

HONSZERZŐ ÁRPÁD

ELBESZÉLÉS A HONFOGLALÁS IDEJÉBŐL

AZ IFJUSÁGNAK

**IRTA
BENEDEK ELEK**

MÜHLBEK KÁROLY RAJZAIVAL

BUDAPEST
LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(WODIANER F. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1907.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-049-5 (online)
MEK-16176

TARTALOM

REGÉK VILÁGA.
A FARKAS KHÁN LEÁNYA.
A «KEMÉNY» NIKETÁSZ.
APA ÉS FIA.
A NEMZETGYŰLÉS.
ÁTKELÉS A DUNÁN.
VILÁGSZÉP HAJNA.
HAJNÁÉRT HAJNÁT!
A NAGY LESZÁMOLÁS.
INDUL A MAGYAR ATTILA FÖLDJÉRE...
AZ ALPÁRI SÍKON.
A FEHÉR LÓ.
PUSZTASZER.
KILENC SZÁZHÉT.

REGÉK VILÁGA.

A dnyeszter-menti végtelen síkságon tüzesen sütött vissza a lemenő nap. Ennek a végtelen síkságnak közepe táján, szelid emelkedésű dombon állott a fejedelem hatalmas nagy sátra, melynek arannyal, ezüsttel szőtt selyme biborpiros fényben látszott égni a nap ráverődő sugaraitól. A színarany oszlopok, melyeken a sátor pihent, szemet kápráztatóan ragyogtak, s az oszlopok tetején az óriási aranyalmák, mintha pótolni akarták volna a lemenő nap világát: messze bevilágítottak a végtelen, csendes pusztaságba. Nyugat felől gyenge szél kerekedett s meg-meglengeté a turulmadaras zászlót, mely uralkodni látszott a síkságon meghúzódó nagyobb és kisebb sátrak tengersokasága felett.

Árpád népe készülődött az éjjeli pihenőre. A sátrak előtt lobogott a tűz, s a fejedelem sátrától nézve úgy tetszett, mintha az égnek minden csillaga leszállott volna, hogy itt megpihenve, újra visszaszálljanak az égre s örökös szemükkel vigyázzanak majd a pihenő, alvó magyar népre. Az agg Álmos egyedül ült a fejedelmi sátor előtt s gyönyörűséggel pihent meg lelke a felséges képen. Az alkonyat csendjében ide hullámozott a tüzek mellől a hosszú, tikkasztó nyári nap után egyszerre megelevenült élet zszibongó morajlása. Asszonyok, leányok forgolódtak a tüzek körül, kipirult arcú fiúk forgatták nagy serényen a nyársra húzott vadpecsenyét a csillogó parázon, míg a férfiak, kik most kerültek haza vadászatról, a tűz mellé heveredve beszéltek vadászkalandjaikat. Öregebb rendű asszonyok a sátrak mellett csendesen kérődző tehének és bivalyok tejét fejték nagy sajtárokba s a feszült tögyekből csorgó tej zubogása mint távoli csendes eső zúgása jutott el a fejedelem sátrához... Az apró, egyszálínges gyermekek settenkedve lesték, mikor telnek meg édes, meleg tejjel a sajtárok s egyszerre hárman-négyen tartották oda fakannájukat: tőtse meg, nanyó! Nekem is, nanyó! Ide is loccsintson egy cseppet, nanyámasszony!

A legtöbb sátor mellett kancák is állottak. Szépen, nyugodtan álltak s túrték, hogy az asszony-nép utolsó cseppig kifejje tögyükből a forró meleg, méznél édesebb tejet. Az öregebb rendű emberek, kik kancatejen nevedtek fel, többre becsülték azt a tehén meg a bival tejénél. Azt mondták s tartották, hogy a kancatejből lesz az igazi vér. Tüzes állatnak tüzes a teje. Kancatejet ivott Attila, az Isten ostora; azt ittak a vitézei. Bezzeg meg is hódították az egész világot... De lám, hogy csendes vérű tehénnek s bivalnak tejét is issza a magyar, mindenféle népek belekötnek, nincs maradása sehol, örökös vándorlás a magyar élete...

Fel-felkapott egy-egy szót a szél s vitte szárnyán a fejedelmi sátor felé. De a sátor előtt most csak Álmos ült, az agg Álmos, egyedül.

- A kancatej tüzzé-vérré válik, - mondotta egy erős hang, - a tehén- s a bivaltejből savó lesz. Én mondom ezt nektek, a farkas khán. Hej, ha én!...

Tovább nem mondotta, úgy látszik, bölcsebbnek találta, ha nem folytatja, fűzi szóval a gondolatját.

De az agg Álmos így is eleget hallott. Elkomorodva tekintett a farkas khán sátra felé, mely egy nyillövésnyire volt a fejedelem sátrától.

- Ihatsz te akármiféle tejet, - dörmögte magában Álmos, - a véred baskir vér marad. Hűtlen szívvel elhagyta a véreidet, te farkasfejű, farkaslelkű cudar, merthogy főkhánnak nem fogadtak el. Hozzánk szegődtél cselédjeiddel s azt szeretnéd, hogy nemzetség számba vegyük maréknyi népedet. Mindig fursz, faragsz, virrongást szísz a magyar nemzetségek közt nagy alattomban. Bárcsak a hazádban vesztél volna, kutyalélkű, kutyafejű khán!

Az utolsó szavakat fenhangon mondta az agg vezér, csak úgy zihált melle a hófehér szakáll alatt. De lelke háborgásának senki tanuja nem volt. Lent a domb aljában óriási máglyatűz körül forgolódtak a férfi s asszonycselédek. A fejedelem legnagyobb fiával, Leventével s a nemzetségek főbjeivel már három hónapja járja az etelközi új hazát, hadd lássa színről-színre az ő népét, melyet Lebediából az öt folyó közé vezetett. Vajjon ez lesz-e az állandó haza? Vagy csakugyan az van írva a csillagokban, hogy a magyarnak nem lesz addig állandó hazája, míg meg nem szerzi Attila földjét?...

A sátor mélyéből csecsemő gyermek sírása hallatszott ki.

- A legkisebb unoka, - motyogja Álmos s szeme megtelik könnyel. - Nem, nem hal ki a Megyeri nemzetség. Hatalmas fája újabb meg újabb ágakat hajt.

Míg Árpád az új hazát járta, született a negyedik fiú. Hej, mely nagy öröm vár reá, midőn országlátó útjából hazatér! Hogy repülne haza szelek szárnyán, ha a csillagok megjelenének: fiad született, Árpád! De csillagok nem jelentik, eltitkolják, hadd járja végig Árpád az öt folyó országát; hadd lássa, ismerje meg az új haza minden hegyét, völgyét, vizét, forrását, erdejét: az ő népének való-e ez a föld?

A csecsemő már nem sír. Elszenderült az édes anya puha kebelén. A hatalmas kozár király leánya gyönyörködve nézi szivéről szakadt fiacskáját. Nézi, nézi s keresi arcán Árpádnak, a világ legdaliásabb, legvitézesebb s legbölcsebb emberének vonásait. Növendék leány volt Özséb, a nagy kozár birodalom királyának egyetlen leánya, mikor Árpádot a hét vezér pajzsára emelte. Ő látta a felséges jelenetet: mint tapadt a magyarok szeme büszkén, áhítattal, reménységgel Álmos fiára. És találkozott az ő szeme Árpád komoly tekintetével. Összevillant a két szempár, s ez az összevillanás egész életre jegyzett el két szívet.

- Enyém leszel, - mondotta Árpád nyugodt tekintete, - mert nekem születél.

- Tied leszek, - felelte a leány tekintete, - mert te vagy az első minden első közt. Az volnál, ha nem is volnál fejedelem.

A növendék leány a szerelmes szív ösztönével érezte meg, hogy ez a férfi, kit a magyar vezérek pajzsukra emeltek, nagyobb, erősebb, eszesebb mindazoknál, akiket eddig apja udvarában látott. Hogy fejedelem az, igazi fejedelem, nagyobb lesz, hatalmasabb lesz királyoknál, császároknál. Hogy ez a férfi senkinek sem lesz, még az ő apjának sem lesz alattvalója, - pedig de nagy a hatalma, de nagy az országa az ő apjának! És jöttek a kozár király udvarába keletről, délről, északról hatalmas királyok fiai, vetekedtek Özséb kezéért: hiába!

- Hát mit akarsz? Kit akarsz? - förmedt rá apja, midőn a királyfiaknak sorban ajtót mutatott.

- Árpád lesz az uram, senki más, - felelte a leány.

- Árpád! Az én alattvalóm?

- A te alattvalód? Nem volt ő s nem is lesz a te alattvalód, apám! Ő a magyarok fejedelme. Ne nézd őt Lebediásnak, aki csak egy nemzetségnek volt a vajdája s megelégedett egy atyádfiával. Hét törzsnek fejedelme ő s meglásd, apám, hozzászegődnek a kabarok is. Mert Árpádot minden népek szeretik.

- A kabarok? Az én népeim? Ki mondta ezt néked, leány? Az én alattvalóim legyenek egy alattvalómnak alattvalói?

Mondotta Özséb:

- Ne felejtsd, apám, hogy a kabarok közelebb atyafiai a magyaroknak, mint a kozároknak. Szinte egy nyelvet beszél magyar és kabar. Egy tőnek a hajtásai. Csuda-e, ha összefonódnak s tőled, merthogy egy kicsit mostoha is valál a kabarokhoz, elszakadnak?

- Hát szakadjanak! üvöltött a király. - S szakadj el velük te is! Mostan jelenték a hírhozók, hogy újra rátörnek kedves magyarjaidra a bessenyők. Hadd törjenek. Ujjamat se mozdítom védelmükre. Majd meglátom, mire megy a magyar nálam nélkül?

- Apám, apám, ne káromold Istent. A magyarok híven segítettek téged hadakozásaidban, de te gyengén viszonzotad az ő hűségüket, ha bajba kerültek. Ők testvéreidnek tartották magukat, úgy is viselkedtek, te meg alattvalóknak nézted őket. Azért ösztökélted Lebediást is, Álmost is, hogy egyesítsék a hét törzset, mert gondoltad: nagyobb erővel támogatnak téged. Hát - egyesültek. Megfogadták a tanácsodat. Úgy egyesültek, hogy még a kabarokat is viszik magukkal. Jöhetnek a bessenyők, nem állnak ki több csatára velök. Nem azért nem állnak, minthogyha félnének. De ki nem unta volna meg azt a sok vége-hossza nincs betörést? Itt sohasem lenne nyugalma a magyarnak. Itt ők csak szállók. Mennek tovább, addig mennek, míg megtalálják s visszaszerzik Attila földjét. Oda törjenek be a bessenyők!

- Hm, - dörmögött a király, - de jól tudod minden dolgát a magyaroknak.

Felelt a leány s nyugodtan nézett apja szemébe:

- A fejedelemnek, az én jövőre-lévendőmnek nincs titka előttem.

- Ej de bölcs ember a te jövőre-lévendőd! Fehérnépre bízza a titkait!

- Az igaz, de ez a fehérség király leánya, a te leányod, apám!

- Apja lánya, - dörmögte magában a király s bús büszke érzéssel nézett a leány után, ki, mélyen meghajolva apja előtt, kiegyenesedve s büszkén, boldogan távozott a sátorból.

Akkor este a király látta, amint nyugvóra tér leánya, s másnap reggel rettentő lármára ébredett: volt királykisasszony, nincs királykisasszony. Nem rabolták el: önként ment Árpád sátrába. Mondotta neki:

- Ne fáradj apámhoz sem magad, sem nemzetséged eleit ne fáraszd hozzá az én kezemért. Ha adná sem adná jó szívvel, talán meg is bántaná a te büszke lelkedet. Ime, eljöttem önként, tied vagyok. Követlek, amerre a szerencse vezet téged. Elfogadsz-e hitvesednek?

Mondotta Árpád:

- Önként hogy jöttél, jobban esik szivemnek. Lám, a kabar testvérek is önként jönnek velem. A szeretet erősebb minden földi hatalomnál. Erősebb a halálnál is. Téged Isten vezérelt az én sátramba. Ez órától fogvást te vagy ennek a sáturnak asszonya. A sátor földje változik, ma itt verjük fel, holnap ott, de asszonya te maradsz halálig!

Mikor pirkadott a hajnal, hivatá Árpád Tordát, a vén főpapot s megáldatá a frigyét Isten szabad ege alatt. És felkerekedett Árpád az ő népével. És megszállták Etelközt. És teltek, múltak az esztendők. Éltek a vándor magyarok sok esztendőkön által nyugalomban. Sokasodtak, szaporodtak a nemzetségek. Újabb meg újabb ágakat hajtottak a törzsek. És születék az első esztendőben Árpádnak fia, kinek Levente lett a neve. Aztán telt, múlt az idő, három esztendő múltán születék a második fiú: Takarcs. Ismét három esztendő telék el, születők a harmadik fiú: Jeলেখ. S mintha meg akarta volna mutatni Isten, hogy az igazi nemes fának csak nagy időközökben terem gyümölcse: már dali ifjú volt Levente, növendék legényecske Takarcs és Jeলেখ, mikor a negyedik fiú született, akinek Jutócs lett a neve...

Aludj, kicsi Jutócs, aludj, vigyáz reád a te édes anyád szeme. Mind a te arcodat nézi, a te vonásaidat lesi: vajjon apád képét viseled-e?

- Apja képét viseli, - mondja Özséb, - de - s ezt mondván, szeliden mosolyog - az én képemet is látom... - S gyöngéd csókot lehel a gyermek homlokára.

Im, a földről már felszállottak a csillagok az égre. Hamvadoznak a tüzek. Mély csend borúl a pusztaságra. A rengeteg gulyák, ménesek szertesét, nagy tömegekben szenderegve heverészenek s csak ritkán kondul meg egy-egy kolomp, csendül meg egy-egy csengő. Békesség, csendesség, nagy nyugalom mindenütt: aki látja, nem gondolja, hogy vándornépnek szállóföldje ez. Mintha itt élne ez a nép sok száz esztendő óta, olyan békén alszik, a férfinép a hamvadó tüzek körül, az asszony, a gyermeknép, a gyermeknépnek is a legapraja az esőtartó, széltartó sátrak alatt.

Igen, a földről felszállottak a csillagok az égre. Vakító fehéren ragyog a Hadak útja, ez a hosszú, széles fehér út, melyen egykor, réges-régen Csaba vezér s halott vitézei visszazárguldoztak Attila földjére... Az agg Álmos szemére nem jön álom. Tekintete a Hadak útjára tapad s lelke szárnyat öltve száll vissza a réges-régi időkbe, az ősz hazába, hol a hunok és magyarok bölcseje ringott. Látja az öreg Nimródot s két oldalán két deli fiát: Hunort és Magyarat, amint versenyt repülnek paripáikon a széllel, üzve, hajtva a végtelen pusztá vadjait. És száll a lelke, nyomon kíséri Hunort és Magyarat, kik ötven-ötven vitézzel felkerekedének s vitte vadászkedvők rengeteg erdőkön, végtelen rónaságokon át, mígnem egyszerre csak azon vették észre magukat, hogy messze elhagyták apjuk országának határát. Az volt csak a szép, gazdag tartomány! Mi tenger vad a rengeteg erdőségekben, a rónaságokon! Csordákban legeltek a bölények, szarvasok, őzek. De im egyszerre külön, a csordáktól távol, felugrott előttük egy szarvas. Azóta sem látott ehhez hasonlatos szépet emberi szem. A két ágas-bogas szarva össze volt fonódva s lebegett a feje fölött mint egy koszorú. A két szeme feketéllett, ragyogott mint a fekete gyémánt. A dereka karcsú, hajlékony, mint a lengő nádszál. A lába vékony s szaladván, nem látszott érinteni a földet.

- Utána! - kiáltotta egyszerre Hunor és Magyar.

- Utána! utána! - suttogja az agg Álmos s öreg teste megfiatalodik egy pillanatra. Együtt vágtat Hunor és Magyarral tisztásról sűrűbe, sűrűből tisztásra, hegyeken fel, völgyeken, folyóvizeken át. A csodaszarvas meg hol eltűnt, hol felbukkant: csalta, csalogatta Hunort és Magyarat. A paripák habba keveredtek, de Hunor és Magyar vágtattak utána: elevenen akarták elfogni a csodaszarvast.

- Utána! utána! - suttogja Álmos.

De hajh, leszállt a nap, esteledett, alkonyodott s a csodaszép szarvas eltűnt az ingoványban, sűrű nádas rejtekében...

A szarvas eltűnt, de im elvezette Hunort és Magyarat egy szépséges szép szigetre. Itt, ezen a szigeten kalandozik most az agg Álmos lelke. Érti az övig érő, buja füvek, tarka virágok illatát. Látván látja a faóriásokat, amint meggörnyednek tenger gyümölcsnek terhe alatt. Belemerül lelke a csendes folyó vizek tükrébe, s gyönyörködik a nagy és apró halak ezreiben. Hallja a madarak énekét: mintha égből szállana minden hang. És ezen a tündéri szép szigeten napi járókra nincs ember, senki lélek nem lakja. Talán ez a paradicsom, honnét Isten angyala száműzte Ádámot és Évát? Hallga, hallga, megálljatok, figyeljétek. Nem halljátok? Madáréneknél szebb ének hangzik amonnan a liget felől. Óriás szádógfák, piros gyümölcsű berkenyék, rezgő nyárfák, szárnyas levelű iharok közt széles selyempázsit, annak közepén csorgós kút, csorgós kút körül, nézzétek, nézzétek! - tündérek táncolnak, lejtének karikába-körbe, szépen összefogódzva; kör közepén két tündérkirálykisasszony, olyan szép, olyan gyönyörű, hogy a napra lehet nézni, de rájuk nem. Megbűvölten áll meg Hunor és Magyar, mögöttük a vitézek.

- Rajta, rajta! - biztatja Álmos a megbűvölt daliákat. - Isten rendelte számotokra. Úgy, úgy - suttogja tovább s arca, szeme lázban ég.

Már ott vannak a daliák a selyemfüves tisztáson. Nagy hirtelen közrefogják a táncoló, daloló leányokat, mindahányan vannak, felkapnak egyet a nyeregbe, s elvágatnak sebes szélnél sebesebben, még a gondolatnál is sebesebben. Velük vágat Álmos lelke is. Átöleli lelke Hunort és Magyarat s a keblükön pihegő, remegő két leányt, a nagy hún és magyar nemzetség ükeit. Isten vezérelte a csodaszarvast, nyomába Hunort és Magyarat, ő áldotta s termékenyíté meg Hunor és Magyar vérét s ama száz vitézét. Ő akarta, hogy megsokasodjék Hunor és Magyar nemzetsége. Úgy megsokasodjék, hogy ne lehessen maradása a csudaszép szigeten. Erdő vadja, víznek hala, földnek kenyere nem volt elég a megsokasodott nemzetségeknek. Tovább, tovább, nagyobb tartományba! S im fölkerelkedtek Hunor és Magyar maradvái, vándoroltak erdőkön, mezőkön, hegyeken, völgyeken át, és megérkezének Szittyaországba.

- Szittyaország! Te drága, minden földek között a legszebb, az én nemzetségemnek bölcseje! Kicsiny valál hunnak és magyarnak, ó mért nem terülhetett ki határod messze, messze, hogy élhet vala itt, a te drága földeden mindétig, örökkön örökké Hunor és Magyar népe! De lám az én népemnek sem vala elég. Meg volt írva a csillagokban, hogy Hunor és Magyar vére száz meg száz esztendőkön vándoroljon országról országra... Mikor elégeled meg e nép vándorlását, Isten, magyarok Istene? Mért kellett elszakadni Hunor és Magyar maradváinak, holott ők egy szívről szakadtak?

Könnybe borul Álmos szemepillája, a könnyeken át látja a bús képet, amint két testvérnép kettészakad: megy a hún nyugatnak, a magyar meg itt marad. Hadban edzett férfiak sírva borulnak egymás nyakába, asszonyok, gyermekek sírása felhat az égig: testvér testvértől szakad el s többé egymást vaj' látja-e?

Már indul a húnok rengeteg hada. Népének élén az öreg Mundzuk s két oldalán két hős fia: Attila és Buda.

- Utánam, húnok! - mennydörög Mundzuk szava. - Több könnyet ne lássak!

S letörli hófehér szempillájáról az utolsó könnycseppet. Mintha tenger csapott volna ki medréből, sepri maga előtt a népeket a húnok rengeteg áradata. Az ég is elsötétül, amerre a népek e tengersokasága elhalad, dübörög, reng a föld, recsegnek-ropognak a fák, megdagadnak a folyóvizek: ellentálló népek vérétől dagadnak meg. Már nem Mundzuk, hanem Attila vezeti e rettentő áradatot. Ő reá tapad minden tekintet szörnyű félelemmel s nagy bizodalommal.

- Ihol a világ legszebb földje! - zúgja Attila s ég, föld megzendül szava zúgásától.

A Duna s a Tisza földje volt ez. Óh, mennyit regélt erről Csaba vezér, midőn visszatért az ős hazába megmaradt húnjaival! Ezzel a regével altatta el Álmost is az édes anyja, Emese. Sohasem látta s ime, ismeri minden halmát, völgyét, pusztáját a Duna-Tisza közének. Ha ő ezt a földet megláthatná! Ha ő ezt a földet megsókolhatná! De édes lenne utána a halál!

Látja a szörnyű harcot, ő maga is ott van a hún sereg élén, amint összeroppan a vasfejű Detre rengeteg hadával. Hallja sivítását a nyílvesszőnek, mely az agg Mundzuk ijjából röppent ki s repült egyenest a vasfejű Detre homlokának. Látja, mint szakítja ki Detre a nyilat s roppantja ketté. És hallja az átkozódó fenyegetést: Megállj, Mundzuk, kutyahitű Mundzuk! A hetedik nemzetséged is megkeserüli ezt!

Megkeserülte, meg... Nem volt neked elég, Attila, az apád szerzeménye. Telhetetlen valál s im nagy világhódításodnak mi lett a vége? Elveszték fiaid apád szerzeményét is. Vajjon okul-e példádon a magyar?

De lassanként lecsöndesül lelke háborgása, arca, szeme fellángol, egész valóját megbűvöli Attilának, a hősök hősének fenséges alakja. Látja a nagy királyt, ki szeme pillantásával népeket igazgat s kényszerít hódolatra. Látja, amint fapalotája nagy termében tünődve jár, fonja-

szövi világhódító terveit. Hallja, amint elémondja az álomfejtőknek, a jövődőlátó táltosoknak az ő csudálatos álmát. Ősz öreg ember szállott le hozzá a magas levegő-égből s ragyogó, szikrázó kardot kötött az ő oldalára. Aztán kerekedett sebes forgószele, az felkapta őt s vitte erdők, hegyek, tengerek, végtelen rónaságok, rengeteg nagy városok felett. S amint repült, repült, szállott a magas levegőégben, le-lesujtott kardjával, folyók és tengerek két felé nyíltak, a városok lángba borultak, hamuvá lettek. És látja az ősz Tordát, a legvénebb táltost, mélyen meghajol a nagy király előtt s mondja, amint következik: Az a kard, melyet az ősz öreg ember kötött oldaladra, Isten kardja volt. Isten küldötte számodra. Meglásd, imetten is kezdedbe kerül az a kard s vele meghódítod az egész világot.

S im csakugyan ebben a szempillantásban nagy lelkendezve szalad feléjük egy pásztorfiú s mondja Attilának: Felsőleges királyom, a pusztán egy kardot találtam, ihol, fogadd el én tőlem.

Nézi Attila a kardot, megforgatja, villogtatja s ég, föld megzendül belé, akkorát kiált nagy örömeiben: Ez az Isten kardja, emberek! És fordul a pásztorfiúnak s kérdi: hol találtad ezt a kardot, fiam?

Mondja a pásztorfiú: Amint a nyáj után mendegéltem, láttam, hogy egy tavalyi üsző sajnálja a lábát, sántítva lépeget. Nézem, mi baja lehet, s hát vértől virágozik az utó-ballába. Tünődtem magamban: ugyan mi vérezheté meg, mikor gyenge hajlós fűnél nincs egyéb a pusztán. Nézek erre, nézek arra s ihol egy kard hegyét pillantom meg a földben. Megfogom, hogy kihúzzam s hát abban a szempillantásban láng csap ki a kard hegyéből. Megijedtem, elszaladtam, de visszanéztem s látom, hogy a kard csak kipattan a földből s forog, forog, mintha szél forgatná. Egyszerre csak ellobban a lángja s elterül a földön. Neki bátorodtam, visszamentem s fölvettem a kardot.

- Az Isten kardja ez! - kiált Attila. És megforgatja a kardot s háromszor vág vele a négy anyaszélnék, hogy csak úgy zúg belé.

- Az volt, az, az Isten kardja,- suttogja Álmos. - Azzal hódítá meg a világot. A világot meghódítá s hajh, ebből a rengeteg nagy világból csak egy darabocská föld maradt meg... Még mindig őrzik a székelyek, várnak minket...

Hajh, Attila, hajh, ha te meg nem halsz időnek előtte! Bizonyyal állandó hazája lesz a Duna-Tisza köze a hunnak, rég állandó hazája volna a magyarnak is.

Búba merülten állapodik meg lelke Attila hármaskoporsaja mellett. Hallja a hún asszonyok egetverő sírását, látja a hún férfiak komor arcát, hallja a gyászéneket s lassan, halkán, reszkető hangon elzümög a csendes éjszakában:

Attila, Attila, húnok nagy királya,
Mundzuk sarjadéka, híres maradvája!
Te ura, királya szittyák s germánoknak,
Valál hódítója a rómaiaknak:
Napnyugotiaknak, napkeletieknek,
Valál réműlete, valál iszonyata
Te minden népeknek!
De ha könnyörögtek, megengesztelődteél,
Adófizetéssel te megelégedteél.
Mindez nagy dolgokat te megcselekedteél,
Ez világnak hódítását mind te végbevitted,
S sebzetlen maradtál!
Ármányság, árulás meg is meg nem ejtett,
Sűrű sok ellenség el sem is veszejtett,
Haj, mégis meghalál!

Valál vigasságban, fekvél nyoszolyádban,
Puha nyoszolyádban, tornyos palotádban,
Meglepett a halál a te mély álmodban,
Húnok nagy királya,
Mundzuk maradvája!
Haj! ki mondja azt halálnak,
Az orozva járó álmat!
Halál, halál, csendes halál,
Nem vagy te igazi halál!
Rajtad boszút nem állhatunk,
Beléd kardot nem márthatunk!
Halál, halál, csendes halál,
Nem vagy te igazi halál!

- Halál, halál, csendes halál, nem vagy te igazi halál, - suttogja újra s könnybe borúl a szeme. Az vár én reám is. Meghalok csendes halállal, soha meg nem látva Attila földjét... Óh, ha megláthatnám, csak egy pillantásra. Ha megmutathatnám népemnek: ihol Attila földje, magyarok. Eredjetek. Kövessétek fiamat, a vitézek vitézét, a bölcsék bölcsét. Velem ne törődjétek. Fektessetek le Attila földjébe. Hadd vegyüljön össze porom az ő porával...

Lehunyja szemét, de nem jó álom reá. Rettenetes bús képek kavarnak: gyász, siralom, romlás, pusztulás, vérözön, testvér testvérnek ontja véré. Hah! a vasfejű Detre! Még ott van homlokában Mundzuk nyílveszeje - emlékeztetőnek. Barátságot színlel, úgy lopja be magát Attila fiainak szívébe. Minden szava méreg. Az a lehelle is. Gonosz szíve fenekére temeti gonosz szándékát, simánda szóval bujtja, tüzei Aladárt, világverő Attila idősebbik fiát: - Téged illet a királyság, téged, te vagy az idősebb. S mikor méreggel megitta, megy Csaba sátrába: - Te vagy a vitézebb, téged illet a királyság. Vedd a kezébe Isten kardját s ha nem enged bátyád, öld meg!

S hajh, két táborra szakadnak a húnok. Testvér testvér ellen. Isten kardjával öli meg bátyját Csaba. Óh te szerencsétlen, mit cselekedtél! Testvéred vére szennyezé be Isten kardját - vége a húnok világverő hatalmának, vége. Ez a kard nem öl embert többé. Utolsó szikrája lobbant el Aladár vérével. Nézd, hogy rohannak rád elleneid, kiket apád ezzel a karddal földre vert, megalázott. Nézd, hogy hullanak el oldalad mellől legjobb vitézeid, hogy bár a te életed maradjon meg! A világverő rengeteg sereg hová lett? Maréknyi had maradt, gyászos hírmondónak.

Megfogyva, törve, megalázva takarodik ki Attila földjéről a maréknyi had - vissza az őshazába.

- Óh jaj, mit cselekedtem! - jajong Csaba. - Megöltem a testvéreimet. Meggyaláztam Isten kardját, apámnak nevét, emlékét, jaj!

Iszonyattal nézi testvére véré. Megáll Olt vize mellett, belemártja a véres kardot: vajjon lemossa-e ezt a vért? Lemossa, le. Megkönnyebbedten tekint az égre. És felkiált: Halljad, hatalmas Isten, halljad! Lemostam kardodról testvéremnek véré. Visszaviszem az őshazába. És elhivom az én magyar testvéreimet. Visszaszerezzük apám földjét, vissza! Halljátok, vitézek, halljátok! Úgy-e visszaszerezzük?

- Visszaszerezzük, vissza! Egy részünk itt marad. Várunk reátok, várunk!

És szakadt két részre a maréknyi had. Hazamegy az egyik, itt marad a másik. Megtartani bár csak egy dombocskát Attila földjéből. És áldoznak a tűznek, áldoznak a víznek, áldoznak a levegő-égnek s áldoznak a földnek. És megesküsznek mind a visszatérő vitézek, hogy még a

világ végéről is visszatérnek, ha ellenség támadná az itt maradottakat. Hírül hozza nekik azt a tűz; ha az nem, a víz; ha a víz nem, a levegő; ha az sem: a föld.

Indulnak Csaba vitézei, száll velük Álmos lelke hegyeken, völgyeken, erdőkön át. Hallga, hallga! Reng a föld! De szomorún hajladoznak, integetnek a fák! Mi történt? Mit jelent a földindulás? Nem látjátok, nem halljátok? - Vissza, vissza, bajba' van a székely testvér! A fűszál is feltámadott ellene!

- Vissza! vissza! - csendül Csaba hangja. - Utánam, vitézek!

És vágatnak sebes szélnél sebesebben, még a gondolatnál is sebesebben, vissza Attila földjére. Haj, mi tenger ellenség! Száz is jut egyre. De im újra szikrát vet Isten kardja, lobogó lángban ég, s szalad az ellenség eszeveszetten.

- Huj! huj! - kiáltja Álmos. - Üssed, vágjad, tiporjad!

Aztán lecsillapodik harci kedve, újra ott van a hazatérő húnok kis hadában, megy, mendegél szép csendesen, hegyre fel, völgybe le, simogatja, becézgeti fehér paripáját. De nézzetek csak ide, mi történt! Meghorkannak a paripák, ágaskodnak, hiába sarkantyuzzák, forognak maguk körül mint a forgó szél.

- Vissza, vissza, bajban van a székely! Nem látjátok, nem halljátok? Folyó vize megdagadott, zúgva, bőgve csap ki a medréből s mind azt zúgja, mind azt bőgi: vissza, vissza, bajban a székely!

És vágatnak vissza, hét napi járót egy nap, nem ér nyomukba sebes szél s haj de jókor érkeznek! Tenger sok nép fogta körül a székelyt.

- Üssed, vágjad, tiporjad! - mennydörgi Csaba.

- Üssed, vágjad, tiporjad! - visszhangzik Álmos lelkében a csatakiáltás s reszkető karja megacélosodik, belevág a levegő-égbe...

Volt ellenség, nincs ellenség. Mintha föld nyelte volna, árvíz septe volna el. És indul harmadízben is Csaba, mennek, mendegélnek hegyeken, völgyeken, folyóvizeken át. - Állj meg, Csaba, állj meg! - riad fel Álmos. - Nem hallod, hogy zúg, bűg a fergeteg? Nem látod-e, mint döndülnek a földre büszke tölgyek? Nem hallod-e, hogy sír a szél? Vissza, vissza, bajba van a székely! Mind ezt bűgja, mint ezt sírja a fergeteg: vissza, vissza! Hol vagy madár, ki sebesebben repülsz, mint a hún vitézek? Hol vagy szél, ki megelőződ őket? Hát ti hová lettetek, merre tüntetek, székelyek ellenei? Föld nyelt-e el, árvíz septe-e el? Vaj' ki áll ellent, ha Isten kardja lobogó lánggal ég?

Most már indulhatsz, Csaba, sem tűz, sem víz, sem föld, sem levegő nem térít meg többet. Eredj, eredj, vezesd megfogyott népedet vissza az ősz hazába. Mert már elérték ott... Haj de sokan indultak s de kevesen jövétek vissza!

Könnybe borúl Álmos szeme, ébren álmodja át a bánat találkozást. Szegény Csaba királyfi! Apád földjét nem látod meg többet. Élve nem. Hiába regéled apád földjének szépségét, gazdagságát, lám, a fiatalok mennének veled, arcuk, szemük lángban ég, harci kedvben tombol a szívük, de az öregek lecsendesítik: várjatok, várjatok. Ne mozduljatok, míg Isten az indulás idejét meg nem jelenti. És várják, várják a megjelentetés idejét... Im, már őszbeborult Csaba göndör fekete haja. Háta meggörnyedett. Már ássák is a sírt neki. Már bűg csendesen hármaskoporsója felett a gyászének. Ennek is ez a vége:

Halál, halál, csendes halál,
Nem vagy te igazi halál!

- Nem vagy nem! dobbant Álmos. - Nem halt meg Csaba! Ki mondja, hogy meghalt? Nézzetek az égre! Száz esztendő borult százra s még akkor is élt Csaba: onnét vigyázta székely testvéreit. Ott, ott, a hadak útján, ott vágatott vissza, a székelyek földjére, hogy még egyszer poklok fenekére űzze a székelyek elleneit. Mikor sem föld, sem víz, sem levegő meg nem jelenté, im megjelenté a tűz, égő csillag tüze: bajba van a székely! Haj, nézzétek, haj, hogy robog, hogy vágat, hogy repül Csaba fehér paripáján s utána mind a vitézek, hófehér paripán, hófehér ruhában, végig a csillagos ég boltján, s ott, ott, ahol az ég ráhajlik a földre, leszállanak: hajrá! huj! huj! Tűzbe borúl ég, föld, kicsapnak medrűkből a folyók, lángtenger zúgva hömpölyög s elnyeli, sepri a cudarokat, kik a székelyre támadtanak.

- Vissza az égbe, vitézek! - csendül Csaba hangja, hogy ég, föld zeng belé. S im felszállanak mind az ég boltjára, visszaszáguldanak azon az úton, amerről jövének. Ragyogó fehér út verődik a paripák lábnyomán. Ott van, ott a fehér út, fehérebb a tejnél, fehérebb a hónál. Ott is marad örökkön-örökké! Hallod-e a hangomat, Csaba? Én szólok te hozzád, Ügek fia, Álmos! Nem kell többet leszállnod az égből. Készül a magyar, készül! Árpád vezeti, az én nagy fiam. Minden magyarok közt a legnagyobb. Megjelenté Isten az én anyámnak, Emesének, álomban jelenté meg, hogy az ő nemzetsége szerzi meg Attila földjét. Nem halok meg, míg e földet meg nem csókolám. Nem, nem!

Kelet felől pirosodott az ég alja. Egymás után hunytak el a csillagok. Hadak útjának hófehér színe egyszerre lángba borult: messze keleten, az Ural hegy mögül lángveresen emelkedett fel a nap. Az agg Álmos elbűvölten nézte a gyönyörű látványt. Nem vette észre, hogy háta mögött áll valaki. Özséb volt. Mosolyogva érintette meg az öreg ember vállát.

- Te vagy, Özséb?

- Én vagyok, apám uram.

- Úgy-e, ma keltél először az áldott Nappal, mióta Jutócs született?

- Ma, apám uram, ma. Megálmodtam, hogy ma haza jő az uram.

- Én is álmodtam, bár le sem feküdtem. Bejártam Attila földjét. Igazat regélt Csaba a mi ükeinknek, Özséb. Az a legszebb föld kerek e világon. Ott halok meg, Özséb. Érzem, hogy ott halok meg. Hát te szeretnél-e ott élni?

- Én ott szeretek élni, halni, ahol az uram.

Álmos megfogta Özséb kezét, szép gyengén megszorította.

- Áldott az óra, melyben az én fiam te veled találkozék.

Özséb lehajolt Álmos kezére. A felkelő nap ragyogó sugarai koszorút fontak az aranyszőke hajra. Aztán egyszerre mintha megrendült volna a föld nyugat felől. Özséb arca lángra gyúlt, hirtelen felkapta gyönyörű fejét az öreg ember öléből, keble hullámszott az édes örömtől: jön az uram, jön! Az én nagy uram! S az én dali szép fiam. Hallja a kürtszót, apám uram, hallja?

- Hallom, menyemasszony, hallom.

- Hallja a lónyérítést, hallja?

- Hallom, menyemasszony, hallom.

- Ez az uram lova. Ezer ló közül megismerem a nyerítését. Úgy-e, apám uram, érzi a ló, hogy ki ül rajta? Úgy-e, érzi?

- Érzi, fiam, érzi.

Hirtelen a sátor ajtaja felé fordult:

- Takarcs! Jelekh! Ébredjetek, keljetek! Jön az apátok. Jön Levente.

Már látszik is a turulmadaras zászló. Hogy ragyog, hogy tündököl a napnak fényében! De büszkén leng, lobog! Mintha csatára vinnék.

- Nézze, apám uram, nézze. Ihol az uram dali alakja! Már kiveszem az arcát. Komoly, mindég komoly, gondolkozó. Milyen mélyen fekszik a szeme, a szép fekete, merengő szeme! Mintha sehová se nézne s mégis lát mindent. Édes nagy uram!

Kitárt karokkal szalad Árpád elé, kinek szelid mosoly lebben meg ajakán. Mire megáll a hófehér paripa, már ott áll a szerelmes asszony, félre inti az odasiető cselédnépet, ő maga fogja a kengyelt, míg ura leszáll a paripáról.

- Hát engem, édes anyám?

Levente ez, ki türelmetlenül várja, míg édes anyja kifejlik az ölelő karokból. Akinek még legédesebb az édes anyai csók. S mikor vége ölelésnek, csóknak, két felől megfogják Özséb kezét, úgy mennek föl a sátor elé, az agg Álmos reszkető karjai közé.

- Hát Takarcs és Jelekh? - kérdi Árpád s egy pillanatra elkomorodik az arca. De abban a pillanatban már nyakába fonódik a két fiú karja.

- Jöjjön, édes apám uram, jöjjön! - S húzva húzzák a nagy, a hatalmas fejedelmet a sátor legbelső szobájába. Annak a közepén aranybölcsőt ringat egy leány s dalol halkán, zümmögve:

Csicsiss, bábó,
Nincs honn apó,
Ha ma nem jó,
Sohasem jó.
Csicsiss, bábó,
Hol van apó?
Elment, elment
Öt víz közé.
Öt víz között
Arany mező,
A mellett van
Gyémánt erdő.
Abba szalad egy őzecske,
Utána egy szekerecske,
Szekerkében kerekecske.
Csicsiss, bábó,
Jön az apó,
Ha ma nem jó,
Sohasem jó,
Csicsiss, bábó, csiss!

Megállanak mind a bölcső felett, hallgatják a dajkadanát s nézik, nézik nagy gyönyörűséggel az alvó gyermeket. Az Árpád véreből való vért. A negyedik fiút.

- Aludj, kicsi fiam, aludj, suttogja boldogan Árpád. - Ha élek, nem öregedel meg ezen a földön.

- Úgy-e, nem a mi népünknek való? - kérdi Álmos s nem tudja visszafojtani ezen való örömét.

- Nem, apám uram, ez a föld nem nekünk való. Sem nem elég nagy, sem nem elég szép, sem nem elég gazdag. Vissza kell szerezniünk Attila földjét...

A FARKAS KHÁN LEÁNYA.

A farkas khán, ki Baskiriából szakadt a magyarokhoz, kevés számú népet hozott ugyan magával, de gazdagsága vetekedett a fejedelmével. Tizenkét szekér hozta utána az aranyat, ezüstöt, a számos drágaköveket, a mindenféle színek pompájában játszó selymeket, tarka virágú szőnyegeket. A szekerek után három gulya és három ménes kolompolt, minden gulya s ménes mellett kilencz-kilencz gulyás és csikós. Egy-egy gulya s ménes akkora volt, hogy a szem nem győzte belepni. Baskiriában fegyveres vitéze is volt annyi, hogy a főkhán is irigyelte ezért, de a farkasképű és farkaslelkű khánt gyűlölték a katonái, mert ha visszavisszatértek egy-egy rablóhadjáratról, az osztozkodásnál mindig megcsalta embereit. Mikor aztán rengeteg kincset harácsolt össze, fejébe vette, hogy ura lesz az összes khánoknak, de katonái cserben hagyták s csak egy töredék-néppel hagyta el Baskiriát, hol egykor a magyarok is szállásoltak.

Lebediában szegődött a magyarokhoz, de a törzsek vezérei, bár valamennyinél gazdagabb volt, nem ismerték el magukkal egyenlőnek. Nem bíztak a farkasfejű khán hűségében. Arca inkább hasonlított a farkas fejéhez, mint a rendes emberi archoz, s a magyarok, amint közéjük került, mindjárt elnevezték farkas khánnak. Jedajk khán volt a becsületes neve. A pásztor-emberek esküvel erősítették, hogy a farkas khán éjjelenként igazi farkas képében jár s ólálkodik a magyar nemzetségek ménesei körül, s ahány csikó a ménesből eltűnt, azzal mind a farkas khánt gyanúsították.

- Nem csuda, ha akkora ménesei vannak mint a fejedelemnek, - mondták a magyar urak csikósai.

- A farkas khánnak a csikósai sem igazi emberek, ördöggel cimboráinak azok, - panaszkodtak gazdáiknak a magyar csikósok. - Hiába megyünk az eltűnt csikók után, látjuk messziről, hogy ott vannak a farkas khán ménesében, de ahogy közeledünk, szörnyű forgószél kerekedik s a ménes úgy eltűnik, mintha föld nyelné el.

Egy öreg csikós meg azt beszélte, hogy ő már egyszer meg is fogta a farkas khánt. Vermet ásott s a verem szélére kikötött egy harmadfűre menő csikót éjszakára. Reggel megy oda, hát a csikónak csak a csontja. Néz a verembe: ott vergelődött egy farkas. Ugrált, vergelődött, ki akart mászni a veremből, de mély volt a verem, valahányszor nekirugaszkodott, visszaesett. Ő aztán hurkot vetett a nyakára, kihúzta s vágta, szabdalta az ostorával, hogy a bőr leszakadt róla. Hát egyszerre csak mi történt! Emberalakra változott az ebadta, de a képe farkas volt s összetett kézzel könyörgött neki, hogy ne bántsa, hagyja meg az életét s neki adja fele kincsét, fele ménesét s fele gulyáját. No, szabadon is eresztette, de mikor elment a sátrába, hogy beváltassa az ígétét, szeme közé vigyorgott s azt mondta - talán bizony álmodtál, he?

Ez az öreg csikós beszélte azt is, hogy a sátor szögletében egy nagy fekete macska dorombolt, de olyan macskát ő még nem látott világon való életében. Szikrát hányt a szeme. Aztán egyszerre csak keresztülbucskázott a fején s hát az Isten Istene ne legyen, ha leánnyá nem változott. De ő még olyan leányt nem látott! A haja a bokáját verte s tizenkét ágban volt befonva. A tizenkettőből hat ág lángveres, hat ág fekete mint a fekete szurok. Az egyik szeme zöld volt, mint a fű olyan zöld, a másik kék, olyan kék, mint az acél s úgy hányt a szikrát, hogy ő szinte megvakult. Hát ő bizony ki is szaladt a sátorból s a ménesig meg sem állott!

Levente, ki esténként szeretett leheveredni a pásztor-tüzek mellé s reggelig is elhallgatta a csikósok mesemondását, mosolyogva hallgatta a vén csikós meséjét a macska képében járó leányról. Jól tudta, hogy mese ez, együgyű csacska mese. Gyermekkor óta ismerte ő a farkas khán leányát. Tudta, mi a mese, mi a valóság abban, mit *Birtikről*, a farkas khán leányáról

beszéltek. Mese volt, hogy Birtik hol macska, hol leány alakjában mutatja magát, de az már nem volt mese, hogy Birtik haja bokáig ért le s hogy ez a csuda-haj tizenkét ágba volt fonva. Az sem volt mese, hogy hat ág lángveres volt, hat ág koromfekete. De még az sem, hogy zöld színben játszott az egyik szeme, kék színben a másik s ha nem is hányt szikrát, valóban úgy tetszett neki is néha, mintha szikrádzanék, néha meg mintha lobogó lánggal égne. Szörnyű szép volt Birtik, szörnyű szép, ki egyszerre ellenállhatlanul vonzotta magához az ő szívét, ugyanakkor meg valami megnevezhetetlen félelmet, borzongást érzett. Ha néha kezét kezébe fogta, egyszerre perzselő meleget és dermesztő hideget érzett minden tagjában.

Félt a különös leánytól s mégis szerette volna látni mindig. Ha közelében volt, sokszor irtózat fogta el s ha nem látta, sorvasztó epekedés fogta el. Mosolygott, mikor a vén csikós arról mesélt, hogy látta Birtiket macska képében, de hogy számon vette a leány természetét: igazat adott neki. Mert macskatermészet volt Birtik. Doromboló, hízelkedő, aki azonban mindig kész a karmolásra. Sok álmatlan éjszakája volt Leventének a leány miatt. Anyja aggodalommal látta, mint sorvadoz legnagyobb fia, mint húzódik beljebb-beljebb nagy, okos, fekete szeme s az anyai szív ösztönével megérezte, hogy Levente testet sorvasztó, lelket betegítő, tépelődő szerelem betege. Kedvetlenül látta, hogy Levente mindennap ellátogat a farkas khán sátrába; hogy együtt nyargalják be a végtelen pusztaságot, néha reggeltől estig üzve a vadat. És nyomukban mindenütt a farkas khán, kit ösztönszerűleg gyűlölt. Anyai szíve nagy veszedelmek sötét képeit látta készülődni s gyakran szelíd szemrehányással illette urát, hogy a farkas khánt népe közé fogadta. Hogy örült a jó Özséb, mikor ura legjobb vitézeivel felkerekedett, hogy bejárja Etelközt, s magával vitte Leventét is! Legalább erre az időre kikerül annak a leánynak gonosz varázslata alól. Mert csak gonosz varázslat lehet, ami az ő fiát fogva tartja, szemmel láthatóan sorvasztja. Ime, de más volt Levente, mikor az országjáró útról hazatért! Melle kiszélesedett, megdomborodott, roppanásig megfeszült, napsütötte arcán rózsák virultak, szeme a régi tiszta fényben égett - mintha újra született volna. Még csak tizennyolc éves, de már oly magas mint az apja, szinte oly vállas, erős. Ha egyszer az élére áll a magyar vitézeknek, bizony meghódítja a világot, mint egykoron Attila!

Gyönyörködve legettette tekintetét a legnagyobb fiún, amint a sátor előtt felterített asztal körül ült a fejedelem egész háza-népe. A színarany kerek asztal, melyet a görög császár küldött ajándékba Árpádnak, a jó szomszédság okáért, arany és ezüst szálakkal átszótt abrosszal volt megterítve. Körülötte arany lócák, melyeknek nem volt háta, hogy meg ne szokják a puha kényelmet. Özséb Álmos és Árpád közt ült, szembe velük a három fiú. Mögöttük a dajka állott, ringatva, csicsisgatva ölében a kis Jutócsot. A nőcselédek puha, fehér cipókat raktak az asztalra, a kisebb fiúknak arany bokályokban frissen fejt tejet, s pirosra sült özpecsenyét, úgy amint megsült a nyárson, tettek az asztal fejére.

Az agg Álmos vágta a pecsenyéből az első szeletet s Özséb szíves készséggel segített a reszkető karú öregnek. Árpád meglegedetten, mosolyogva nézte a kedves jelenetet.

- Még egy combot, apám uram. Szeljek-e még?

- Elég, fiam, elég. Gondoskodjál az uradról. Messzi útról jött ő.

- Nem olyan messziről, mint apám uram, - jegyezte meg Özséb s rejtelmesen mosolygott az urára, ki kérdően tekintett reá.

- Hol járt, nagyapám uram? - kérdezték egyszerre a fiúk.

- Messze, nagyon messze, - mondotta Álmos. - Ma éjjel bejártam az őshazát. Aztán mit gondoltok, hol jártam még?

- Attila földjén, - előzte meg a feleletben Jelekh a többit. - Nagyapám uram lelke mindig ott jár.

- Igazad van, fiam, igazad, - s szeretettel pihent meg szeme a kis Jeleken, akiben legtöbb atyafivonást látott az ő rég porladó édes anyjának, Emesének vonásaiból, s kit ezért legjobban kedvelt az unokák közül.

- Attila földje, - mondotta halkán Árpád, mintha magával beszélne. Ott akarok meghalni én is...

- Hát te, Levente, mit szólsz? Hol jár a te lelked? - kérdezte Özséb.

Levente felriadt a kérdésre.

- Az én lelkem még Attila földjén is messze túl jár. Nekem nem lesz elég nagy Attila földje. Mind bírni akarom az országokat s népeket, melyeket Attila leigázott... Megmutatom, hogy Attila vére van az ereimben!

Árpád elkomorodva hallgatta a fenhéjázó beszédet.

- Hogy mit teszel az én halálom után, - mondotta Árpád - az a te dolgod. Én hazát akarok az én népemnek, állandó hazát. Végít vetem népem örökös vándorlásának s ha ezt elértem, örömmel szállok az én koporsómba.

- Isten beszél a te szavaidban, a magyarok istene, - szólalt meg Álmos s reszkető karjával átölelte nagy, hatalmas fiát. - Te pedig, - fordult Leventéhez, - látszik, hogy gyermek vagy. Szeretnéd, hogy tied legyen az egész világ. De ne felejtsd, hogy Attilának is végül csak egy darabocská föld maradt, akkora, a mekkorába leeresztették a hármass koporsót s hármass koporsó mellé a rabszolgákat... Mind ide jutunk, fiam. Azonban mely boldog az a fejedelem, ki, ha behunyja szemét, kicsiny országot hagy bár a népének, tudja, hogy ez a kicsiny ország az ő népének országa s az is marad időtlen időkig.

- Nem mondok ellent nagyapám uramnak, mert az nem illendő, - mondotta Levente, - de arca, szeme lángolása mutatta, hogy szertelen hírvágy forrong a lelkében. Hogy az ő példaképe a világverő Attila.

Hirtelen felállott a lócáról s intett egy lovásznak:

- Nyergeld meg a vasderest!

- Már elmegy? - kérdezte megütődve Özséb. - Hisz még nem is pihentél.

- Pihenéssel nem lehet világot hódítani, édes anyám, - felelt Levente.

- Arrafelé akarsz világot hódítani? - mutatott Özséb szomorúan a farkas khán sátra felé.

- Nem, édes anyám, nem arrafelé. Érzem, hogy ma utoljára üzők vadat Dnyeszter vize mentén. Itt én elsenyvedek, elsorvadok. *Ma* mutatom meg, hogy férfisorba léptem.

A lovászlegény elévezette a vasderest. Levente íjját vetett a nyakába, dárdát a vállára s szélnél sebesebben elvágatott a farkas khán sátra felé...

Tarkacs és Jelekh kivételével mind szomorúan néztek utána.

Álmos is, Árpád is egyszerre bús sejtelmet temettek el a lelkükben e pillanatban, félve, hogy Özséb meg ne lássa: ez a fiú nem látja meg Attila földjét. De hiába temették bús sejtelmüket oly féltve, titkolva: Özséb látta jól. Mert az ő anyai szíve épen e bús sejteltől vonaglott...

Arra felé, *arra* felé, látni még egyszer Birtiket! Meg akarja mutatni, hogy van ereje megszubadulni a búbajos leány gonosz varázslata alól. Maga sem ismer magára, mióta apjával bejárta az új hazát. Elemi erővel támadt fel lelkében a vágy, hogy az ő híre, neve megreszkettesse a földet s annak minden népeit. Eddig egész valóját nyugbe szorította a búbajos Birtik, kibem embernek és ördögnek vére egyesült: csuda szépsége egyik pillanatban delejes erővel

vonzotta őt a leányhoz, a másik pillanatban pedig szörnyű félelemmel töltötte el szívét. Hiába mosolygott a csikósok csacska meséin, ifjú szíve megérezte, hogy romlásba kergeti ez a leány. Elsorvad ifjan, virágjában, elpusztul dicstelenül, mielőtt a halhatatlanság márványkövére véste volna a Levente nevet.

Amint nyargalt gyorslábú lován, szinte felujjongott a diadalnak érzetében, mit romlásba kergető szerelmén szerzett. Lelki szeme előtt egy más leánynak alakja jelent meg. Egy leányé, kit még nem látott soha, de akit fel fog találni, meg fog ismerni ezer közül is. Aki méltó lesz hozzá, a világ leendő urához. Aki bíborban született, arany bölcsőben rengetődött. A mesék világszép királykisasszonya ez, kinek kezéért császárok és királyok versengenek, de ő szolgáltságba veri mind a császárokat, királyokat s arany trónra ülteti maga mellé a világszép leányt...

Mikor a farkas khán sátra elé ért, ott már nyergelve állott két szénfekete paripa. A vasderes összenyerített jó ismerőseivel, kikkel oly sokszor futott versenyt a sivatagon, királyi szarvasok nyomán. A következő pillanatban kilépett a sátorból Birtik. Arca, szeme diadal tüzeiben égett. Maga sem hitte, hogy Levente, alig megérkezése után, felkeresse őt. A perzselő nap fényében lánggal égni látszott hajának az a hat ága, mely világ csudájára rézvörös volt, míg a másik hat ága feketébb a sötét éjszakánál. Vége, vége a férfiúnak, ki e hajszálakhoz köti szívét, életét. S azok a szemek! Az egyik angyali szelidséggel hiteget, a másik nem tudja rejteni a bűbajosok gonoszságát. S a hófehér arc s ennek az arcnak gyenge pirossága! A kicsi száj s a vakító fehér macskafogak! S a hófehér nyakon kilencsoros igaz gyöngy, minden szeme kincseket érő! Ruhája kék selymébe görög takácsok művészi keze szötte bele arany, ezüst szálakkal a világ legszebb virágait.

Mintha érezte volna Birtik, hogy ma van a döntő ütközet napja: ma varázsolja meg egy egész életre, vagy ma veszti el örökre a nagy, a hatalmas fejedelem fiát, ki apjánál is nagyobb, hatalmasabb lesz, világnak ura. S világ urának ő lesz az asszonya. Nem szolgálója, mint a többi asszonyok, nem is felesége, aki egyenlő az urával, de több ennél. Az ő kezében lesz a hatalom. Kő kövön nem marad Baskiriában, honnét az ő apjának megalázva kellett elvándorolnia. Aztán végigsöpör a hatalmába kerített népek áradatával az egész világon.

- Éreztem, hogy eljössz, - mondotta halkán, szelíden Birtik az ifjúnak.

Más volt ez a leány már, mint abban a pillanatban, mikor a sátorból kilépett. Boldog szemérmességgel sütötte le szemét, gyengén elpirult, keze remegett Levente kezében.

- Látni akartalak, - mondotta Levente s érezte, hogy remeg az ő keze is.

Soha sem látta ily szépnek e leányt. Szépségének harmóniáját e pillanatban semmi sem zavarta. Mint a tiszta azurkék ég, oly tiszta kék volt most mind a két szeme s haja, ez a csudahaj is mintha egy színben ragyogott volna, enyhe, szelíd fényben. Ez nem az a bűbajos, gonosz varázslattal ifjú szíveket megejtő leány, hanem angyal, ki most szállott le az égből, hogy a tiszta, bűnös gondolattól ment szerelem virágát ültesse a földi emberek szívébe.

Ha mindig ilyennek látta volna! Ha mindig ilyennek láthatná!

- Apád is jön? - kérdezte Levente.

- Nem, ő kint van a méneseinél. Majd ott találkozunk vele.

- Hát ezen a lovon ki jön?

- Senki, ha te úgy akarod, - felelt a leány pirulva.

- Úgy akarom, - mondotta Levente, szinte parancsoló hangon s azzal megfogta a leány kezét jó erősen s könnyű pehelyként emelte fel a nyugtalanul prüszkölő fekete ménre.

Csendes üggetésben indították lovaikat. A leány tekintete szerelmesen pihent Leventén s már jó messzire haladtak, mikor megszólalt.

- Tudod-e, - mondotta, - hogy mióta elmentél, minden nap magamban kóboroltam s egymagam kergettem egy csudaszép szarvast - hiába. Mikor már-már nyomába értem, bevette magát vagy a rengetegbe, vagy a nádas közé s eltűnt, mintha föld nyelte volna el. Hiszed-e, hogy ennél a szarvasnál szebb nem lehetett a Hunor és Magyar szarvasa sem? Egyszer beugrottam utána a nádasba, de nyakig süppedt a lovam. Alig tudtunk kivergelődni. Azt hittem, vége, itt pusztulok. Reád gondoltam, Levente, s úgy féltem a haláltól! Megsirattál volna-e, ha meghalok?

- Meg.

- De röviden felelsz!

- Mondom, hogy meg.

- Mindég sirattál volna?

- A férfi nem sír, a férfi gyászol.

- Halálig gyászoltál volna?

- Halálig.

- De azért lett volna feleséged. Úgy-e?

- Úgy.

- Hát te így szeretsz?

- Az én nemzetségemnek nem szabad kiveszni.

Büszkén, szinte gőgösen mondta ezt Levente.

- Igaz, igaz, - mondta a leány színlelt alázatossággal. - Hanem azt a szarvast - tört ki hirtelen - megölöm! Meg én! Addig meg nem nyugszom.

- Miért? - kérdezte Levente el nem rejthetett megdöbbenéssel.

- Mert háromszor huszonnégy napja, hogy folyton ingerkedik velem. Velem senki se ingerkedjék! Meglásd, szemed láttára ölöm meg. Miatta fenyegetett a cudar halál. Nézz reám, Levente! Arra születtem-e én, hogy hideg ingoványok fenekén kígyók marják testemet? Nézz reám!

Levente rá nézett, de alig tudta elfojtani borzongását: oly félelmes, oly ijesztő volt most újra e leány. Farkas khán leánya ő, hiába!

- Látod? Látod? - ragadta meg hevesen Levente karját. - Lobogó lángban égett mindkét szeme. Égett a haja is, a fekete haja is. Nem nő volt ez többé, hanem szörnyeteg, ki dühtől lihegve veti rá magát arra, kit áldozatul kiszemelt.

- Nem látod? Nem látod? Haj, utána, haj!

Igen, ott nyargalt előttük a csudaszép szarvas. Épp most ugrott föl egy forrás mellől. Valóban, ilyen szép szarvast sohasem látott Levente. A két ágas-bogas szarva koszorúba volt fonva, lebegett a feje fölött. Ilyen lehetett az a csudaszarvas, csakugyan ilyen, melyet Hunor és Magyar együtt üldözének, aztán eltűnt, örökre eltűnt az ingoványban.

- Oh de szép! - kiáltott Levente. - Ne öld meg! Fogjuk meg elevenen!

De Birtik nem hallja Levente szavát. Nem akarja hallani. Esze nélkül sarkantyúzza, ostorozza a tűzvérű mént: haj, utána, haj! Nyomában mindenütt Levente: Ne öld meg, ne! Fogjuk meg

elevenen! Már elejbe is kerül a vasderesen, mely sohasem száguldott így még: könnyű lába alig éri a földet. Rengeteg erdő szélén hirtelen megfordul a szegény szarvas, s megfordulván, reszketve, hökkelve áll meg: szemtől-szembe kerül az amazonnal, ki háromszor huszonnégy napja üldözte hiába. Egy pillanat s Birtik nyilától szíven találva roskad össze a csudaszép állat.

A diadaltól mámorosan ujjong a leány, aztán lekapja derekáról hétágú ostorát s esze nélkül csap végig a nemes állat bőrére. S mintha hét ágú kés hasított volna végig rajta, hét patakban omlik a csudaszép szarvas vére s nézi a leány vad gyönyörűséggel. Egész teste reszket belé.

- Úgy-e, megmondtam? - kiált Leventének. - Megöltem a kutyát!

- Meg, meg, - mondja Levente komoran.

- Hát te nem örülsz?

- Nem.

- Nem örülsz? Az én örömöm neked nem öröm?

- Ez nem.

- Világosabban beszélj, Levente!

- Isten súgja nekem, hogy ez a szarvas ivadéka volt ama csudaszarvasnak, melyet Hunor és Magyar hiába üldözött. De még sem hiába. Mert az a szarvas vezette őket ama szép szigetre, mely a paradicsomhoz hasonlatos vala. Ez a szarvas is paradicsomba vezetett volna minket. De te megölted. S még halálában sem esett meg rajta a szíved. Van-e szíved, te leány?

- Van. De nem gyáva, mint a tied.

- Leány!

- Meggyűlöltél, látom a szemedben, hallom a hangodon. Érzem, hogy elvesztettelek. De jegyezd meg, Levente, hogy mint azt a szarvast megöltem, úgy ölöm meg azt a leányt, kit sátradbba hozol. Értetted-e, Levente?!

Gyilkos szemmel mérte végig az ifjút s még egyszer rácsapva a kihült testű szarvasra, torzra vált arccal vágatott el, folyton ütve, vágva habba keveredett lovát.

Néhány pillanat múlva elnyelte a szemhatár a leányt s Levente nagyot sóhajtva indult tovább, más irányba, maga sem tudva, hová, merre. Érezte, hogy könnycsepp gördül le arcán.

Az utolsó könnycsepp.

A «KEMÉNY» NIKETÁSZ.

A rekkenő hőségtől tikkadtan bolyongott Levente a síkságon, s nem nézve se jobbra, se balra: egészen a lovára bízta magát. Az okos állat vissza-vissza tekintett gazdájára, mintha kérdezné: hová vigyelek, édes gazdám? De Levente nem vette észre a ló nyugtalankodását. Lelke nem tudott megszabadulni attól a visszataszító képtől, melynek az imént tanúja volt. Láta Birtiket, amint vadul, magánkívül szabdalja hétágú ostorával a csudaszép szarvast; hallja a gonoszlelkű leány ádáz fenyegetését. Fülébe cseng: Értetted, Levente? Testét, lelkét égeti, perzseli a gyilkos tekintet, mellyel a leány végig mérte. Balsejtelmek neheztedek szívére s szorongó érzéssel nézett a jövőbe. Mindenképpen átka lesz neki ez a leány. Átka lesz, ha feleségként sátorába vezet; átka, ha más leányt vezet sátrába. Ezer szeme legyen, úgy is kelepcébe ejti...

A lova hangosan elnyerítette magát. A messzeségből tompa nyerítés válaszolt rá. Levente felrezzent gondolataiból. Körülnézett. Egy élő lelket sem látott a végtelen pusztaságon. Messze keleti és északi irányba látta a gulyák és ménesek halovány körvonalait, de a nyerítés déli irányból jött.

Épp akkor ért egy óriás, terebélyes szádogfa mellé. Egyedül uralkodott a régi magyarok kedves fája messze területen. Aljában széles köpübe fogott forrás vize csorgott durván faragott vállúba. Köröskörül letaposva a fű jó messzire. Megismerte e helyet: egyik delelő helye volt a farkas khán méneseinek.

Leszállott a lováról, a vállúhoz vezette, megittatta. Aztán kivette a zabolát a szájából s szabadon eresztette, hogy legelésszen egy kicsit. Magára nem gondolt. Leült a kút köpüjére s úgy nézett a messzeségbe, déli irányba, honnét újra nyerítés hallszott. A vasderes felemelte fejét, fülelt s hosszan nyerített. Újabb nyerítés válaszolt s most megismerte Levente: a farkas khán arab kancájának a nyerítése volt. Ennek a kancának nem volt párja az etelközi tartományban. Hányszor alkudott rá Levente! De a farkas khán azt mondta mindig: Annyi az aranyam, hogy a görög császárnak sincs több. De ilyen kancám csak ez az egy van. Én nem adtam pénzt érte, mert azért nem adta a gazdája, Miriam khán. Ha nem adta, hát - elloptam. Levente büszkén, megvetően felelte: - Én nem lophatok, mert fejedelem fia vagyok! - Jó, jó, hiszen én is lehetnék fejedelem, - mondogatta a farkas khán - ha ebben is olyan szerencsés volnék, mint egyébben. Hanem, hallgass ide, Levente. Van a kancának egy csikaja. A hasában hozta magával. Ezt *majd* neked adom. - Mikor lesz ez a *majd*? - faggatta Levente. - Azt neked kell kitalálnod! - felelte rejtelmes vigyorgással a khán.

No, ahhoz nem kellett nagy kitaláló ész, hogy ezt Levente kitalálja. - Hiszen csak *más* volna az a leány, - mormogta magában Levente - már rég alattam nyargalna az a csikó - az anyjával együtt!

Haj, nézzetek oda! Már túl volt a tizen a farkas khán kancája, s alig éri lába a földet. Száján túrja a habot, fel-feláll hátsó lábára, mint a forgó szél úgy forog maga körül veszett haragjában, hogy gazdája nem engedi repülni, versenyt repülni a széllel. Széles, domború szügyén hogy kifeszültek vastag izmai! Isten csodája, hogy szerte nem szakadnak! Micsoda állat! S hogy ez a farkas képű, farkas lelkű kháné! Bizonyos, hogy megvarázsolta. Máskülönben nem túrné meg a hátán.

Két-három nyíllövésre lehetett a farkas khán a szádogfától, s most már Levente éles szeme kivette, hogy nincs egyedül. A lemenő nap sugarától megaranyozott vastag porfellegből egy kis csapat idegen vitéz alakja bontakozott ki. Elöl, a csapat élén a farkas khán, balján magas termetű, széles vállú, hosszú szürke szakállas ember lovagolt. Hosszú köpenyege egészen betakarni látszott a lovát s ló és gazdája csillogott-villogott a nap fényében.

- A ruhája előkelő embert mutat, - mondotta magában Levente. - Nagy csud'ám, ha nem görög. A Duna felől jő. Bizonyosan a görög császár követje. Talán éppen a «kemény» Niketász, Bölcs Leó császár fő embere. A hadban vitéz, tanácsban bölcs Niketász, ki ha nincs, már rég kő kövön nem marad a görög császár birodalmában: úgy végig seper rajta Simeon, a bolgárok hatalmas császára.

Már csak egy nyíllövésre volt a csapat: egyenkint látta Levente őket. Mi tenger kincs Niketásznak a ruháján! Arany, rubint, smaragd, gyémánt borítja aranszálakkal átszótt selyem kaftánját. Nyuszt kalpagján öklömnyi gyémánt. Mekkora lehet a császárnak, ha ekkora van a követjének. S im jött a nyomában tizenkét dalia. Mind magas szál legények, csillogó, ragyogó köntösökben. S a tizenkét dalia mögött huszonnégy szolgál vezet huszonnégy lovat, a lovak hátán nehéz zsákok átvetve, lelógva két oldalt. Ezek a zsákok bizonyosan meg vannak gyúrva drágábbnál-drágább selymekkel, s mindenféle drágaságokkal. És bezárja a menetet huszonnégy fegyveres vitéz.

- Attól a szádogfától háromszor egy óra a fejedelem sátra - hallzott a farkas khán éles, rikácsoló hangja, s előre mutatott hét ágú ostorával a sátor irányába.

- És csakugyan hallgat reád a fejedelem? - kérdezte Niketász, - mert ő volt - s gyanakodva nézett a khánra.

- A fejedelem is, a fia is. Mondom neked, hogy Levente s Birtik annyi már, mintha egy sátorban élnének.

Levente önkéntelen felkelt a kút köpűjéről s a szádogfa mellé húzódott, hogy ne lássák. Hadd beszélje ki magát kedve szerint a khán. Elpirult a gondolatra, hogy ő most hallgatódzik, de megnyugtatta magát: nem magáért hallgatódzik. Hátha valami roszban sántikál gonosz lelkű khánja.

- Árpád akaratjával? - kérdezte Niketász.

- Árpád akaratja! - legyintett megvetően a farkas khán. - Neki csak egy akaratja van, hogy a magyarokat elvezesse Attila földjére. Hát nem jobb volna itt maradni az öt folyó között? Innét beüthetnénk hol ebbe, hol abba a tartományba. Amikor nektek szükségetek lenne ránk, segítenénk mindenféle ellenség ellen. Ti fizetnétek, mert van miből. Tenger kincse lehet a ti császárotoknak.

- Összegyűlt egy kevés az idők során, - mondotta Niketász a dúsgazdag ember dölyfével.

- No, nálam is összegyűlt egy kevés. Több kincsem van, mint Árpádnak.

- De hát többhöz több kell, úgy-e? - jegyezte meg Niketász gúnyosan.

- Régi igazság, - vetette vissza a khán. Abból a háromszor nyolc zsákból legalább kettő az enyém lesz. Te is így számítottad?

- Az a fejedelem dolga, - mondotta Niketász határozottan.

- A fejedelem dolga? Az mind a vezérei közt osztja ki az ajándék javát. Többet a vezéreknek, mint magának. S legkevesebbet nekem. Mindig azzal fizet ki: neked úgy is több kincsed van, mint a vezéreimnek.

- A ti fejedelmek igazságos ember lehet.

- Igazságos! Fél tőlem, a hatalamtól. Hiszen csak Levente...

Nem fejezte be gondolatát, de a «kemény», a «bölcs» Niketász így is eleget értett s folytatta a félbehagyott mondatot:

- elvegye a leányodat, te leszel a fő khán. Az igazi fejedelem. Árpád és Levente csak amolyan árnyék fejedelmek. Értlek, Jedajk khán. Nekem különben mindegy, mit csináltok, csak most kapjak bár ötezer vitézt a cudar bolgárok ellen. Annyit csak kapok, úgy-e bár?

- Többet is, ha velem jól beszélsz, - mondotta a khán s falánk tekintete rátapadt a zsákokra. Vagy hármat már el is nyelt a huszonnégyből.

- Jó, jó, nem leszek háládatlan, - nyugtatta meg Niketász - csak ember légy a talpadon.

Éppen akkor haladott el a csapat a szádogfa mellett, de a farkas khán nem is nézett a fa felé, az ő lelkét egészen elfoglalta a gazdag ajándék s az ezt követő még gazdagabb zsákmány reménye. Hallotta a lónyerítést, s ügyet sem vetett rá. Mikor aztán jó messzire haladtak, Levente hirtelen felkapott a vasderesre s nagy kerülővel elejbök vágott. Mintha földből pattant volna ki, úgy termett a csapat elé.

- Levente! - kiáltott a farkas khán s meglepődve nézett körül. Látszott rajta, hogy keres valakit a közelében. - Hol hagyta Birtiket?

- Ő hagyott el, - mondotta Levente, de oly egykedvűen mondotta, hogy a farkas khánnak arca belésáppadt.

- Összevesztetek?

Levente vállat vont.

- Szerelmes szívek szokása, - szólt közbe Niketász, kinek éles szeme észre vette, hogy a szerelmesek közönséges virrongásánál nagyobb baj történt.

- Idegenek vagytok, amint látom - terelte el Levente a beszédet, - s ha jól szemlélem, Görögországból jöttök. A fejedelemhez igyekeztek?

- Árpádhoz, a magyarok nagy fejedelméhez, kinek vitézsége és bölcsessége eljutott a hatalmas keleti császárnak udvarába.

- S a hatalmas keleti császárnak az a kérése, úgy-e bár, - mondta Levente gúnyosan, - hogy Árpád, a magyarok nagy fejedelme verje ki Görögországból a bolgárokat?

- Büszke hangod, dali termeted azt sejteti, - mondá Niketász hízkelkedő hangon - hogy te a nagy, a hatalmas fejedelem fia vagy. Eltaláltam-e?

- Eltalálhattad, mert hallottad nevemet, - felelt Levente, kit e hízkelkedő szavak nem ejtettek meg. Jól látta Niketász arcán, hogy nehezen tudta elfojtani sértett büszkeségét s a segítségre szorult gögös ember kényszeredetten nyögte ki a hízkelkedő szavakat.

- Hallottam nevedet, de vajjon nincs-e több Levente az öt folyó között?

- Több Levente? Ki merné az én nevemet viselni abban az országban, ahol az én apám a fejedelem?

- Igazad van, - hagyta helyben alázatosan Niketász, de bensejében szánakozást érzett. Mi kár, gondolá magában, hogy ennek a szép, dali ifjúnak szíve göggel vagyon tele!

- Bizony igaza van! - rikácsolt a farkas khán, ki merthogy még nem tudta e pillanatban, hogy hányadán van Leventével, célirányosnak vélte a hízkelkedést. - Levente! Haj, Levente! - áradozott a farkas khán. - Az ő nevétől még reszketni fog a világ! Meglássátok, úgy elsöpri a bolgárokat, hogy híruk-poruk sem marad. Aztán neki vág nyugatnak, mint egykoron Attila. Hej, ha meg nem hal Attila időnek előtte, bizony nem jöttök ti most segítségért, görögök! Hol volnátok most?

- Jedajk khán! mordult rá Levente - ami szabad a fejedelem fiának, nem szabad neked. Megesmerem, hogy Niketászt megbánhatták szavaim. Ifjú hevem elragadott. Azt gondoltam, mikor Niketász azt mondta, hogy a hatalmas görög császártól jó: ha a görög császár *hatalmas*, miért van szüksége a maréknyi magyarra? Visszavágtam egyszer s azzal vége. De te mi jögon sértegeted a görögöket? Mit tudod, mi lesz vala, ha Attila nem hal meg hirtelen halállal?

- No, no, Levente, - hunyázkodott meg a farkas khán - látod, látod, ifjú vagy te még. Én csak téged akartalak dicsérni, s tehetek-e róla, ha szájam tovább szaladott? Mert, ami igaz, igaz, - fordult Niketásznak - jaj lesz a népeknek, mikor Levente megmozdul...

Niketász a sokat látott, tapasztalt ember szemével nézett Leventére. Világosan látta, hogy Levente lelke mélyéből megveti a farkas khánt, s im mégis jól esik hallani, akárkitől ered, a csúnya hizelkedő szavakat. Hogy ennek az ifjúnak lelke tele van messzelátó tervekkel. Világverő Attila idejét akarja feltámasztani egy maréknyi néppel. Ámde Attila népe szörnyű áradat volt, mely maga előtt seperete vagy maga köré habarta az útjában talált népeket. Mit kezdhet Levente azzal a néppel, mely az öt folyó közt kedve szerint elterülhet? Ha legalább együtt volna mind, aki magyar. De a bessenyők két felé szakasztották már Lebediában. Az egyik fele elbódorgott a perzsák földjére, a másik felét ide vezette Árpád. Vajjon találhatnak-e egymásra valaha az elszakadt testvérek? Niketász éles szeme hamar megvette a mértéket Leventéről. Különösen alkalmas arra, hogy diadalmas harcra vezessen néhány ezer embert akár tízakkora sereg ellen, de nem kitartó, nem körültekintő. Egy-egy diadalra nagyot alszik s mire újra fellángol benne a világverő harci kedv - már késő: sziklafalként állják útját mind a népek, melyek külön-külön tán meg sem állhatnának előtte.

- De belemerültél a gondolatidba! - szólalt meg Levente. - Megmondanád-e, hogy mit forgatsz elmédben, kemény és bölcs Niketász?

Niketász elmosolyodott. Hiszen csak az kéne, hogy megmondja a valóságot.

- Azt forgattam az elmémbe, dali Levente, hogy áldott az óra, melyben elindultam Bizáncból, ha apád, a nagy fejedelem, megsegíti az én császáromat nagy bajában s te vezeted apád seregét a bolgárok ellen. De hidd el nekem, te is áldhatod az órát, ha átkélsz a Dunán. Hallottad-e híret...

Itt megakadt Niketász szava.

- Mit akartál mondani? Mért nem mondod tovább?

Niketász lopva a farkas khánra tekintett.

- Hajolj közel hozzám.

Levente áthajolt egészen Niketászhoz, az meg belesúgta a fülébe: Világszép Hajnának, Simeon bolgár császár leányának hallottad-e híret?

Ám a farkas khánnak farkas füle volt: úgy hallott minden szót, mintha az ő fülébe súgták volna. Arca elszederjesedett, szeme szikrát hányt, teste vonaglott a magába fojtott dühtől. Ellenben Levente arca átszellemült, nem tudott uralkodni magán, hangosan felkiáltott:

- Híret is hallottam, láttam is. Láttam álmamban, nem egyszer!

- Cudar görög! - ordított a farkas khán, nem tudva tovább magába fojtani indulatját. Aztán kétségbeesetten fordult Leventének: - Ne hallgass rá! Megcsal. Mind csaló a görög. Megcsal, megvárászol. Csak egy világszép leány van. Az én leányom. Hallod, Levente? Ne higgy a görögnek!

Levente szánakozva nézett a farkas khánra.

- Eredj a sátradbá, Jedajk khán. Csendesüljön véred. Már közel a fejedelem sátra. Nem állhatsz elé ilyen felindultan. Eredj haza, Jedajk khán!

Ezt már parancsoló hangon mondta Levente.

- Megyek, megyek! - hörögte a farkas khán. - De ezt az órát el ne felejtsetek. Hallod-e, Niketász? Hallod-e, Levente?

Abban a pillanatban fájdalmasan felhorkantott az arabs kanca, rettentő ugrásokban vágatott el a farkas khán sátra felé.

Niketász aggodalmasan csóválta fejét.

- Ezzel még meggyűlhet a bajunk. Kár volt elárulnod magadat, Levente.

- Mit rejtegessem, amit érzek!? Különben is ő hallotta minden szavadat. Mértföldről meghallja a hangot, kiveszi a szót. S mit bánom én, hallotta, nem hallotta: ami a szívemen, a szájamon.

- Magyar vagy, - mondotta Niketász. - Hallottam a magyarnak erről a természetéről. Sok kárt vallotok még emiatt.

- Az lehet, - mondotta büszkén Levente - de azért a természetünkön nem változtatunk!

E pillanatban feltűnt Árpád sátra. Niketász önkéntelen végig nézett magán, rendbe rángatta köpenyegét. Aztán szigorúan visszanézett a kíséretre. A hosszú úttól kissé meghajlott háta kiegyenesedtek, a daliák rendbeszedték magukat. Minden arcon különös érzés tükröződött. Nemsokára színről-színre látják Álmos fiát, a nagy, a hatalmas Árpádot. Akinek csak egy maréknyi népe van s még sem hajtotta meg fejét Kelet leghatalmasabb királya, a kozár király előtt. Ezek a vitézek, akik annyi császárt, királyt, fejedelmet láttak, Árpád sátrához elfogódva közeledtek.

APA ÉS FIA.

Alkonyodott, mikor a görög császár követei Árpád sátra elé értek. Az idegenek láttára nagy tömegekben verődtek össze a magyarok, férfiak, nők, gyermekek. A férfiak, különösen az öregebbrendűek, jól ismerték a «kemény» Niketászt, hisz gyakran fordultak meg a görög császár városában, a fényes Bizáncban. Ide vitték foglyaikat, ide a pusztákon és rengetegekben elejtett vadak bőrét s hoztak cserébe selymet, bársonyt, drága ékszereket s csengő aranyakat. Jó ismerősként fogták körül Niketászt és embereit s az asszonyok vágyakodva szemlélték a zsákokat: mi drága selymek lehetnek azokban! Vajjon jut-e nekik azokból? A cselédnép serényen forgolódott a követek körül, leemelték, vitték a zsákokat a sátor elé, egy halomba rakták. Egy része meg a lovakat vette gondjába, vezették a szárnyékokba, megkötötték s illatos szénát vetettek eléjük.

- Juthatunk ma a fejedelem színe elé? - kérdezte Niketász Leventét.

- Ma nem, - mondotta Levente. - A magyarok fejedelme csak a törzsek vezéreinek jelenlétében fogadhatja más országok követségeit. Nemcsak a fejedelemnek, de a vezéreknek is hallani kell, hogy miben jártok. Akkor aztán egybehívják mind a nemzetségek főbjeit is s együtt határoznak: mit feleljenek a ti kérésekre. Ez a magyar törvény.

- Bölcs törvény, - jegyezte meg Niketász. - Tanulhatnánk tőletek.

- Most jertek a vendégsátorba. Pihenjétek ki magatokat. Holnapra egybehivatjuk mind a vezéreket s a nemzetségek főbjeit.

A fejedelmi sátor mögött díszes sátor állott: a vendégsátor. Itt szállásolták el Niketászt s az előbbkelő görögöket.

- Mintha csak otthon volnék, - mondotta meglegedetten Niketász, a nagy kényelem láttára.

Drága selymekkel bevont széles diványok, rajtok dagadó vánkások, aranyszövetű terítők: többnyire a görög iparművészet remekei. Nehéz függönyök osztották szobákra a nagyterjedelmű sátort s közepén óriási terem volt: ebédlő-terem. A hosszú, arany-, ezüstdíszekkel ékített asztal patyolat fehér abrosszal volt megterítve, rajta öblös arany tálak, tányérok, serlegek szépen elrendezve, mintha előre várták volna a követeket.

- Mennyi kincs csak ezen az asztalon s ez mind a mienk volt, - dörmögte magában Niketász. - Mennyi kincs! - ismételte fenhargon Niketász. Mi lehet akkor a fejedelem sátorában!

- Sokkal kevesebb, - mondotta Levente. - Apám az egyszerűség embere. A pompának nem kedvelője. Meglátod holnap, milyen egyszerű belől az ő sátra.

- Az a része, hol a követséget fogadja?

- A követséget nem sátrában fogadja. Arra külön sátrat emelnek. Magas rudakra hosszú, széles selyem ponyvát feszítenek ki.

- S alatta arany trón, magas aranypádimentumon, ügyebár?

- Nem - mosolygott Levente. - A fejedelem lóháton trónol, nemkülönben körülötte a vezérek, s oldalt a nemzetségek főbjei.

- És a követség?

Levente megütődve nézett Niketászra.

- A magyarok fejedelmével nem lehet lóhátról beszélni!

- Ugyanúgy, mint a görögök császárával! - vetette vissza Niketász, - nem fojthatva el bosszúságát.

- Ugyanúgy, - hagyta helyben Levente, - jól megnyomva a szót.

Közben a cselédek egész raja lepte el az ebédlőtermet s hozták ezüst- meg aranytálakon a ropogós, nyárson sült peccsenyüket, hatalmas kannákban üdítő méhsert, tüzes borokat s Levente asztal mellé tessékelté Niketászt és főbb embereit.

- Mintha otthon volnátok, - mondotta Levente. - Egyetek, igyatok, senki meg nem háborít. Nyugodalmat jóccakát, Niketász! Nektek is, vitézek!

Azzal magára hagyta a követséget s sietett a fejedelem sátrába. Árpád akkor már a sátor előtt ült, a terített asztal mellett háza népével. Ő nem szeretett behúzódni a sátor alá. Isten szabad ege alatt érezte csak jól magát, étel, ital jobban esett itt, hol messze elnézhetett népeinek sátra felett. Láthatta a sátrak előtt égő tüzeket, hallhatta az ideverődő hangokat: az ő népének hangját. Méla dallamú nóták szállottak föl a tüzek mellől s szálltak csendesen az alkonyatban, hová, merre? Kelet felé? Nyugat felé? Egyik-másik sátor előtt eleven vikotába vegyültek a férfiak. Összeverődtek a nemzetségek egy-egy hatalmas tűz köré, s vitatták keményen: hogy lesz jó, mint lesz jó. Bizonyos, hogy hadba hívják a görögök a magyart. Kára lesz-e, haszna lesz-e, ha mennek?

- Itt van Levente! - kiáltotta egyszerre Tarkacs és Jelek.

Szerettek volna felugrálni az asztal mellől, elébe szaladni, tarsolyát kikutatni, nem hozott-e nekik valamit. De a fejedelem komor tekintete helyükre szegezte a kandi fiúkat. Levente különben most ügyet sem vetett öccseire, arca, szeme lelkes tűzben égett s boldogan borult anyja kebelére.

- Hadba megyek, édes anyám!

- Jó, jó, - hártotta el magáról gyöngéden Leventét Özséb - nincs itt senki rajtam kívül?

Levente kissé meghunyászkodva lépett apja elé, alázatosan lehajlott kezére s zavartan hebegte:

- Engedjen meg, édes apám uram.

- Ülj a helyedre, - intett a fejedelem - s komolysága mintha enyhült volna ennek a deli szép ifjúnak, az ő véreből való vérenek láttán. Szép deli ifjúságát látta megelevenedni Leventében. Ő is épen ilyen volt: fellegekbe járó, nagyot, rendkívülit akaró, de a férfi korra csendesebb lett a vére, nyűgbe verődtek szertelen indulatai, s más szemmel látja a maga s népe jövőjét, mint könnyen lobbanó ifjú korában. Majd lecsendesül Levente is. A szilajságot magát mérséklő, edzett erő, a szív féktelenkedését az elme bölcsessége, higgadtsága váltja fel s uralkodása áldás lészen az ő népének.

Levente elfoglalta helyét, de bár egész nap étlen-szomjan csatangolt, alig evett-ivott valamit. Az ő lelke már messze járt, túl a Dunán, Fekete-tenger partján, onnét száguldott tovább, tovább, beszáguldotta a bolgárok földjét, azon is messze túl - vajjon mi lehet azon túl?

- Jelentették, - szólalt meg hosszú hallgatás után Árpád, hogy követség jött a görögök császárától.

- Én kalauzoltam a farkas khán kútjától idáig, - mondotta Levente.

- A kemény Niketász vezette a követséget, úgy jelenték nekem. Mit akarnak?

- Segedelmet a bolgárok ellen. Úgy-e, megyünk, édes apám uram?

- Ha a törzsek s nemzetségek többsége e mellett szavaz, - menni kell, - mondotta Árpád kedvetlenül.

- Hát édes apám uramnak nem lesz kedve szerint?

- Nem. Elég vért vesztett már a magyar. Eleget volt bolondja más népeknek. Ma ennek segítsünk, holnap annak s csak gyengül a nép, ahelyett, hogy gyűjtené az erejét Attila földjére.

- Szabad-e elémondanom, édes apám uram, amit az én ifjú elmém forgat?

- Hadd mondja elé, - nézett Özséb kérően a fejedelemre. - Lássuk, hogy vált az esze.

- Lássuk, lássuk, - mondotta Árpád s szeretettel nézett Özsébre. Arcának komorsága eltűnt, mint mindannyiszor, ha hallotta szavát annak az asszonynak, ki érette elhagyta apja fényes udvarát, el a hatalmas kozár birodalmat s lett a felesége, osztályosa egy vándor nép fejedelmének.

- Az én ifjú elmém azt forgatja, hogy megrenyhül a magyar vér a tunya pihenésben. Inkább kevés magyar, de annak a kevésnek lobogjon a vére, mint a tűz, semhogy sok legyen s aludjék a vére, mint a tej. Meg kell mutatni az erőnket. Hadd menjen világgá a hírünk. Ha most hadba szállunk, s végig pusztítunk a bolgárok földjén, bezzeg másként beszélnek a magyarokról! Egy kicsit arra jártunkban benézünk Attila földjére is: hadd lám, csakugyan olyan szép, olyan gazdag-e, mint a hogy eleinknek Csaba regélte?

- Jól vált az esze? - suttogta Özséb.

Árpád nem felelt, de szemében ott volt a felelet. Látható gyönyörűséggel hallgatta Levente okoskodását.

- Tűz a vére, de az esze is, - azt mondotta Árpád tekintete.

- Sok igaz van abban, amit elé mondtál, - szólalt meg végre Árpád. - Csak egy a bökkenője. Hátha elpártol a szerencse a magyarok fegyverétől?

- Bátraké a szerencse! - tüzeskedett Levente. - Érzem, édes apám uram, hogy velünk lesz a magyarok Istene. Diadalmasan hordozzuk meg a turulos zászlót. Én mindig elől járok, - elől, előre! Előre! Utánam a magyar. Tűzön, vízen át! Úgy-e, én leszek a vezér, édes apám uram?

- Várj, várj, - csitította Árpád, s csak alig tudta elrejtteni mosolygását. - Azt a nemzetgyűlés határozza meg. Hátha még fiatalnak tartanak? Hátha a hadba szállás ellen szavaznak?

- Óh, ismerem én a magyart. Rég megunta ezt a tunya életet. Csak vadászat, vadászat, hadijáték, de igazi csata soha! Csak ellene ne szóljon, édes apám uram, tudom, hogy egyakarattal száll hadba minden nemzetség.

- Lám, lám, te felkerekednél az egész néppel s védtelen hagynád az öt folyó közét. Hány ezer vitézt kíván Niketász?

- Öt ezeret.

- Tudod-e, hány fegyverfogható marad itthon, ha ötezer hadba száll?

- Hétszer ötezer.

- Lesz az nyolcszor ötezer is. De kell is, hogy ennyi itthon maradjon. Minden órában rajtunk üthetnek a bessenyők.

- A bessenyők! - kiáltott fel Levente s szertelen gyűlölet lángja lobogott a szemében. - A jó atyafiak. A testvérek! S a bolgárok! Ezek is testvérek. S nem e két testvértől szenvedett-e legtöbbit a magyar? S nem Simeon császár volt-e, ki elrabolta Lebediás egyetlen leányát: világszép Hajnát!

- Igaz, igaz, - hagyta helyben Árpád s komoran nézett maga elé. Pedig mit nem cselekedhetnénk, ha megértenők egymást! Mióta hún és magyar, e két főnemzetség elszakadt, gonosz

Ármány gonosz lelke tüzei egymás ellen a testvér népeket. Irigylik egymástól azt a darabka földet is, hova sátrukat felütik. Bizony meglátjátok, itt sem lesz maradásunk. A kozárnak fáj, hogy elszakadtunk tőle, sőt elhoztuk tőle a kabart is. A bessenyőnek jobban ízlik az étele, ha feldúlhatja a mi tűzhelyeinket. Nem kezdhet a magyar békés munkába. Nem szánthat, vethet. Vadak bőrén szerzi a kenyeret. Vadak, halak húsa ez az övé. Minden egyebet idegen földön kell megszereznie. Ez nem élet, fiam. Örökös föld kell e népnek. Örökös. Ahol szánthat, vethet, arathat. Ahol az asszony nép szőhet, fonhat, szabhatja, varrhatja háza népének ruháját. Maga kovácsolja a nép a fegyverét s ha kell, meg is védi vele földjét. De a népnek érezni kell, hogy ez a föld az övé. Ez örökös. Addig hiábavaló minden igyekezet. Az öt folyó közén nem érzi, hogy az övé. Vetted-e észre?

- Vettem, vettem. Itt nem is maradunk sokáig. De szabad-e szólanom még, édes apám uram?

- Szabad, szabad.

- Ne induljunk üres kézzel Attila földjére. Ne nézzenek minket szegény, jövevény népnek. Szerezzünk kincseket, sokat, sokat. Hadd káprázzon a népek szeme a magyarok gazdagságán.

Árpád feddően nézett fiára.

- Vigyázz, Levente, vigyázz. Jó, ha van kincs, de ne kapj a csillogás, a ragyogás után. Félek, hogy elragad a kincs telhetetlen vágya s az jóra nem vezet. Nem kincsekkel akarom én megvenni Attila földjét, de elmém s kardom élével. A gazdagságot szerezze meg a munka. A becsületes munka. A prédának sohasem voltam barátja. Mindig csak a kényszerűség hajtott reá. Ne felejtse, hogy fejedelem fia vagy s egykor te is fejedelem leszel.

Levente hallgatott. Az ő szíve ily kevéssel nem tudott megelégedni. Ő másnak gondolta az örökös hazát. Hiszen legyen örökös haza, de abból szerteszéjjel száguldhasson világverő népével, minden népeknek iszonyatára. Népek, királyok, császárok, reszketve ejtsék ki nevét, mint egykoron Attiláét. Felprédálni idegen országokat, a világ minden kincsét egy országba hordani össze: erről álmodott ő, ez a szörnyű szép álom kísérte őt alva és imetten. De mind-ebből, ami most végig nyargalt elméjén, szívéen, egy szót sem árult el apjának. Hiszen csak egyszer túl legyen a Dunán azzal az ötezer emberrel! Csudát fog látni a világ, minek lesz képe ő maréknyi emberrel is. De most hallgatott.

- Megértettél-e, fiam?

- Meg, - riadt fel Levente.

- És most add ki a parancsot a hírvivőknek, hogy holnap a vezérek s mind a nemzetségek fejei gyűljenek egybe.

Azzal felemelkedett Árpád az asztal mellől s gyengéden átkarolva Özsébet, visszahúzódtak a sátorba.

Tarkacs és Jeলেখ már rég aludták az igazak álmát. Aludott az agg Álmos is, ki ma vacsora előtt tért pihenni. Hosszú, nagyon hosszú utat tett előző éjjel...

Özséb félre lebbentette a nehéz selyem ajtó egyik szárnyát, az agg Álmos fekvő helye mellett haladva el, s bepillantott.

- Csendesen alszik nagyapó, - mondotta az urának. - Nézze, kigyelmed, mintha más világban járna, mennyei fényesség az arcán.

- Bizonyosan Attila földjén jár, mosolygott Árpád. Feküdjünk le mink is. Hátha minket is odavisz az álom?...

A NEMZETGYŰLÉS.

Árpád sátrától három nyíllövésnyire magas fensík terült el. Nem a természet, emberi kéz alkotása volt az a fensík: ide gyülekezett Árpád népe, ha nemzetgyűlést hívott össze a fejedelem. A fensík közepén zászlókkal ékített óriás faoszlopok meredtek az égnek. Nem otromba, durván faragott oszlopok voltak ezek: az ácsmesterségben jeles kabarok mester keze állatok és virágok képeit faragta rájuk. Turul-madár és tulipán volt ez oszlopok földszéle, közbe-közbe csatajelenetek is tarkították a nagy gonddal faragott madár- és virágképeket. Az oszlopok tetején hullámosan hintázó selyem földélen felséges színekben játszottak a nap sugarai. A görögök, kik megszokták a szemkápráztató fényt, ragyogást otthon, a császár városában, bámészan nézték a nagyszerű képet. Nem volt e képen semmi mesterkéltség. Egyszerű emberek kezemunkája volt az oszlopok faragványa s mégis mesteri. Hatalmas látvány volt a rengeteg selyem földél: ezer asszony talpig öltözhetett volna abból, mit a magyarok az oszlopokra kifeszítettek nap égető sugarának, eső áztató cseppjének, vihar verésének.

Alighogy derengett a keleti ég alja, megmozdult a végtelen pusztáé népe. Lovas vitézek, hangos harsonaszóval nyargalták be a pusztát, megállva külön a vezérek, a főbb emberek sátrai előtt.

- Halljad, ember, halljad! Árpád fejedelem parancsolja, minden meghallja, dolgát félbehagyja: nemzetgyűlés lesz ma!

Ezt kiabálták a harsonások s im egyszerre talpra kerekedett a sátrak népe. Egy szempillantás, kettő: nyergelve, kantározva nyerítettek a széles szügyű, hosszú sörényű ősi magyar fajta paripák. Egy szempillantás, kettő: nyeregben ültek a vezérek, a nemzetségek főbbjei, dárda a vállukon, kard az oldalukon, fényes, forgós sisak a fejükön. S hogy legyen mit látni az idegeneknek, mind magára szedi, kinek ami drága, csillogó ékszere van. Arany-, gyémántgombokkal kivert öveken lógnak a görbe kardok: mindnek markolatja, hüvelyé kincseket érő. A mentegomb mind egy-egy arany alma. Mintha arany almákat teremnének a fák.

Ihol már indulnak a vezérek: Előd, Kund, Ond, Tas, Huba, Töhötöm. Valamennyi mögött nemzetségük színe-java. A fejedelem sátra előtt gyülekeznek. Elsőnek érkezik Előd, Lebediásnak anyáról testvére. Lebediás teste ott porladozik Lebediásban, a második hazában, mely az ő nevééről nevezteték el. Most Előd a Nyéki törzs feje. Őt illette volna, hogy fejedelme legyen a magyaroknak, de öreg volt már ő is: nem vállalta. Így került sor a második törzsré, a Megyeri törzsré. Álmos vala ennek a feje, de ő is öregnek érezte magát a fejedelemségre. Ám ott volt a fia, Árpád, a legvitézebb, a legbölcsebb valamennyi közt. Áldott legyen a pora is az anyának, ki őt a világra szülte. Bizony elzüllődik a magyar, ha Isten meg nem áldja vele a vándor magyart.

Lengő fehér szakállá Elődnek - lengő fehér zászló. Vele az öregségben csak Álmos vetekedik. A többi vezér mind javakorbéli ember. Ím jön az óriás Kund, oldalán deli fia Kusid, s mögöttük a Kourtiyarmat törzsnek színe-virága: mind harcban edzett vagy harcra vágyó daliák. Ond, a vasgyúró, kinek markában négy patkó roppan össze egyszerre. Mellette a fia, Botond, igazi apja fia. Küzsdég a termete, de széles a melle, a válla. Aminek ez vállát veti: szikla legyen, mégis összeomlik. S mind hozzá hasonlatos a Tarján törzs férfinépe. És ihol a Jenek, Kari és Kazi törzsek fejei, vezérei: Tas, Huba, Töhötöm. Mint egy-egy szálfá emelkednek ki a tömegeből. Megrendül a föld alattuk. És jön legvégül a nyolcadik törzs, a kozároktól elszakadt kabar-törzs feje: Bánk. Fejedelmi alak. Ha nem is volt ott a hét vezér közt, mikor Árpádot pajzsra emelték, egyenlő a többi vezérré. Az ő népe éber szeme örökös a határon. Eleven, fűrgé ravasz nép, elszánt, vakmerő.

A fejedelem sátra előtt is már felnyergelve toporzékolnak a paripák. Nyeregben ül már a kísérő csapat, mind csupa válogatott dalia. A fejedelem testőrei. Valamennyi egy-egy óriás. Lovászlegények tartják féken a tüszkölő paripákat, a szilajabbakat kettő-három. S im két felé libben a nehéz selyem ajtó. Elsőnek Árpád lép ki, két oldalán az agg Álmos és Levente. A múlt és a jövő. Nyomukban Özséb, kézen fogva kétfelől Tarkacsot és Jeleket. És jön az ősz Torda, a kharkász, az igazságot tevő, törvénycsináló. A magyar nemzet főpapja és bírása.

Egy pillanatra megáll Árpád s szeme gyönyörködve pihen meg a vezérek során. Háromszoros éljen zúg fel, ezer kard éle villan ki egyszerre hüvelyéből; ezer kard villanása mondja: Te vagy a mi fejedelmünk, követünk téged, amerre a szerencse vezet. Ezer büszke fej hajlik meg hódolattal a legnagyobb előtt. Mint egy földre szállott Isten áll előttük Árpád fenséges alakja. Azt hinnéd, a hősök hőségének márványba vésett szobra áll itt. Széles, domború mellének nem látod hullámszását: mélyen el van temetve, a mit e pillanatban érez. Napsütötte arcának merevsége a legbátrabbat is megdöbbené, ha mélyen beesett szemének merengő nézése nem enyhítené a merev vonásokat. Atyai jószág szelid sugara ragyog e szemekből. Magas, széles homlokán nehéz gondok szántottak mély barázdákat, de im egyszerre eltűnnek a barázdák, s a nap sugarai dícskoszorút fonnak a szép, a fenséges homlok körül. Gesztenyeszín haja dús fürtökben omlik vállára, két oldalt aranyfésű szorítja le, nem engedve egyetlen játékos szellőnek.

Az agg Előd szemében köny csillan meg.

- Isten küldötte nekünk, - suttogja csendesen szomszédjainak.

Aztán leszáll Árpád lassan, méltóságosan a dombról s felül a fekete ménre, mely szeliden megjuhászodva áll most, hogy nyakán érzi a fejedelem kemény kezét. Ott ül már Özséb is hóka lován, veregeti nyakát, becézgeti. Két oldalán két kis fia. Hej, de boldogok! Ma jelennek meg először a nemzetgyűlés előtt. Az agg Álmost Levente segíti a paripájára, nem engedi, hogy cseléd keze érintse nagyapót. Egy pillanat s nyeregbe pattan ő is. Két arcán két rózsza, mintha oda festették volna. Két lábra áll a paripa, merthogy ő úgy akarja s kényesen forog maga körül, Levente pedig, mint a föld fenekébe gyökeredzett sudár fa, úgy gyökeredik bele a nyeregbe: foroghatsz, vasderes, toporzékolhatsz, hányhatod, vetheted magadat, ügyet sem vet reád Levente. Eleven járásu szeme végiglebben a daliák során s kigyúl az örömtől, a büszkeségtől. Ezekkel ő meghódítja a világot!

- Előre! zendül meg Árpád érces hangja. Széles görbe kardját kirántja, a fensík felé villant vele, aztán megindul a gyönyörű sereg. Megharsannak a rézharsonák, búgnak a szádofakürtök, tüszkölve, horkolva, nyerítve táncolnak a paripák, fel-felzendül az éljen, aztán száll tovább, végig a pusztaságon. Rengeteg tömeg verődik össze s zúgja vissza: éljen Árpád, éljen!

Niketász és társai ott állanak már a fensíkon s elbűvölten nézik a felséges látományt. Csak úgy dagad Niketász szive a reménységtől. Már látja, mint rohan esze nélkül a bolgárok hada s nyomában a magyar sereg. Látja, mint alázkodik meg a gögös Simeon császár, aki az ő urát úgy megalázta, ahogy még soha görög császárt meg nem aláztak. Felforr a vére, valahányszor erre gondol. Az ő elfajult vérei gyáván nézték a vár bástyái mögül, amint a gögös Simeon a vár alját megszállotta vitézeivel. Óriási máglyákat rakatott, a máglyák lobogó lángjai csapkodták a vár falát s hallották, mint serceg a máglyák közé dobált foglyok és állatok áldozati vére. Aztán kevélyen, felemelt fővel a tenger partjára sétált, leült, lábait belelógatta a tenger vizébe. És ott voltak körötte a szolgáló népek, azok mosták, mosdatták a császár lábait. Majd felemelkedett, ő is vízzel meglocsolta népeit, miközben asszonyai - volt vagy háromszáz, szebbnél szebb, ékesebbnél ékesebb - dicsőítő dalokat énekeltek a legyőzhetetlen császárnak. És nem volt egy görög, rajta kívül, aki bösz haragjában bár egy dárdát hajított volna le.

- Több nincs? - kiáltott fel csufondárosan Simeon.

Nem, nem volt több. S megvetően legyintett a kezével.

S ezzel nem elégedett meg. A görögök kozár foglyait, akiket elvett tőlük, megcsonkított orral s füllel küldötte vissza. Azt üzenté a gögös Simeon Bölcs Leónak:

- Visszaadom a foglyaidat, hadd legyenek gyáva népeid közt bátrak is!

De hát nemcsak kemény, bölcs is volt Niketász, s Árpádnak színe előtt állván, erről a rettenetes gyalázatról bölcsen hallgatott. Ne lássa Árpád és népe, hogy egy meggyalázott nemzet követe áll előtte. Nem meggyalázott, csak szerencsétlen. Elvesztett egy ütközetet - ez ugyan más nemzetekkel is megesik. Háborítják a bolgárok a görögöt békés munkájában s úgy-e ebben a magyarnak is kára van? Ha a görög mesterember nem dolgozhatik, ki csinál a magyarnak kardot, dárdát, nyilat, vértet? Ki szó selymet? Hát az a tengersok csillogó-villogó drágakő, arany-, ezüstjóság honnét kerül Etelközbe?

Bölcs volt Niketász s bölcsen is végezte a dolgát. Midőn Árpád és vezérei elhelyezkedtek a selyem menyezet alatt, a fő helyen, Niketász kettős sorba állította embereit, ő maga elől lépdelt, megőrizve a görög császár követének méltóságát, lassan, kimérten. Hozták a nehéz zsákokat is: két ember fogta a két végén, úgy cipelték, nagyokat nyögván, hadd lássák s hallják, hogy nem holmi könnyű, lenge holmival van tele. Maguk a zsákok is kincset értek. Arany és ezüstsálak széles csíkokban tarkálták a finom selyemszövetet s aranyrojtos kötőkkel volt bekötve a zsákok szája. Mi drága holmi kerülhet ki ezekből, ha megoldódnak a vonítóslag kötött aranybojtos kötők!

Vagy tiz lépésnyi távolságra a fejedelem előtt megállott Niketász s mélyen meghajtva magát, mondá, amint következik:

- Vitéz magyarok hatalmas fejedelme, minden fejedelmek közt a legnagyobb, a leghatalmasabb! Általam, kinek neve hazámban a kemény Niketász, fejedelmi üdvözetét küldi a görögök nagy császára, Bölcs Leó! Fogadd kegyelmesen alázatos követjét az én uramnak, császáromnak, aki mindég szives hajlandósággal volt Hozzád és néped iránt. Valamiképpen a dicső magyarnak nincsen nyugodalma a bessenyőknek miatta, azonképpen van a dicső görög nemzet is, mióta a bolgár szomszédja lett. Nem munkálódhatik tőlük békében a mi népünk, mely a te népednek eddig cserében fegyverrel s mindenféle hasznos és szép portékákkal szolgált. Te is meg fogod sínyleni a mi nyomoruságunkat, ha nem jössz segedelmére az én császáromnak, ki a te vitéz néped karja erejétől várja a szabadulást. Ötezer válogatott vitézt kér tőled, hatalmas fejedelem, az én császárom. És ajánl néked ezért huszezer bizánci aranyat, küldvén általunk foglalóba ötezeret s azonkívül ajándékban világhíres selyemportékáink közül a legdrágábbakat. Fogadd jó szíveddel csekély ajándékunkat s ha szerencse kíséri vitéz néped fegyverét: ígérem uram, császárom nevében, többel is pótoljuk.

- Helyesen beszél! - rikkantotta el magát egy erős hang a vezérek s főbb emberek háta mögé verődött népből.

- Ez a beszéd! - zúgta egyszerre a rengeteg ajándék láttára fellelkesült tömeg.

Mert Niketász jól tudta, hogy zsákban macskát nem árulhat, egy nagy széles selyemlepedőt terítettett le a földre s sorba öntötte rá a zsákok tartalmát. Egy szép kis halom emelkedett az ötezer darab bizánci aranyból. Aztán nagy halmokká verődtek a mindenféle színekben pompázó selymek, mentekötők, övek, drága prémes asszonyi bundácskák, kész selyemszoknyák, menték - mind arannyal, ékkövekkel gazdagon rakottak.

A tömegben álmélkodó morajlás zúgott végig, de Árpád, kinek egy arcizma sem rándult meg a tenger kincs láttára s tekintete közömbösen suhant el felette - csendet intett. Alig emelintette meg jobb kezét, abban a pillanatban halálos csendre vált a moraj.

És megszólalt Árpád s mondá, amint következik:

- Meghallgattam s megérttem minden szavadat, Niketász. Ti is hallottátok s meg is értettétek úgy-e, vitéz vezéreim? És ti mind, kik megjelentetek? Kivánjátok-e egyértelemmel, hogy a görögök nagy császárájának ötezer vitéz menjen a segedelmére?

- Kivánjuk! - kiáltották mind egyértelemmel.

- Elfogadjátok-e a görög császár ajánlatát?

- Elfogadjuk! - kiáltották ezt is egyértelemmel.

- Eszerint kivánjátok, hogy ötezer vitéz a görög császár segedelmére menjen. A huszezer arannyal megelégedtek. Mostan pedig kivánjátok-e, hogy e hadba én vezessem az ötezer vitézt, avagy a vezérek közül valamelyik?

Előlépett ekkor a sorból Előd s mondá, amint következik:

- Hatalmas fejedelem! Vitéz magyarok! Testvérek! Valóképpen az a törvény, hogy vagy a fejedelem vagy a gyula vezesse hadba népünket. De ötezer ember nem fejedelemhez illő sereg. Máskülönben is a fejedelemnek itt kell élni népe közt. Nem mondja a törvény, de én így gondolom. A fejedelem után első személy Álmos vezér. Ő a gyula. De ő kigyelmét is aggság terhe nyomja, miként engem. A többi vezér közül akármelyik vezethetné a hadat: rá bizhatnók bizodalommal. De mért legyen emiatt virrongás köztük? Ihol itt van a mi nagy fejedelmünk fia, Levente, a magyar nép jövődjének reménysége. Vezesse ő a hadat. Melléje ajánlom Kundnak és Ondnak fiait: Kusidot és Botondot.

- Helyes! Elfogadjuk! - kiáltották egyértelemmel.

Ujra csendet intett Árpád s mondá, amint következik:

- A magyarok Istenének áldása legyen e máj munkánkon. Ime, határozott népemnek eleje, holnap indul ötezer vitéz, Niketász! Fejedelmi üdvözetemet uradnak, császárodnak! Téged és társaidat szerencse kíséren utadon!

Ezzel vége volt a gyűlésnek. Ám mielőtt eloszlottak volna, a fejedelem intett az öreg Tordának, a kharkásznak, s mondá:

- Hivásd ide az osztókat s osszátok el az ajándékokat a törzsek közt igazságosan.

Egyszerre megmozdult a gyülekezet, de senki sem tartott az osztók felé. Azokat nem volt szabad zavarni a munkájukban. Tizenkét tisztos öreg ember volt az osztó s ezek Torda felügyelete mellett végezték a nehéz munkát. Kilenc felé kellett osztani a pénzt is, a portékákat is. A nyolc törzsnek, ide számítva most már a kabar törzset is, s a fejedelemnek. A fejedelemé volt a fele rész. Az ötezer arannak s az ajándékoknak is fele. De fejedelemnek is, törzsek fejének is tovább kellett osztani, amit kaptak, a nemzetségek közt. Ez volt a magyar törvény.

Mikor a gyülekezet eloszlott, Niketász és követtársai is lóra ültek, s Árpád kíséretéhez szegődve, együtt haladtak a fejedelmi sátorhoz. Niketászt az a nagy tisztesség érte, hogy a fejedelem balján lovagolhatott. Nyomukban a vezérek.

- Császárod meg lehet veled elégedve, - szólalt meg Árpád hosszú hallgatás után. - Jól végezted a dolgodat, Niketász!

- Nem az én érdemem, - mondotta Niketász alázatosan, - egyenes szivü s bölcs elméjü fejedelemnél könnyü a követ dolga.

- A hízkelő szavaknak nem vagyok embere, - szolt Árpád elkomorodva.

- Nem hizelkedés beszél belőlem, nagy fejedelem, a való igazság megmondása nem hizelkedés. Hanem...

- Mit akarsz mondani, Niketász?

- Ha meg nem bántlak, magyarok nagy fejedelme, megterhelnék egy kérdéssel.

- Beszélj, Niketász.

- Tegnap, midőn erre felé igyekeztem, a véletlen összetalálkoztattott Jedajk khánnal, akinek, mint hallám, farkas khán a közönséges neve. Úgy viselkedett, míg fiad, Levente, közénk nem toppant, mintha ő volna legelső embered. Mintha az ő szava döntene béke s háború sorsában. Ma folyton kereste szemem a vezérek közt, aztán a vezérek mögött, de nem találtam. Mit jelent ez?

Árpád szép magas homloka borús ráncokba verődött.

- Jedajk khánnak nincs helye vezéreim közt. Ő jövevény s hűségének próbáját még nem adta. Rengeteg kincsnak ura, de tisztessége még nincs az én népem előtt. Az én népem szabad, független, a vitézséget, a hűséget, a becsületességet minden kincsnél többre becsüli. Gyűléseinken neki is van helye, de ritkán mutatja magát itt, mivelhogy nem állhat az elsők sorában.

- S nem tartasz, ó nagy fejedelem, hogy Jedajk khán zavart csinál? Hogy jól végzett munkánk megrontásán jár ravasz elméje? Mert ravasznak, kutyahitűnek szemléltem őt.

- Szemmel tartatom, - mondta Árpád nyugodtan. - Neked semmitől sem kell tartanod.

Megérkeztek a sátor elé. Mi más volt a képe a sátor előtt elterülő széles, hosszú térnek most, mint reggel vala! Körül volt tüzdelve zöldlevelű ágakkal s a tér közepén rengeteg hosszú asztal nyult el, mely szinte roskadozott a felhordott ételek s italok terhe alatt.

- Az én vendégeim vagytok, - szólt Árpád Niketásznak. - A fejedelemasszony oldalán a te helyed.

Niketásznak káprázott a szeme. Bizáncban sem igen látott ilyen gazdagon terített asztalt.

- Lásd, - szólította meg Niketászt az agg Előd, - a mi fejedelmünk, ha családja körében van, rendszerint fatányérból eszik, fakupából iszik, csak akkor tűri meg a pompát, ha idegen vendége van.

Itt ezen az asztalon minden edény színarany volt: tálak, tányérok, serlegek, kések. Köröskörül ezüstbroncsu hordókból nagy aranyserlegekbe folyt Kelet legtüzesebb bora: arany volt a színe ennek is. Óriási aranykupák sorban álltak az asztal szélein, tele gyöngyöző borral s Niketász félve nézett rájuk: mi lesz vele s vitézeivel, ha egy ilyen kupát fenékgig kell üríteni s többször is egymásután. De félelmét egyszeribe csodálkozás váltotta fel a renden, mit az asztalnál való elhelyezkedés körül tapasztalt. Elsőnek Árpád ült le az asztalfőn, mellette két oldalt Álmos és Özséb. Aztán Özséb helyet mutatott Niketásznak a jobbjá mellett. Niketász jobbán üresen maradt egy hely: Tordának. Az asztalfőn helyezkedtek el a fejedelem fiai is. Amint a fejedelem háza népe helyet foglalt, egyszerre foglalták el helyüket a vezérek, elosztva maguk közt a követeket, s alább két oldalt a nemzetségek előkelőbbjei. Csendesesen, zajtalan, egy szóváltás nélkül történt az elhelyezkedés.

- Minő rend! - mondotta magában Niketász s meglegedetten gondolt arra az időre, mikor az ötezer vitéz majd csatarendbe áll. - Lám, - fűzte tovább a gondolatját, - szabad, független ez a nép, de kemény kéz tartja itt a gyepőt. Ez a nép még csodákat fog művelni!

A lakoma még nem kezdődött, megérkezett az öreg Torda: mély hajlással jelentette a fejedelemnek, hogy az osztást elvégezték, aztán elfoglalta helyét.

- Nehéz munkád volt, bölcs kharkász, - mondotta Niketász. - Hogyan lehet oly sokféle minőségű portékát igazságosan elosztani?

- Nehéz s mégsem nehéz. Nem tesszük serpenyőre az ajándékokat, nem mérjük, szemre csináljuk az osztályt. Egyszer egyik kap valamivel többet érőt, másszor másikat. Ezt felrójuk s más alkalommal pótoljuk annak, aki talán megrövidült.

- Jutott-e Jedajk khánnak? - kérdezte hirtelen Niketász.

Az ősz Torda meglepődve, gyanakodva nézett Niketászra.

- Kedves embered talán a farkas khán?

- Dehogyan kedves emberem, - nevetett Niketász. - Ám szeretném tudni, hogy mit kapott. Tegnap hosszú úton kalauzolt s beszéd közben észrevettem, hogy sokra számít.

- Hiszen kap ő is valamit, de sokat nem. Ámbátor úgy hallám, hogy nem is jelent meg a résziért.

- Csudálom, - mondotta Niketász. - Mert olyan embernek ismertem meg, aki nem marad el, hol valamit remélhet.

Niketász és Torda beszélgetését Özséb zavarta meg.

- Hallottam Niketászt a te szavaidból, hogy kozár foglyaitok a bolgárok kezére kerültek. Kiktől kaptátok ti a kozár foglyokat?

- A bessenyőktől, felséges királyné.

Özséb elmosolyodott.

- Hízkelő vagy, Niketász. Az én uram fejedelem.

- De király leánya vagy, a hatalmas kozár király leánya!

- Voltam, - felelt szomorúan Özséb. - De hiába, a vér vizzé nem válik. Fáj a szívemnek, ha hallom, hogy véreimet fogságra hurcolják.

- Ne búsuljon, édes anyámasszony, - fogadkozott Levente, - hozok én majd bolgár foglyokat a kozárok helyett!

- Ne hozz nekem foglyokat, - szólt szeretettel Özséb, - csak jér vissza vitézeiddel együtt, diadallal!

- Visszajövünk, vissza, diadallal jövünk vissza.

E pillanatban fehér ruhába öltözött leányok serege rajzolta körül az asztalt. Gesztenyeszín hajuk hosszú kettős fonatban, végén piros selyem pántlikába kötve, szinte a földet verte. Megkapó szép látvány volt: Niketász szeme gyönyörködve pihent meg rajtuk.

- Mely szépek a magyar leányok!

- Se nem szőke, se nem barna, ez az igaz magyar fajta, - magyarázta Levente.

Nehéz aranytalakat hordoztak körül a leányok s szemérmes pirulással tartották a fejedelem és vendégei elé.

- A görög császár udvarában férfiak szolgálnak fel, - jegyezte meg Niketász.

- Fehérnép kezébe való a kalán, férfi kezébe a kard: régi magyar törvény, - mondotta Torda.

S ezt mondván, felállott, végig simította hosszú ősz szakállát, aztán egybefogta kezét s reszkető hangján elrebegette az asztali áldást. A magyarok utána rebegettek:

- Isten, magyarok Istene, áldott a te neved. Te igazgató a Földnek rengését, Víznek folyását, Levegőnek zengését, Szeleknek járását. Te termékenyíted meg a Földet, a Vízet. Te vezérel a te népedet hegyeken, völgyeken, vizeken, pusztaságokon keresztül. Te vezéreltél a mai munkánkban is. Te vezérelj ezután is s akkor soha az igaz útról el nem tántorodunk. Hallgasd meg öreg szolgálodat, magyarok Istene!

- De szépen imádkozik a pogány magyar, - rebegte meghatottan Niketász. - Szebben, mint a görög.

Torda leült helyére s most már kezdődött a lakoma. Csendben, szinte zajtalan folyt. Össze-össze csendültek itt-ott az aranyserlegek, az elevenítette egy kissé a Niketásznak szokatlan csendességet, egyébként alig hallott egy-két szót.

- Úgy látszik, ez is magyar szokás, - gondolta magában Niketász. - Szavuk is alig van azalatt, míg esznek.

Csak mikor már háromszor körüljárták az asztalokat a felszolgáló leányok, elevenedett meg egy kissé az asztal, lett sűrűbb a serlegek, kancsók összecsendülése. A küzsdég, zömök Botond serlege erős csendüléssel ütődött a Kusid serlegébe.

- Jót kívánok, ját!

- Én is neked, ját!

- Mit jelent a ját? - kérdezte Niketász Tordát.

- Azt jelenti, hogy pendelyes gyermekkorukban játszótársak voltak s azután is együtt nevelkedtek. Együtt vadásztak, együtt játszottak hadi játékot. Most meg együtt mennek csatába, először igazi nagy csatába.

- Kemény fejü, bátor szívü daliának látszik mind a kettő.

- Kund fia az egyik, Ondé a másik, - felelt büszkén Torda. - Apja fia mindakettő.

Aztán megint hallotta Niketász, amint összecsendítette serlegét a két dalia, de most más szóval vegyítve:

- Jót kívánok, ját!

- Jót is várok, ját.

- Kitől várod, ját?

- A kardomtól, ját.

- Igyunk erre, ját.

- Én nem bánom, ját.

Ittak, fenéig hajtották a serleget. Aztán visszafordultak: színültig, szép hugám, színültig!

S hogy tele volt a serlegük, lekönyököltek az asztalra, hosszan egymás szemébe néztek.

- Ne búsulj, ját!

- Búsuljon a ló, ját.

- Hát a mátkád, ját?

- S hát a tiéd, ját?

- Én nem félttem, ját.

- De még én sem, ját.

Felkapták a serleget, koccintottak s fenéig hajtották.

Nézte, nézte Niketász a két daliát s oda szólt Tordának:

- Meglásd, ma asztal alá kerülnek.

Felelte Torda:

- Mondtam már, hogy Kund fia az egyik, Ond fia a másik.

Egyébként ugyanazt cselekedték az öregek is: Kund és Ond. S az asztal körül mind: öregek és ifjak.

Feltűnt Niketásznak, hogy össze-összezsöndítik a serlegeket, alig egy-két szót eresztve utána, néha egy szót sem. Aztán hosszan maguk elé bámulnak. Isten tudja, hol jár a lelkük.

De ím, egyszerre megjelenik a fejedelem előtt egy sudár szép dalia, lant a kezében. Mélyen meghajtja magát s várja a fejedelem parancsát. Minden szem a hegedősre tapad, s mintha lángba borulna minden arc, minden szem, lélekzetüket visszafojtva várják a lant pendülését, nótaszerző dalia hangjának édesbús csendülését.

- A csudaszarvas történetét daloljad, - szól a fejedelem - s amint megpendül a lant, átszellemül Árpád arca, átszellemül valamennyié. Érintetlen állanak a serlegek. Csak a testük van itt ezeknek az embereknek, a dallal együtt száll lelkük arra a szép szigetre, hol egykor régen, nagyon régen, Hunor és Magyar reggeltől estig úzték a csudaszarvast, mígnem az eltűnt egy ingoványban...

Az ifjú ujjai végig futnak a lant hurjain s kezdi a dalt a csudaszarvasról, lassú pengetéssel kísérve mélán csengő énekét.

Egyszer régen, nagyon régen, haj!
Nimród király idejében, haj!
Vadászni ment két dalia,
Mindakettő Nimród fia:
Hunor, Magyar, haj!

Mondta Hunor: hallod, öccse, haj!
Kicsi a mi apánk földje, haj!
Menjünk át a határon,
Mondta Magyar: én nem bánom.
Hunor, Magyar, haj!

Mentek, mentek, mendegéltek, haj!
Szép csendesen eregéltek, haj!
Száz dalia ment utánuk,
Vissza-visszanéztek rájuk,
Hunor, Magyar, haj!

Addig mentek, mendegéltek, haj!
Selyemfüves rétre értek, haj!
Meg-megálltak, csudálkoztak,
Osztán tovább kalandoztak,
Hunor, Magyar, haj!

Hallgassatok reám mostan, haj!
Csudát mondok néktek nyomban, haj!
Selyemréten szarvast láttak,
Hajrá, haj, utána vágjat
Hunor, Magyar, haj!

Szarvast ők sokat vadásztak, haj!
Ilyen szépet még nem láttak, haj!
Arany szőre minden szála,
Csak utána, csak utána!
Hunor, Magyar, haj!

Arany szőre minden szála, haj!
A szarvának minden ága, haj!
Szeme gyémánt, éjfelete, -
Utána most dárdát vete
Hunor s Magyar, haj!

Csudaszarvas visszaneze, haj!
Mindenedet megigéze, haj!
Eltűnék egy ingoványba,
Soha többet meg nem látta
Hunor, Magyar, haj!

A vadászok megfordultak, haj!
Szomorúan elindultak, haj!
Mentek, mentek, mendegéltek,
Csudaszarvasról beszéltek,
Hunor, Magyar, haj!

Mentek, mentek, mendegéltek, haj!
Gyönyörű szigetre értek, haj!
Soha ide nem találhatnak,
Nálad nélkül, csudaállat,
Hunor, Magyar, haj!

Tovább mentek, mendegéltek, haj!
Szádoga ligetbe értek, haj!
Szádogliget illatozik,
Ti reátok várakozik,
Hunor, Magyar, haj!

Szádogliget közepében, haj!
Dalolnak, de milyen szépen, haj!
Tündérlányok karikába,
Most bámulnak igazába
Hunor, Magyar, haj!

Im halljátok, csudáljátok, haj!
Mit dalolnak a leányok, haj!
«Fordulj, fordulj, angyalmódra!»
Hallgatja ezt elfogódva
Hunor, Magyar, haj!

Lányok, lányok, tündérlányok, haj!
Nupra nézhetsz, de nem rájok, haj!
Benn a körben forog kettő,
Király lánya mindakettő, -
Hunor, Magyar, haj!

Összenéznek a vitézek, haj!
Gondolnak ők nagy merészet, haj!
Leányokat közrefogják,
Szép gyengén nyeregbe kapják -
Hunor, Magyar, haj!

Mindeniknek akadt párja, haj!
Magáét keblére zárja, haj!
Ottan mind sátrat verének,
Onnét el sem is menének,
Hunor, Magyar, haj!

Halljad, Hunor s Magyar vére, haj!
Az énekem véget ére, haj!
El is el ne feledjétek,
Akiiktől mind eredétek:
Hunor, Magyar, haj!

- Hunor, Magyar, haj! - zümmögték minden versszak után a magyarok, s midőn a dal véget ért, az utolsó sort már nemcsak zümmögték, csatakiáltásként zendült, búgott fel: Hunor, Magyar, haj! És összecsendültek a serlegek mind az asztal felett, felálltak a magyarok s ég, föld megrengett belé, kiáltván: éljen Árpád!

Most már zajosabbá lett a lakoma, megeredt a szó a kevés szavú magyarok ajkán s csak akkor tért vissza a csend, mint medrébe a kiöntött folyó, ha meg-megpendült a lant melán, halkán, mintegy mondva: mostan ide figyeljétek, zengek nektek szép éneket, régi magyarokról, vitéz daliákról, hadi szerencsének forgandóságáról...

Az esthajnali csillag már feltetszett az ég alján, mikor a fejedelem asztalt bontott. A magyarok lármás kedvben oszlottak szét. Ugyanazok az emberek, kik némán, borongva hallgatták a kobzos dalia énekeit, most egyszerre mind a bolgárok ellen viselendő csatáról beszéltek, élénken vitatták hazafelé mentükben: vajjon elég lesz-e öt ezer ember? Vajjon nem nagyon fiatal-e még Levente a hadviselésre? Mi más volt a sátrak képe is, mint rendesen! Férfiak, nők nagy tömegekbe verődtek a sátrak és a tüzek körül, s mintha csak valami nagy ünnepségre készültek volna, kigyúlt arccal beszéltek az eljövendő nagy hadviselésről. Büszkeségtől csillogtak a szemek: lám, a hatalmas görög császár a magyarokra szorult. Nem hiába, atyafi nép a bolgár a magyarral, még a görög császár sem bir vele. De bir a magyar! Ám voltak, akiknek nem tetszett a dolog. Mért hogy a magyar idegent segítsen az ő atyafiai ellen? - Úgy biz a' - mondták a harcvágytól égő fiatalok - hát a bolgárok jobbak-e nálunk? Nézték-e az atyafiságra?

A legtöbb sátor körül már serényen készülődtek a vitézek. Az egyik kardját köszörülte, a másik a lószerszámokat szedte rendbe: fényesítette a kengyelvasat, kente olajjal a kantárt, toldozta-varrta vastag szurkos cérnával a szakadozó szíjját. Pelyhedző állú legények mátkájuktól bucsúzódtak: ki tudja, nem kell-e már holnap reggel indulni nagy Görögországba? Mert ha egyszer Árpád hadba indítja népét, nem sokat készülődik. Minden épkézláb embernek a nap, az éjszaka minden órájában készen kell állani. A hírvivők benyargalják a pusztát s a kivont kard, a kürtszó jelenti mindeneknek: lóra, magyar, lóra! hadba indulsz menten! Egyenkint tudják, hogy kinek szól a parancs. Ki következik sorra? Ki megy hadba s ki marad otthon őrizőnek. Elsőnek a fejedelem sátoortáborának hadi népe indul s mire ez a szomszéd szállásra ér, ennek hadi népe már lóháton ülve várja azt, hogy hozzá szegődjék. Így verődik össze szállásról-szállásra a had s egy hét, két hét alig telik belé: lovon ül Etelköz hadi népe, az, amelyik soron van.

- Térjetelek pihenni, - mondotta Árpád kegyelmesen Niketásznak, mikor asztalt bontott -, reggel innét indul ezer vitéz s hét nap múlva öt ezer vitézem áll a Duna partján, hogy hajóitokra szálljon.

Niketász hitetlenül nézett a fejedelemre.

- Óh, nagy fejedelem, hogyan lehetséges ez? Az én hazámban hetekig, hónapokig tart a készülődés.

- Az én népem mindig harcra készen áll, - mondotta a fejedelem nyugodtan, szinte közömbösen. - Isten áldjon, kemény Niketász. Üdv a császárnak.

Niketász mélyen meghajolt a fejedelem előtt, nemkülönben társai s látható megilletődéssel távoztak szállásukra. Még le sem pihentek, végig hömpölygött a sátrak között a szádofakürtök méla bűgása.

- De különös harci riadó! - mondotta Niketász a társainak. - Mintha temetésre készülnének. Csudálatos nép ez a magyar.

- Bizony temetésre készülünk, - mondotta egy magyar vitéz, ki Niketászt és társait a szállásukra kísérte - a bolgárok temetésire.

El-elhalt a kürtszó, majd újra hallani lehetett méla, bánatos bűgását.

- Meglássátok, - mondotta a magyar vitéz - mire pirkad a piros hajnal, lóháton ül ezer magyar, indulásra készen. Jóccakát!

Kivánhatta a jó éjszakát a görögöknek. Leheveredtek, de szemükre nem jött álom. Nem is mertek volna elaludni. Az lett volna csak a szégyen, ha az induló hadinép lármája veri fel álmukból. Hiszen ha bepillantott volna a fejedelem sátrába, láthatják vala, hogy a fejedelem le sem heveredett. Még az agg Álmos sem. Talpon volt a fejedelmi sátor népe, csak a kicsi Jutócs aludott bölcsőjében édesen. Sem Tarkacs, sem Jelek nem feküdt le: hiába biztatta az édes anyjuk. Ha már nem mehetnek hadba még, legalább lássák a készülődést, lássák a vitézek indulását. Özséb szerető gondossággal rakosgatta össze Levente ruháit: a legszebbeket, a legékesebbeket. Ne valljon szégyent a görög császár előtt. Hadd lássa a görög császár, hogy a magyar fejedelem fia nemcsak vitézségben, de vitézi pompában is vetekedik bármelyik királyfival. Drágakövektől terhes övük, nehéz arany láncok, gyémánt sisakforgók, arany gombok, a pompás fejedelmi ruhák mindenféle ékességei szép gondosan el voltak rendezve átalvető zsákokban. Csak arra kell tíz ló, hogy vigye a sereg után Levente holmiját. Durva kenderingek mellett puha selyemingek: hadd legyen minden alkalomra. Ruhák, melyeket hadban visel, ruhák, melyeket vadászatra ölt fel - hátha arra is lesz közben ideje? És egy zsákban hamuban sült pogácsa, izletes pecsenye, szalonna, sódar amíg ebben tart, ne szoruljon az ő szívéből szakadt édes fia idegen népek főztjére-sütjére. Mindent az ő gondos anyai keze rendez, másnak nem engedi. Árpád meg-megáll a sürgölődő asszony mellett s megilletődve nézi.

- Nem fáj a szíved, Özséb? - kérdi gyöngéden. - Ki tudja, látjuk-e valaha legnagyobb fiunkat?

Özséb szemében köny csillan meg.

- Egy kicsit fáj, édes uram. Hogyne fájna, hiszen az én szívemről szakadt. És a kigyelmed szíve?

Mondotta Árpád:

- Az én szívemnek nem szabad fájni.

Ám egy köncseppet ő sem tudott eltitkolni: legördült a fenséges szép, komoly arcon.

Oda tipegett az agg Álmos is.

- Hamar kezdi a fiú, de csak kezdje. Én is olyan fiatalon kezdettem. S lám, velem volt a szerencse: elkerült a halál. Annyi sok csatában még sebet sem kaptam.

- Miként a nagy Attila! - mondotta Özséb s szeretettel nézett az ő urának édes apjára.

E pillanatban lépett be a sátorba Levente. A pislogó mécsek gyenge világú félhomályában megdöbbenő volt az arca: fehér, mint a fehérített vászon. Valami nagy elfojtott indulattól látszott hullámszerű széles melle, reszketett a dühtől egész testében.

- Mi történt veled? - kérdezte egyszerre Árpád és Özséb.

- A farkas khán...

Itt elakadt a hangja Leventének. Lihegve, fuldokolva kezdett a beszédbe, nem tudott tovább beszélni.

- Csendesülj le, - mondotta Árpád s arca elkomorult, rosszat sejtve a farkas khán neve hallatára. - Szedd össze magad s beszélj.

Levente néhányszor fel s alá szaladt a nagy széles teremben, aztán kissé lecsöndesülve megállott.

- Lóra ültem, - kezdé - hogy bejárjam az egész tanyát. Hadd lássam a készülődést. A farkas khán sátrához közel megcsendesítettem lovamat. Mert az úgy volt, édes apám uram, feledtem mondani tegnap, hogy a farkas khán a követséghez szegődött, mikor az errefelé igyekezett. Véletlenül hallottam, amint nagy szájjal dicsekedett Niketásznak, ki ő, s mi ő. Hanem mikor közéljük toppantam s néhány szót halkán váltottam Niketással, féktelen dühvel vágatott el a sátra felé. Meghallotta a kutyafülű, hogy mit sűgött nekem Niketász. A bolgár császár leánya...

Itt Levente elpirult s akadozó hangon folytatta:

- Igen, a bolgár császár leányáról beszélt nekem Niketász. Hogy ahhoz hasonlatos szép nincs kerek e világon... Világszép Hajna világszép leánya. Hajna az ő neve is...

- Mindent értek, - mondotta Árpád kedvetlenül.

- Mikor ma este a sátorhoz közeledtem, láttam, hogy éppen akkor indul a khán tanyájáról tíz lovas. A khán emberei. Köztük volt Birtik is - férfi ruhában, az apja arab ménjén. Ő volt, senki más. Láttam megvillanni vörös hajából egy tincset: nem tudta jól sisak alá szorítani. De ha ezt nem is látom, akkor is tudom, hogy ő, mert a khán arab ménje a khánon kívül eddig csak Birtiket tűrte meg a hátán. A khán ott állott a sátra előtt. Megállítottam a lovamat.

- Hová mennek az embereid? - kérdeztem.

- Vadászni! - felelt röviden a khán, de nem titkolhatta el a kaján vigyorgást. Sohasem láttam ilyen ijesztőnek farkas képét.

- A te leányod éjjel nem szokott vadászni, mondtam én.

- Az én leányom alszik, mondotta a khán.

- Hazudsz! Láttam vörös hajának egy tincset. Láttam arab ménedet.

- Káprádozt a szemed, Levente, - vigyorgott a khán s abban a pillanatban szétvonta a sátor ajtaját. Nézz oda: ott alszik a leányom.

Szinte sóbálványá váltam a megdöbbenéstől. Csakugyan ott feküdt selyem ágyn. Vörös és fekete hajának tizenkét ága kibontva betakarta a testét egészen. - Eh, ez ördögösség! - kiáltottam én s leszöktem a lovamról, hogy lássam közélről. De a khán hirtelen összezsápta az ajtó két szárnyát s élémbe állott.

- Ki vagy te? Ura vagy az én leányomnak? Csak holttestemen át lépsz az én sátramba!

- Hát akkor azon lépek át! - kiáltottam én magamon kívül. - Húzd ki a kardodat, farkas lelkű, farkas képű khán! Ne mondd, hogy védtelen kergettem ki gonosz lelkedet.

Erre ő kardot rántott. Összezsaptunk. Ledöftem a kutyát. Hörögve esett össze. Aztán beléptem a sátorba. Oda léptem a nyoszolya mellé.

- Ébredj, Birtik! - kiáltottam - megöltem az apádat. Ébredj! Ébredj!

Meg sem mozdult. Akkor megragadtam a vállát, dühvel ráztam meg. - Ébredj, Birtik! Megöltem az apádat. Nem hallod?

Nem hallotta, nem. Hogy hallotta volna. Viaszbáb volt az, nem Birtik. Most már megvilágosodott a sötétség: tisztán láttam, mi történt. Birtik előre vágatott, hogy megelőzze a magyar hadat. Ez a szörnyeteg megesküdt, hogy megöli azt a leányt, kit majd sátramba vezetek... Tudom, bizonyosan tudom, hogy a bolgárokhoz szökött: elárulni jövetelünket.

- S nem küldöttél utána embereket? - kérdezte Árpád látható felindulással.

- Ötven vitézt ültettem lóra mindjárt. Utánuk vágattak. S mindjárt megyek én is, édes apám. Nem várom a hajnalt. Kusid és Botond induljon hajnalban a sereggel. Leghívebb vitézeimet magam mellé veszem s indulok nyomban. El kell fognunk, mielőtt a Dunán átkelnének.

- El kell fogni, el! - mondotta a fejedelem. - Isten áldjon, vezéreljen.

Megölelte fiát, gyöngéden végig simított szép göndör haján s még egyszer elrebegette: Isten vezéreljen!

Levente hevesen ölelte, csókolta édes anyját, egy pillanatra keblén felejtkezett, aztán hirtelen leszakadt az édes anyai kebelről, s az agg Álmos elé lépett: - Áldjon meg engem, nagyapám uram!

Álmos reszkető kezét az ifjú fejére tette.

- Áldásom kísérje minden lépésedet. Térj vissza diadallal.

Akkor Levente sorba megölelte, megcsókolta öccseit, lehajolt a kicsi Jutócs bölcsőjére s megindultan suttogta, gyöngé csókot lehelve rá: aludj, kicsi öcsém, aludj, s válts fel majd, ha én meghalok.

A következő pillanatban esze nélkül rohant ki a sátorból, felpattant a vasderesre. Ott állott a sátor előtt ötven dalia. Mind egy-egy szálfá. Levente a csapat élére állt, kardját megvillantotta a sötét éjszakában - mintha villám hasított volna végig az égen - s a kis csapatot egy-két pillanat múlva teljesen elnyelte a sötétség.

ÁTKELÉS A DUNÁN.

Ott, hol a Pruth vize beleömlik a Dunába, húsz árbocos hajó várta a magyar hadat, a Dunának az etelközi tartományra néző partján. Az első hajó födélzetén óriás termetű, széles vállú ember állott, magas szálfaként emelkedve ki a körülötte álldogáló hajóslegények tömegéből. Barkalász Mihály volt, a görög hajók főkormányosa, ki most feszülten nézett abba az irányba, honnét a magyar sereg érkezését várni lehetett.

- Ha szerencsével járt Niketász, - dörmögte magában Barkalász - ma meg kell érkezni a magyaroknak. Csak későn ne jöjjenek!

Mintha csak felelet akart volna lenni Barkalász sóhajtására, a Pruth vize mentén, a messze távolban, nagy porfelleg kerekedett.

- A magyarok! - kiáltott föl Barkalász. Mégis csak jóban járt az a tíz magyar, kit tegnapelőtt a túlsó partra szállítottunk, hogy előre jelentsék a császárnak a magyarok jövetelét.

- Én meg - mondotta egy öreg evezős legény - most is azt tartom, hogy rosszban jártak. Nekem az a furcsa szemű vitéz, aki a többit vezette, semmiképpen sem tetszett. Gonosz szándékot olvastam ki a zöld szeméből, még inkább a kékből, merthogy éppen oly nagyon ártatlannak tetszett. Még mindig azt vallom: kár volt átvinnünk. Hátha árulók? Nem a mi császárunkhoz, hanem a bolgár császárhoz igyekeznek azok.

Barkalász megvetően legyintett.

- S ha árulók volnának is! Mi nagy kárt tehetnének? Egy-két nappal előbb tudta meg Simeon császár, hogy segítségünkre jönnek a magyarok.

A porfelleg mind közelebb, közelebb szállott, szinte beborította a kék eget. Már ki-kicsillantak a ragyogó sisakok, vérték, a lovak szügyén a fényesre csiszolt vaspáncélon megütközött a delelő nap sugara.

- Nézzétek! - szólt Barkalász, - mint a szél úgy vágat erre felé, vagy száz lovas vitéz. Alig éri lábuk a földet. Micsoda lovak! A legtöbb alig látszik ki a földből, de a szügye széles, domború, csakúgy hajtják, zúgatják maguk előtt a levegőt.

Még jóformán be sem fejezhette Barkalász a szavait, mintha földbe gyökerezett volna mind a négy lába, úgy állott meg hirtelen a vasderes, épen a part szélén. A hajóslegények már-már attól tartottak, hogy a ló beleugrik a Dunába. De ím, ép a part szélén, a lovas mindössze annyit mond, azt is halkán, szinte súgva: hó! s a habba keveredett állat reszketve áll meg. Nyomában mind a ló: sugár, hosszú derekú, vékony lábú paripák s vastag lábú, széles szügyű apró lovak: egyik sem enged a másnak a futásban s a fegyelmezettségben. Megtorpanva áll meg valamennyi.

Az a dalia, ki a vasderesen ül, bekiált a hajón:

- Hé Barkalász Mihály! Te vagy-e?

- Én vagyok, - felelt Barkalász. Hát te ki vagy?

- Árpád fejedelem fia, Levente. Láttál-e erre vágatni tíz daliát?

- Láttam biz én. Arab ménen ült a vezetőjük - ezeket kérdezed-e?

- Ezeket, ezeket. Merre vágattak?

- Nem vágattak azok semerre, hanem nagy hirtelen, épp ahogy ti, megállották s azt mondták, hogy ők a magyar fejedelem hirtvivői: előre jöttek jelenteni a mi császárunknak a ti jövetele- teket.

- A cudarok! - ordított Levente. - Mégis megelőztek! S átvittétek őket?

- Hogyne vittük volna? Ki gondolta volna árulóknak? Szép magyar szóval szóltak hozzám, hittem nekik s egy nagy bárkán átküldöttem őket.

- Árulók voltak. A farkas khán leánya a vezérök.

- No úgy-e, - dicsekedett az öreg evezős legény. - Láttam én a gonoszságot abban a kétszínű szemben.

- Kék az egyik, zöld a másik, - mormogta Levente bosszúsan. - Megállj, Birtik, megállj! Kezem közé kerülsz!

Azonközben a partra értek a magyar csapatok is. Nem mind az ötezer ember, legfőnnebb fele. Azok, kik a Pruth és Szeret vidékről verődtek össze s csatlakoztak Levente csapatához. Két nap is beletelik még, míg megérkeznek azok a csapatok, melyek Kusid és Botond vezetése alatt indultak el. Mert hiszen ha csak maguk jönnének a fegyveres vitézek! De ős magyar hadi szokás szerint, valahányszor harcba mentek a magyarok, rengeteg gulyák és ménesek követ- ték a hadat. Kellett az ökör, a borjú a húsáért, a tehén a tejéért. A ménes pedig arra volt jó, hogy ha kidőlt egy ló valamelyik vitéz alól, válasszon mást a ménesből. Az előbbkelő vitézek után tíz lovat is vezettek felkantározva, felnyergelve. Aztán egy nagy sereg ökör arra kellett, hogy vigye a had után a mindenféle eleséget, ruhaneműt, dárdákat, nyilakat. Óriási nagy szekerek voltak ezek. A kerekeknek nem volt küllője (ha vasból vannak, úgy is összetörnek az úttalan útakon), egy darab fából voltak azok kifaragva tálformára. Akkor volt egy-egy kerék, hogy két ember is beléizzadott, míg a tengelybe beleforgatta. Egy-egy szekér előtt tizenkét hosszú szarvú, szürkés szőrű, nagy csontos ökör volt igába fogva. Igazi magyar fajta ökrök: csontosak, erősek, szívósak s szépek, méltóságos járásúak. Valamennyinek a nyakán vagy a homlokán kolompolt a nehéz, mély zengésű harang. Csak akkor vették le a kolompokat, ha közelben sejtették az ellenséget: nehogy árulójuk legyen.

Barkalász azt hitte, a rengeteg gulyák, ménesek, szekerek, átalvetős zsákokat cipelő lovak láttára, hogy együtt van az egész magyar sereg. Tekintete végigszaladt az emberek és állatok tenger sokaságán s fejét csóválva hümmögött. Nem hús, de száz hajó sem lenne elég, hogy ezt a tenger sokaságot egyszerre átszállítsa. Kilépett a partra, tisztelettel megsüvegelte Leventét.

- Várom a parancsodat, felséges királyfi!

Leventének láthatóan jól esett, hogy Barkalász királyfinak tisztelte.

- Tüstént hajóra szállnak a fegyveresek, - mondotta Levente.

- S a gulyák és ménesek?

- A gulyák itt maradnak. Csak a teherhordó állatok jönnek velünk meg a tartalék lovak. Van a bolgároknak ökre, tehene elég, úgy tudom. Hát akkor nekünk is lesz.

Barkalász megkönnyebbülten lélezett föl.

- Eszerint elég lesz a hajó. Mind itt vannak a fegyveresek?

- Csak fele, Barkalász. A másik fele két nap múlva lesz itt. De ezekre nem várunk. Nincs vesztegetni való időnk. Itt hagysz tíz hajót, a többire rászállok itt levő vitézeimmel. Nem nyugszom meg, míg az árulókat kézre nem kerítem.

Kardját megvillantotta a fegyveres csapatok felé s intett, hogy szálljanak be a hajókra.

Barkalász csudálkozva látta a nagy rendet s fegyelmet. Mintha hetek óta gyakorolták volna magukat a magyar vitézek a hajóraszállásban, sorba, csapatonként, tolongás nélkül léptettek be a hajóhidakon s telepedtek meg a hajó fedelén. Szépen elrendezkedtek tíz hajón, kiki a maga lovával, aztán bevezették a tartaléklovakat, az ígás ökröket a nagy szekerekkel. Egy óra sem telt belé, rendben volt tíz hajó: indulhatott minden pillanatban.

Barkalásznak csak az indulás pillanatában jutott eszébe, hogy a görög követeket még nem látta.

- Indulhatunk! - intett Barkalásznak Levente.

Barkalász habozva nézett körül.

- Mit habozol? - mordult rá Levente türelmetlenül.

- Felséges királyfi, nem látom a kemény Niketászt és embereit. Náluk nélkül nem mehetek az én császárom színe elé.

Levente elnevette magát.

- Elhiszem, hogy nem látod, derék Barkalász. A kemény Niketász a másik sereggel jön. Az pedig a fejedelmi szállásról indult. Egyszerre indultunk, csak hogy én ötven vitézzel nem lépést jöttem, mint ők. Versenyt vágattunk a széllel, hogy utólérjük a farkas khán leányát. Ne legyen hát aggodalmad Niketász miatt. Két nap múlva ő is ott lehet a te császárod színe előtt.

Barkalász hosszan nézett Levente nyílt, becsületes tekintetébe.

- Hiszek neked, felséges királyfi. Érzem, hogy hazug szó még nem hagyta el a te ajkadat.

Azzal intett a hajóslegényeknek, a vitorlákat kifeszítették, az evezősök elfoglalták helyüket s elindult a hajó, melyen Levente s válogatott vitézei voltak. Utána nyomban még kilenc hajó. A Duna nagy széles hullámokat vetett a hajók nyomán. A magyarok némán álltak lovaik mellett, csak a lovak nyerítése s az evezőlapátok lassú, ütemes csapása zavarta a csendet. Alig eveztek azonban a hajók túl a széles Duna közepén, egyszerre nagyot recsegett Levente hajója s megtántorodva hőkölt vissza.

Az evezőslegények felugráltak helyükből. A lovak, melyek eddig nyugodtan álltak egy helyben, horkolva, tüszkölve ágaskodtak, némelyik a nagy ütődésben elesett, aztán ijedten ugrott fel s ha keményen nem fogják a legények, mind ahány ló volt a hajón, vakon rohan bele a Dunába.

- Árulás! - ordított Barkalász, ki magánkívül szaladt a hajó orrára.

Csak egy pillantást vetett a vízbe s tisztában volt azzal, mi történt.

- Baltára, legények! - intett az evezősöknek.

Levente is a hajó orrára sietett.

- Mi történt?

- Vastag köteleket s láncokat feszítettek ki a bolgárok a víz alatt, hogy át ne mehessünk.

- S ezt ti nem vettétek észre? - kérdezte Levente.

- Éjjel dolgoztak, - felelt Barkalász. Tegnap s ma éjjel is szuroksötét volt.

- Ez a Birtik dolga, - kiáltotta Levente s egész testében reszketett a dühtől. Ide egy baltát nekem is! Hé, magyarok! Baltát ragadjatok! Vágjátok a köteleket!

Mind, akinek balta jutott, munkának látott. Az óriás Barkalász egy csapásra vágta ketté a vastag kenderköteleket, annyi volt az neki, mint egy vékony cérnaszál. De a ravasz bolgárok

hatalmas vasláncokat is feszítettek ki. Ez már megizzasztotta Barkalászt is, meg az izmos karú magyar vitézeket is. Levente erejét megsokszorozta a szertelen düh. Ő repülni szeretett volna a gonosz lelkű leány után s ime ott tartóztatják fel, hol nem is gondolható.

- Egy lánc már elszakadt! - kiáltotta Barkalász.

- Ez is elszakadt! - kiáltotta nyomban Levente. - Tovább! tovább! Vágjátok, magyarok!

- Tovább! tovább! vágjátok, görögök!

Versenyre keltek a két nemzet fiai.

- Hej, ha Botond itt volna! - mondták a magyarok, miközben szakadozott, zörrent a lánckötél s egymásután merült a Duna fenekére.

A küzdelem teremtő, nagy erejű Botond bizony nem volt itt, de a kifeszített láncok mégis rémes sikoltással, zörgéssel merültek el egymásután. Egyszerre szabad lett a vízi út.

Az evezősök összeszedték minden erejüket, hogy helyrehozzák az idővesztést. Levente fáradtan ült le a hajó orra mellett s görcsösen szorított kezében egy vastag kötelet. Aztán mikor kifújta magát, kezdte szétfejtetni a kötél keményen összesodrott ágait.

- Mit mívelsz, felséges királyfi? - kérdezte Barkalász.

- Kötelet az árulóknak, - felelt Levente komoran.

- A leánynak is?

Levente megütődve nézett Barkalászra. Arcán gyenge pirosság lebbent végig. Aztán tompán maga elé nézett.

- Nem, nem. Annak más halált szántam.

A többi már utána gondolta, nem mondotta. Azt gondolta: egyszer mégis szerettem talán azt a gonoszlelkű leányt...

S a kötél tíz ágából egyet beledobott a Dunába... A hajók kikötöttek a Duna túlsó partján. A magyarok kiléptek a bolgárok földjére. Megmérhetetlen pusztaság terült el előttük: az Al-Duna és Fekete tenger között. S ezen a mérhetetlen pusztaságon, ameddig a szem ellátott, nem láttak egy eleven lelket. Sem embert, sem állatot. A fű letaposva, összenyomkodva, mintha hetek óta lovas hadak tanyáztak volna itt. Sehol egy födeles hajlék. Ahol volt, korom és üszök jelezte nyomát.

- Mindent elpusztítottak, elégettek előlünk, - mondotta Levente.

- Vissza kell mennünk a gulyáért, - tanácsolta Barkalász.

- Vissza, vissza, - mondotta Levente s a düh fojtogatta a torkát. De én megyek a vitézeimmel. Nekem nincs maradásom. Itt marad egy csapat, az várja be Botondot és Kusidot - jöjjenek utánam.

Barkalász figyelmeztette Leventét:

- Ha szabad beleszólnom, felséges királyfi, a vigyázat nem árt. Simeon császár be akar csalni a hegyek közé. Bekerít a te maréknyi seregeddel.

- Hát csak kerítsen! Ott leszek! Utánam, magyarok!

Kétezer magyar ült már akkor a lován. Dárda a vállán, íjj a nyakában, kard az oldalán mindannyinak.

- Tíz annyit állít szembe veled Simeon, felséges királyfi, - aggodott Barkalász.

- Azt szeretem én, - mondotta Levente - s a következő pillanatban rengett a föld a kétezer száguldó lovas nyomán.

- Micsoda nép! - mormogott magában Barkalász. De más, mint az én elsatnyult népem! Hiszen, ha kétezer ilyen kar volna, mint az enyém! - s önkéntelen felemelte karját, belevágott az üres levegőbe.

Egy félóra sem telt belé, Levente seregét elnyelte a messzeség. Barkalász még aznap átszállította a gulyákat s a hátrahagyott csapat vezetése mellett az összetaposott pusztán bús böggéssel eregéltek elébb az állatok, mindenütt a kétezer vitéz nyomán. Mikor a gulyákat is elnyelte a messzeség, Barkalász újra visszaindította a hajókat, de most már óvatosabb volt: itt hagyott tíz hajót, nehogy ismét megcsúfolják a bolgárok.

Levente jól számított: két nap múlva érkeztek meg a Botond és Kusid vezette csapatok. Niketász elkomorodva hallgatta Barkalász jelentését.

- Vesztébe rohan Levente, - mondotta Niketász. - Kár ezért az ifjúért. S nekünk is kárunkra lesz a hirtelenkedése. Egyszerre kellett volna megmozdulni a görög és magyar seregeknek: így tán leverjük a bolgárokat.

Kusid is helytelenítette Levente dolgát. Bár fiatal volt, alig idősebb Leventénél, az ő elméje mindig cselvetésen járt. Elébb jól kitapogatta az ellenség erejét, számát, a helyet, hol legalkalmasabb a támadás. Hideg, számító eszű volt, mint az apja, Kund. De Botond éppen ellentéte volt Kusidnak. Ez a küzsdég természetű, széles, bivalymellű magyar nem birt az erejével, a tüzes vérével. Az ő eleme a harc volt mindig, minden körülmények közt. Nem válogatta az időt, az alkalmat, nem nézte az ellenség számát. Nagy erejében való elbizakodtában kész volt egymaga nekivágni egy egész seregnek. Aminthogy ahol az ő vaskeze forgatta a mázsás bárdot, halomra hullott az ember körülötte.

- Meg kellett volna minket várni! - mondotta Kusid.

- Utól kell őt érni, - vágta vissza Botond.

- Utól, utól, - mondotta Kusid, - csak aztán halva ne találjuk.

- Ha meghal, nem hal meg ingyen! - heveskedett Botond.

- Jó, jó, - csillapította Kusid - csendesülj, ját. Nem veszünk mi össze. Azért erős a mi barátságunk, mert más-más a természetünk. Igaz-e?

- Igaz, ját, igaz, - mondotta Botond s szeretettel nézett Kusidra. Indulunk, úgy-e?

- Bezzeg, hogy indulunk.

Kusid és Botond egyszerre adtak jelt a kürtösöknek. A szádofa-kürtök mélán búgtak végig a pusztaságon, a magyarok tömött rendekbe álltak, indulásra készen.

- Várjatok még egy pillanatot, - intett Niketász a két daliának. Ha jól látom, görög hírvivők vágatnak felénk.

Csakugyan keleti irányból, Bizánc felől, egy csapat görög lovas vágatott a Dunának.

- A császártól hoznak üzenetet, - mondta csendesen Niketász.

Néhány pillanat múlva már mégis érkezett a csapat. Por lepte ruhájukat, arcukat, a lovak habba keveredve, reszketve állottak meg. A csapat vezére tisztelkedve lépett Niketász elé s lihegve mondá, amint következik:

- Kemény Niketász! A hatalmas császár parancsolatjából jelentjük te néked, hogy urunk császárunk békét kötött a bolgár császárral. Mondjad tehát a vitéz magyaroknak: térjenek vissza békével a hazájukba. Mire a nap újra felkel, itt lesznek embereink, kik a magyaroknak ígért aranyakat hozzák.

Niketász arca a beszéd alatt színt váltott, ami Botondnak és Kusidnak nem kerülte el a figyelmét.

- Mit akar ez a görög? - kérdezte Botond s görcsösen szorította meg bárdja nyelét.

- Nem értesz görögül? - kérdezte Niketász, nyilvánvalóan azért, hogy időt nyerjen s osszeszedje magát.

- Minden nemzetségem szittyá magyar volt, mondotta büszkén Botond - s egy sem vette be az idegen szót.

- Hát halljatok ide, - mondotta Niketász. - A hatalmas Leó császár azt üzeni, hogy békét kötött Simeon császárral, míg én nálatok jártam.

- Békét kötött? Az öreg apádat tedd bolonddá, kemény Niketász!

- Mondom, hogy békét kötött.

- Bizony, ha békét kötött, az az ő dolga. Én vereködni jöttem, nem békélni. Szégyenszemre nem térek vissza.

- Csillapodjál, ját, - engesztelte Kusid. - Csak fizessen a görög, mit bánom én.

- Hozzák az aranyakat, - kapott a szón Niketász.

- Egye meg az aranyát a császárod, - kiabált Botond. - Én vereködni jöttem!

- Ne helytelenkedj, ját, - csillapította Kusid.

- Tedd el az eszedet máskorra, ját, - mordult rá Botond.

De Kusid nem hagyta magát s szót kért.

- Hallod-e, kemény Niketász. Szép a császárodtól, hogy küldi az aranyait. De hogy minket ide bolondított, megpótolja még annyival. Lesz rá ideje, mert hiába kötött békét, Botondnak igaza van, nekünk csakugyan vereködnünk kell. Levente elment, eddig vágja a bolgárt, mi nála nélkül vissza nem térhetünk.

- Ez már okos beszéd, ját.

- No, úgy-e, ját?

Mondotta Niketász:

- Elémondom az üzenetet az én császáromnak s bizonytal állítom, hogy még annyi aranyat küld mint amennyit ígért. Ha csakugyan nem fordultok vissza Etelközbe, Isten vezéreljen, segéljen, vitéz magyarok.

- Elhiszem, hogy kívánod, - mondotta Botond. - A te császárod békét köt s mi mégis vereköszünk a bolgárral. Kinek van haszna belőle?

- Hiszen, - felelt Niketász, - lesz hasznunk belőle, de nektek is lesz. Rengeteg prédával tértek vissza, bizonyosan tudom.

- Hát előre! - türelmetlenkedett Botond.

- Várj csak, ját, várj csak. Nem addig a. Kötve hiszek én a görögnek. Hallod-e, kemény Niketász. Velünk jössz te mostan s velünk jönnek vitézeid is. Ha eligazítottuk a bolgárokat, szépen ide visszajövünk; s ha itt találjuk az aranyakat, megpótolva, akkor mehetsz a te hatalmas császárod színe elé.

- Ját, ját, - mondotta Botond mosolyogva - hogy birod el az eszedet!

- Úgy, ahogy te a bárdodat, ját.

Niketász kékült, zöldült, mindenféle színeket váltott.

- Hát te nem hiszel nekem? - kérdezte Kusidot.

- Én hiszek, - felelt ravaszul Kusid - de Botond nem hisz.

- Üssön beléd a tüzes istennyila, ját! - kacagott Botond Kusid ravasz beszédjén.

Hogy Kusid hisz és ő nem! Hisz éppen az volt a baja Botondnak, hogy hiszékeny volt, mint a legtöbb szittyá.

- Eszerint, - mondotta Botond, kinek erősen tetszett ez a tréfa - te is velünk tartasz, kemény Niketász. Sebj. Úgyis rég nem vereködtél, csak bölcselkedtél mostanában. Meglássuk, ki bírja jobban.

Szent igaz, hogy Niketász nem volt gyáva ember, nemcsak ésszel, de karddal is szolgálta Bölcs Leó császárt, de a kardot már rég hüvelyébe dugta s ésszel, bölcseséggel szolgálta mostanában a császárt. Ám a bölcs és kemény Niketász bölcsőbbnek találta, ha nem akadékoskodik, jó arcot vágott a tréfához s mondta:

- Helyes, Kusid. Veletek megyek. Ahány bolgárt levág rég pihenő kardom, annyival kevesebb ellensége lesz császáromnak és hazámnak.

Botondnak tetszett a beszéd. Megszorította Niketász kezét, hogy szinte kiserkedt a vér belőle.

- Derék görög vagy, Niketász. Kár, hogy elvétetted a születésedet.

Vagy száz válogatott vitézt ott hagytak a hajók mellett az aranyak átvételére, aztán elindult a magyar sereg.

Niketászt megbecsülték: Botond és Kusid között lovagolt a sereg élén.

- Előre, magyarok! Levente után! - mennydörgött Botond hangja s a pihent lovak büszke, táncos járással vágtak neki a végtelen pusztaságnak...

VILÁGSZÉP HAJNA.

A farkas khán leánya két egész nappal előzte meg Leventét. Még akkor éjszaka, mikor tizedmagával útnak indult, apjának egyik ménese mellől tíz csikóst lóra ültetett s ezeknek megparancsolta, hogy tőle nem messze, látszólag egy irányban vágtassanak. Arra is volt gondja, hogy vitézi ruhába bujtassa őket. Mire Levente utólérte az üldöző csapatot, akkor már ezt csalútra vezette Birtik. Egész éjjel s egész nap a csikósokat üldözték. Mire észrevették a cselt, akkor már oly nagy hiábavaló utat tettek meg, hogy Birtiket nem tudták utólni.

A bolgár sereg egy része a Dunától félnapi járóra táborozott, mikor Birtik átkelt a Dunán. Bessenyő vitéznek adta ki magát, akit a bessenyők küldöttek a bolgárokhoz, hírt adni a magyarok jöveteléről. Ám a bolgár sereg vezére nem hitt Birtiknek: a magyarok kémjének tartotta s erős fedezettel egyenesen a császár városába, Preszlávba kísértette. A régi Marcianopolis helyén épült ez a város, a Kamcsik folyó mentén, mely a Fekete-tengerbe szakad. Itt székelte Simeon császár fényes udvarával. Ő már keresztény hitre tért népével együtt, de lelkében még nem volt igaz keresztény. A meghódított szlávoktól ráragadt a keresztény vallás, ráragadt a nyelv, egyébként azonban a nép megőrizte az ősi bolgár szokásokat. Simeon császár, éppen mint egyik őse, a híres Krum király, aki sok borsot tört a görögök orra alá, pogánymódra élt, a soknejűségnek híve maradott. Háromszáz szebbnél szebb asszony volt udvarának az ékessége. Ez a rengeteg asszony valóképpen az udvar pompájához tartozott, rablott vagy pénzen vásárolt leányai voltak ezek mindazoknak az országoknak, hol a kalandvágyó bolgár nép megfordult. Egy volt közülök igazi feleség: a világszép Hajna, a magyar Nyék nemzetség virága, Lebediás sarjadéka. A magyarok nem tudták elfelejteni Simeonnak, hogy az első nemzetség sarjadékát nem tisztességes módon vette feleségül. Őt is épp úgy rabolta el, mint asszonyainak nagy részét. Sokszor próbálták visszaszerezni Hajnát, de sikertelen. Aztán telt, múlt az idő, Hajna is megadta magát a sorsának, különösen, hogy ő lett Simeon első felesége. Három fia s egy leánya született Hajnának, s a császárnak a kicsi Hajna lett kedvence: ezt a gyermeket nem adta volna a világ minden kincseért, minden dicsőségeért. Mint a mesebeli királykisasszony, úgy nevelődött Hajna. Külön várat építtetett Simeon, itt serdült nagy leánnyá, apján, testvéreinek kívül férfit alig látva. Babonás félelemmel őriztette Hajnát Simeon: nem hagyta pihenni a gondolat, hogy egy óvatlan pillanatban anyja sorsára jut, elrabolják őt is. S vajjon hozzá méltó ember rabolja-e el? A népek csak messziről láthatták s csodálhatták Hajnát, ki szebb volt az anyjánál is, a világszép Hajnánál.

Hajna vára a császári palota mellett épült s vár és palota földalatti folyosóval volt összekötve, melyen át a császáron és cselédjein kívül más nem járhatott. Akik ezt a folyosót építették, ott haltak szörnyű haláluk halálával. A folyosóból oldalt óriási termek nyíltak, pazar keleti kényelemmel berendezve, melyek ember nem látta, rejtett ablakokon kaptak felülről gyenge világosságot. Ezer ördög lakják abban az emberben, ki ide talál, - s ha ide talál, vajjon látja-e többet Isten áldott napját?

Birtiket egyenesen a császár palotájába vezették, a császár színe elé.

- Egyedül a császár hallhatja, mit mondandó vagyok, - szólt Birtik az udvarmesternek. - Félték, hogy rossz szándékkal vagyok? Im, nézzetek reám. Azzal levette sisakját s abban a pillanatban végig omlott testén csuda-haja. Szinte egészen beborította.

- Leány! - kiáltott az udvarmester s megdöbbenve lépett hátrább, hogy jobban szemügyre vegye a természet e csudáját.

- Sokáig ne habozz, nagy veszedelem fenyegeti császárod s különösen a leányát.

- A császár leányát! A világszép Hajnát! Bolgárország legszebb virágát!

Az udvarmester rémulten rohant be a császár elfogadó termébe s a következő pillanatban Birtik egyedül állott Simeon előtt.

Szép öreg ember volt Simeon. Fehéredő szakállá övig ért: feltűnően hasonlított Álmoshoz. Hosszú palástszerű köpeny fedte testét, derekán széles, drágakövekkel kirakott biborpiros selyemöv. Fején alacsony, kerek korona, mely alól hosszú tincsekben lógott le őszülő haja. Mélyen ülő szeme bizalmatlanul nézett a leányra.

- Azt jelentették nekem, - szólt Birtikhez, ki mélyen meghajolva állt előtte, hogy bessenyő vagy. Arcod mást mutat. Úgy tetszik nekem, magyar és baskir keverék vagy.

- Jól látod, bölcs és hatalmas Simeon császár. Apám baskir, anyám magyar. Jedajk khán leánya vagyok.

Simeon összeráncolta homlokát.

- Hallottam hírét apádnak.

- Rossz a híre, pedig nem rossz ember ő. Baskiriában nem becsülték meg, úgy szegődött a magyarokhoz. És a gőgös magyarok sem becsülik meg. Engem pedig...

Itt zokogásba fulladt a leány szava.

- Mi történt veled? - kérdezte a császár s arcának merev vonásai kissé szelidültek.

- Óh, hogy mondjam el! Megöl a szégyen! Árpád fia, Levente, ez az ördögfajzat, meggyalázott...

- Meggyalázott!

- Meggyalázott. Szép szavakkal megejtett s elhagyott... És most betör a te országodba. Tudod-e, hatalmas császár, mely gonosz szándékkal jön?

- Tudom, tudom, - kacagott föl Simeon. - A görög császár húszezer aranyat adott Árpádnak, hogy nemzetemet kiirtsa. De elkésett. Mert a görög császárral békét kötöttem s aki magyar átkelt a Dunán, egy se tér többé vissza hazájába, esküszöm Krum király emlékére.

- Hatalmas császár, - mondotta Birtik mély alázatossággal, - hallottam hírét a te néped vitézségének. De ne felejtse, hogy a magyar is vitéz s Levente nem azért jött, hogy országodat meghódítsa, hanem azért, hogy annak legdrágább kincsét elrabolja.

- Mit mondasz? Ismételd még egyszer: jól hallottam-e?

- Országod legdrágább kincsét akarja elrabolni: világszép Hajnát!

- Hajnát! - ordított Simeon.

Abban a pillanatban fegyveres vitézekkel telt meg a terem. A kerek terem falán láthatlan ajtók nyíltak meg: ötven ajtó egyszerre. Minden ajtón kivont karddal lépett be egy állig fegyverzett vitéz. Mind az ötven egy-egy óriás.

- Bogul! - intett a testőrség parancsnokának. - Háromszoros őrizetet rendelj a leányom vára körül. S nyargaljanak szét országomba a hírvivők: fegyvert fogjon minden épkézláb ember. Külön hírvivők nyargaljanak a Duna felé. Az ottan táborozó sereg húzódjék vissza, be a hegyek közé. Csak egyszer ide bekapjuk a cudart, innét nem viszi el a fogát!

Egy pillanat alatt megmozdult az egész palota. Jött Hajna, Simeon felesége, még mindig gyönyörű szép asszony: fekete haja dacolt az idővel. Egy fehér hajszál sem volt közte. Jöttek Simeon fiai, mind a három dali szép vitéz: méltó ellenfelekre talál ezekben Levente. Míg arról volt szó, hogy a görög császár magyar segítséggel hadat indít, a császár palotája oly nyugodt

volt, mint a pihenő tó; most azonban, hogy Birtik elárulta Levente szándékát, vége volt a hősi nyugalomnak.

- Hajnát akarja elrabolni! A császár leányát! A vakmerő! Hadd jöjjön! - kiabáltak össze-vissza az udvarbeliek.

Birtik alig tudta elfojtani örömét. Maga sem hitte, hogy ekkora hatása legyen majd a szavainak. Im, közeledik a bosszú órája. De az ő bosszúja nem azzal lenne teljes, ha látná, mint ölik meg Leventét, midőn a világszép Hajnáért vívja a várat. Nem, nem, ő azt szeretné, hogy birja egy pillanatra Hajnát s mikor legboldogabbnak hiszi magát, akkor döfjék át szerelmes szívét! Ha ezt a pillanatot megérhetné! Ha a végzetet így tudná kormányozni!

A teremben csak a császár és családja maradt. Birtik alázatosan, szinte földön csúszva közeledett a császárnéhoz, kezét elkapta s zokogva borult rá.

- Kegyelmes császárné...

- Mit akarsz, leányom? Kivánj akármit, teljesítem.

- Csak egy kívánságom van, hogy szolgálója lehessen a te leányodnak. Vitézeid kardja nem védi úgy meg világszép Hajnát, mint ahogy én megvédem őt, ha mindég közelébe lehetek. Ármány ördögi lelke lakozik Leventében s jaj Hajnának, ha közelébe juthat.

- Ezer vitéz őrzi, hogy juthat közelébe? - szólt közbe Simeon megütődve.

- Ne feledd, hatalmas császár, hogy Levente szerelmes szívvel jó, bár sohasem látta Hajnát. Niketász beszélt róla... Apám hallotta... A te ezer vitézed sem védi meg Hajnát, ha szabadjára ereszti a benne lakozó ördögöt!

A császár megdöbbenve hallgatta Birtik szavait. Babonás lelke egyszerre megtelt rémes, ijesztő, nyugtalanító képekkel.

- Igaza lehet a leánynak - mondotta a császárné, ki belesáppadt a gondolatba, hogy a szívéből szakadt gyermeknek ugyanaz a sorsa lesz, mint ő neki egykor.

A szíve a magyarokhoz húzott, a véreből való vérekhez, de lelke felháborodott a gondolatra, hogy leányát elrabolják s ne egy császár leányához méltón szakítsák le kebléről... Másként gondolta ezt ő magános óráiban. Hallotta hírét Árpád fiának. Álmodat szőtt arról, hogy egyszer eljön Levente nagy, fényes kísérettel s illendő módon megkéri Hajna kezét. A magyar s bolgár testvérek egymás keblére omlanak. A két testvérnép örökös frigyét köt... S ím a magyarok, nagy balgán, ahelyett hogy felednék a régi sebeket, miket egymáson ejtettek, betörnek az ő urának országába s Levente, Árpád fia, még mélyebbre akarja vágni a be sem hegedt sebeket...

Lelkét annyira elfoglalta ez a szomorú gondolat, hogy alig vetett ügyet Birtikre; nem nézte, vizsgálta e leányt, ki mélyen meghajolva állott előtte. Szelíden megfogta Birtik kezét.

- Jere velem - a leányomhoz.

Birtik elérte, amit akart. Álmodni sem merte, hogy ily hamar közelébe juthasson a világszép leánynak. Már első este egy szobában hált Hajnával, bár Hajna gyermekszíve ösztönszerű tartózkodással fogadta a csuda-teremtést. Nem is maradott vele egyedül, maga mellett tartotta öreg dajkáját s egy leányt, ki kicsi korától játszótársa volt. Egész éjjel nem jött álom a szemére, nyugtalanul hanykolódott nyoszolyájában.

- Nem alszol, világszép Hajna? - szólalt meg Birtik színlelt bátortalansággal.

- Nem tudok aludni, - felelt Hajna. - Megzavart a beszéded. Megzavartál te magad. Csak a mesékben hallottam olyan leányról, mint te. Két szín a szemed, két szín a hajad, - félek, hogy két szín a lelked is.

- Lám, a császár s a császárné nem féltek tőlem, pedig napvilág láttak. Isten átka ez rajtam - inkább sajnálnod kellene s nem félned tőlem.

- Lehet, lehet. De a vörös hajad mintha égne. A szemed, a zöld szemed mintha szikrát hányna.

- Ég a hajam, ég a szégyentől; szikrázik a szemem, szikrázik a bosszú vágyától.

- Hát csakugyan törbe ejtett Levente? Nem ilyenek rajzolták nekem. Az öreg dajkám ismerte kis fiú korában. Azt mondja, szeme mint két ragyogó csillag. Haja puha, mint a selyem. Az ajaka beszédes, nevetős, csak ritkán haragos. Könnyen felhevül, könnyen lecsendesül. A szíve arany.

- Igen, igen, szép ő, csudaszép, de ez nem Isten ajándéka. Ördögössége teszi csudaszéppé. Látod, te félsz tőlem, mert ijesztő a külsőm, pedig a lelkem igaz. Levente viszája annak, ami én vagyok.

- Lehet, lehet, s mégis úgy szeretném látni! Csak egyszer!

- Hisz nemsokára kedved telik. Egy-két nap nem telik belé s Levente itt lesz, döngetni fogja várad kapuját. Ha ugyan addig meg nem ölik...

- Nem ölik meg. Érzem, hogy nem ölik meg, mielőtt nem láttam egyszer!

- Aludjál, Hajna.

Az öreg dajka szava volt ez.

- Nem tudok, édes öreg dajkám.

- Nem, mert bűnös gondolatot forgatsz elmédben. Vigyázz magadra, Hajna. Rosszat érzek.

- Amit te rossznak érzesz, olyan édes az nekem.

A dajka fölkel. Betakargatta Hajnát, ráhajolt, bubusgatta, csókolgatta.

- Aludj, bubám, világszép bubám, aludj.

- Alszom, alszom...

- Aludj te is, Birtik. Egy szót se halljak többet.

- Alszom, alszom...

Mindakét leány lehunyta szemét. De csak Hajna aludott el. Elaltatta dajkája csókja. Birtik behunyt szemmel virrasztotta az éjszakát. Mind azt a vidéket kereste, ahol most járhat Levente, s vad kárörömtől reszketett meg a teste, szinte látván, mint rohan oktalan fejjel, bolond szívvel Levente a veszedelembé...

HAJNÁÉRT HAJNÁT!

Már két napja mult, hogy a Botond és Kusid vezette sereg elindult a Duna mellől Levente nyomán: akkor találták az első élőlelket. Öregedő magyar vitéz volt, egy magános tölgy árnyékában ült, hátát a tölgyfa vastag törzsének vetve. Ruhája össze-vissza volt szakadozva, kardja, dárdája ketté törve hevert mellette. Arcát sebek borították, hosszú haja vértől csapzott s nyitott mellén hosszú patakban aludt meg a vér.

- Hé, ki vagy? - kiáltott rá Botond. - Mit csinálsz?

- Ülök, - felelt röviden a magyar.

- Hisz ez a kabar Bekő, - mondotta Kusid. - Mi bajod, öreg?

- Nincs nekem semmi bajom, csak nem tudok felkelni. Tiszta seb a testöm.

Botond leszállott a lováról, elévette kulacsát, odatartotta Bekőnek.

- De inni tudsz, úgy-e?

- Mindig, - felelt Bekő s nagyot hajtott a kulacsból. - No, most adjatok lovat, megyek veletek.

Feltápáskodott a földről, egy kicsit megtántorodott, belefogódzott Botondba.

- Sok sebet kaptál?

- Eleget.

- Vereködtetek a bolgárokkal?

- Egy kicsit.

- Mikor?

- Tegnap.

- Esett-e el sok magyar?

- Esett kettő-három.

- Hát bolgár?

- Hagytunk vagy tízet hírmondónak.

Lóra ültették Bekőt, továbbhaladt a sereg. Alig mentek egy nyíllövésnyire, rengeteg sas, holló s mindenféle ragadozó madár repkedett a pusztá felett. Az ég is elsötétült, annyi volt a szárnyas.

- Itt volt a csata, - szólalt meg Bekő.

Hát azt nem kellett mondani. Sebektől borított, halott s haldokló vitézek heverték a pusztán szerteszét, néhol halomban.

- Nappal volt a csata? - kérdezte Botond.

- Virradatkor, - felelt Bekő. - Megleptük a bolgárokat, mikor éppen ébredtek. Tízannyian voltak, mint mink. Mire összeszedték magukat - másvilágra küldöttük.

- Futottak?

- Nem lehetett. Bekerítettük.

- Vitézül vereködtök?

- Akár a magyarok.

- Kapott-e sebet Levente?

- Egyet-kettőt.

- Pihentek-e a magyarok a csata után?

- Igen, akik elestek. Aki élve maradt, tovább száguldott, mint a veszedelem. Haj, de sírt a lelkem, hogy nem tarthattam velük. Aztán gondoltam: ha már úgy van, ahogy van: visszavánszorgok felétek. Négykézláb másztam a fáig. Ott kifogyott az erőm. Hát csak siessünk. Levente eddig döngeti Preszláv kapuját.

- Előre, magyarok! - mennydörgött Botond.

- Előre! Előre! - zúgták mind.

Niketász megszólalt:

- Nem pihentek egy keveset? Mind kidőlünk, mire Preszláv alá érünk.

- Pihenni? Hallottad, mit mondott Bekő? Majd pihenhetünk eleget a másvilágon.

Mielőtt azonban továbbmentek volna, benyargalták nagy hirtelen a csatamezőt. Bekőnek igaza volt: nagyon kevés magyar esett el a csatában. Találtak néhányat életben is. Egy magyar vitéz, akinek testén nem lehetett volna összeszámlálni a sebeket, éppen kötözgette a - saruját. A saruját, nem a sebeket.

- Ilyen a magyar! Nézz ide, Niketász, - mutatott Botond büszkén a saruját kötöző magyarra. - Lovat neki!

A következő pillanatban lóháton ült a vitéz, peckesen, mintha most indult volna hazulról.

Egész nap pihenő nélkül haladt a magyar sereg. Alkonyattájt összeszorult a pusztá, óriási erdős, sziklás hegyek meredtek eléjük.

- Itt tábort ütünk, - mondotta Kusid. - Jól mondtam-e, jót?

- Jól mondtad, jót, jól, - hagyta helyben Botond. - Magam sem szeretném, hogy megcsúfoljanak a bolgárok.

Megálljt parancsoltak a vezérek s nagyhirtelen tábort ütöttek. Niketász és társai holtrafáradva terültek el a gyepen, de a magyarok le sem szállottak a lóról, leborultak a ló nyakára s úgy szundikáltak egy keveset a csendesen legelésző lovakon.

- Micsoda nép! - áradozott a kemény Niketász, s egy hosszú ásítással el is aludt menten.

Éjfél tájban nagy kolompolással érkeztek meg a táborba a sereg után eregélő gulyák. A tábor megmozdult. Az álom kiszaladt a szundikáló vitézek szeméből. Óriási máglyák gyúltak föl a táborban s a máglyák körül gulyások, csikósok forgolódtak, hatalmas nyársakon forgatták, sütötték a hirtelenében lebunkózott ökröket. Két napja mult, hogy étlen-szomjan, megállás nélkül haladt előre a magyar sereg - ki tudja, hány napra kell most jóllakniok? De a lovas vitézek most sem szállottak le lovaikról, odavitték mindeniknek a pirosra sült nagy darab pecsenyéket. Egyik-másik kapott hosszúra vágott két szelet nyers húst is. Ezek levették a nyeret, a húst szépen a ló hátára fektették s úgy kötötték vissza a nyeret. A görögök már tudták, mire való ez. Nem arra, mint azt a magyarokról híresztelték, hogy megpuhítják nyereg alatt a húst s aztán megeszik. Ha a lónak felmarta hátát a nyereg, nyers húst tettek rá, hogy szenvedni tudja a kemény fanyeret. Hanem az már nem volt ráfogás, hogy mikor vége volt a lakmározásnak, a megmaradt csontokkal dobálták egymást a magyarok. Ez volt csak az igazi mulatság. Volt kacagás, ha egymást jól fejbetalálták. Oda se neki! Ebsont hamar forr.

Mikor gyengén derengeni kezdett a keleti ég alja, Botond és Kusid kürtöt fuvattak: egyszerre vége szakadt a csontokkal való hajigálásnak, úgy ült minden magyar a lován, mintha oda cövekelték volna. Megrendült a föld, amint egyszerre megmozdult a sereg s rengett tovább, amerre húzódott. Szűk völgyben haladott a sereg, az égből csak egy darabocskát láttak. Oldalt, előttük, mindenütt erdő, sziklás hegyek. Majd kissé kitágult a völgy, szélesebbre terültek az erdők, a hegyek s ím egyszerre a felkelő nap fényében megcsillantak a messzeségben Preszláv keresztos tornyai. És megvillant a város háttérében, sziklás hegy oldalában Hajna sok tornyú vára.

- Előre! Előre! - zengett, zúgott végig a völgyön Botond hangja.

- Magyarokat látok! - kiáltotta el magát a sasszemű Kusid. - Felénk vágatnak!

Valóban magyar vitézek vágattak a sereg elé, vagy ötven lovas vitéz. Messziről hallszott a patkók csengése a havasi patak kövein.

- Baj van, ját, - mordult fel Botond.

Egy-két pillanat múlva összetalálkoztak a vágató csapattal.

- Előre! Előre! - zengett, zúgott a völgy. - Bajba Levente!

A csapat hirtelen megfordult s hadnagyuk vágatás közben mondta el, mi történt.

Levente kiverte a bolgárokat Preszlávból, a császár a fiaival s mind ami fegyveres népe volt a város körül, elmenekült Mundraga várába. A császárkisasszony azonban ott rekedt az ő várában. Levente, hiába tanácsolták, hogy üldözze a császárt, nekivágott Hajna várának. Sok magyar vitéz esett el a vár előtt. Felülről mint a verebet, úgy nyilazták le a magyarokat. Hiába! - Ha mind itt veszünk, úgy is bevesszük a várat! - kiáltotta Levente s féktelen dühvel esett a vár kapujának. Nem hallottátok a kapu döngését? Csuda. Aztán egyszerre megnyílt a kapu.

- Betörtétek?

- Nem törtük biz azt. Az örök nyitották ki. Levente vagy ötven vitézzel berohant a kapun. Akkor aztán hirtelen bedöndült utánuk. Kelepcébe csalták.

- Kelepcébe! - ordított fel Botond s megforgatta bárdját, hogy csakúgy surrogott-burrogott a levegő. - Utánam, magyarok!

Sebes szélnél sebesebben vágatott a magyar sereg s egy félóra sem telt belé, döngött, recsegett a kapu. Az első ütésre Botond akkora likat vágott a kapun, hogy egy ember könnyen bebujhatott volna. Aztán egyszerre csak szörnyű reccsenés reszkettette meg a levegőt: a kapu recsege, ropogva döndült be a várba.

- Hé, ját! Te maradj kívül a te seregeddel! - kiáltott Botond s a következő pillanatban ezer magyar vitéz lovának patkója szikrázott az udvar sziklás földjén.

- Haj, Levente, haj! Haj, magyarok, haj! Éltek-e, haj?

Fent a bástyákon kétségbeesetten viaskodott a maroknyi csapat, mely Leventével került be a várba. De Leventét nem látták sehol.

- Haj, Levente, haj! - mennydörgött Botond újra meg újra, de Levente nem felelt.

Jaj volt annak, ki Botond bárdja s kardja elé került. Egyszerre tízen is fogták közre Botondot s a másik pillanatban már halomban heverték. Így még sohasem verekedett a küzsdég, nagyerejű magyar. Niketász, ha nem marad kívül Kusid mellett, most láthat vala csudát. A bolgár vitézek utolsó emberig védték a vár ama részét, melyben Hajna lakott, nem is sejtve, hogy Hajna már rég nincs a várban. Az ezer bolgár vitézből hírmondónak sem maradt s az ajtó

előtt, mely Hajna lakosztályába nyílt, óriási halomban heverték a halálos sebekben hörgő bolgárok. De aki meghalt, akit seb borított, halált, sebet nem kapott ingyen. Gazdag aratása volt a halálnak a magyarok közt is.

Botond leugrott lováról, követték példáját a magyarok s egy szempillantás alatt szétdobálták az ajtó előtt a holttesteket, a sebesülteket. Egy ütés s betört az ajtó. Üres volt az első szoba, üres a második, a harmadik. A hetedik szobában meglepődve állott meg Botond. Ott állott összehúzódva egy sarokban - Birtik. Megtörten, reszketve, megalázkodva állott.

- Hol van Levente? - ordított Botond s abban a pillanatban oly erővel ragadta meg Birtik kezét, hogy ez fájdalmában felsikoltott. - Meghalt?

- Él, él, ne bánts! - könyörgött Birtik.

- Vezess hozzá.

Birtik reszketve mutatott a padlóra. Egy nagy széles kőlap volt a padló - egy darabnak látszott az egész.

- Beszélj, boszorkány, s igazat beszélj.

- Igazat beszélek. Nekem már mindegy, - mondotta csöndesen, végtelen szomorúsággal Birtik. - Kelepcébe akartam csalni Leventét s én kerültem abba. Azt akartam, hogy Levente lássa Hajnát. De csak lássa. Meg se ölelhesse s haljon meg. Mindketten szerették egymást, mielőtt találkoztak volna. Hajna halálos epekedéssel várta Leventét. S mikor meglátta a vár fokáról, ő könyörgött nekem, hogy lopva nyissam ki a várkaput. Kinyitottam, de volt rá gondom, hogy a bolgárok résen álljanak. Ám Levente keresztülvágta magát a bolgárok tömött rendjén. Mégis halál fia lesz, hiszen száz is volt egy ellen, ha Hajna le nem inti a bolgárokat. - Élve fogjátok el! - kiáltott a vitézeknek. - Más halált szántam neki! Azt hitték a vitézek, hogy Hajna valami rettenetes halálra szánta Leventét. Annyian fogták közre, hogy mozdulni sem tudott. Lefegyverezték. Megkötözték. Bevezették ide. Akkor Hajna intett a vitézeknek: most mehettek. Védjétek tovább a várat. A vitézek távoztak. Én a szomszéd szobában voltam, vártam, mi történik. Fojtogatott a düh, mert tudtam, hogy Hajna csalútra vezette apja vitézeit. - Téged vártalak, Levente! - ez volt első szava. - Te éretted jöttem! - Ez volt Levente szava. Abban a pillanatban leoldozta Leventéről a kötelet, láncot, aztán hirtelen lehajolt, megnyílt a csapóajtó s egymást átölelve tűntek el.

Ki akartam szaladni, hogy hírt adjak. Minden ajtó le volt zárva, eltorlaszolva. Kiabáltam, nem hallották a szörnyű lármától, fegyverek csattogásától. Tehetetlenül szaladgáltam össze-vissza. Fel akartam nyitni az ajtót. Nem tudtam.

Mondta Botond:

- Mindent értek idáig, Birtik, csak azt nem, hogy a császár elmenekült a fiaival s Hajnát itt hagyták. Hogy lehet ez?

- Azt hiszed, nem akarták magukkal vinni? Egész éjjel döngették alulról a padlót, kiabáltak föl hozzá. Hajna visszafelelt: nem megyek. Ti csak szaladjatok, megvédem én az én váramat.

- Csakhogy él Levente! - lélezett föl Botond. Aztán Birtiknek fordult. - Hallod-e, Birtik, te elárultad a magyart, halálba akartad csalni Leventét, tudod-e, mit érdemelsz ezért?

Birtik szomorúan mosolygott. Mintha teljesen kialudott volna szemének szikrádzó tüze.

- Levente nem szeret - a halál nekem jutalom.

Botondnak megesett a szíve rajta. Ím ez a leány, kit gonosz boszorkánynak tartottak a magyarok; kitől annyira féltették Leventét: éppen olyan, mint a többi leány. Szeretett, csalódott s a csalódás megtörte a szívét. Szerelme vitte az árulásba. S most, hogy nem sikerült a bosszúja,

közömbösen, fásultan várja sorsát: mindegy neki, máglyán égetik meg, hosszú kínos halállal halatják meg, ízekre szedve testét vagy halálig tartó börtönben senyvesztik. Levente nem lett az övé - az ő világa összeomlott.

- Itt maradsz, vagy velünk tartasz? - kérdezte Botond.

- Veletek? Soha! Inkább ölj meg. Hogy lássam Leventét és Hajnát!

- Uram, - szólt közbe egy öreg magyar, - vigyázz, mert Levente majd számon kéri tőlünk.

- Nem fog számon kérni! - kiáltott Birtik s e pillanatban újra kigyúlt szemében a hamvadó tűz. Isten áldjon, Botond!

Egy pillanat műve volt, hogy Birtik felszakította az ónkarikás ablakot, mely a szédítő mélységbe nézett alá, a másik pillanatban, mielőtt megakadályozhatták volna, a boldogtalan leány lezuhant a sziklák közé, a mélységbe. Nem látta senki összeroncsolt testét: eltakarta kibomlott hajának sátora...

- Szegény leány! Talán mégsem volt boszorkány, - mondta megilletődve Botond. - Eredjetek s temessétek el.

Kimentek a vár udvarára. Ott újabb meglepetés várt Botondra. A magyar vitézek ujjongva, a diadaltól mámorosan lepték el a vár udvarát, egy része a vár fokán állott, onnét integettek le a lent táborozó testvéreknek s ég, föld zengett a lelkes kiáltástól: él Levente, él! Ihol Levente, ihol!

- Haj, Levente, haj! - kiáltott Botond s felkapott lovára.

És jött Levente, oldalán Hajna. Fehér paripán ült mindakettő. Mintha csak nekik hagyta volna szándékosan a császár a gyönyörű állatokat. Végtelen boldogság ragyogott a szerelmesek arcán. A magyar vitézek elfogódva nézték a gyönyörű leányt.

- A napra lehet nézni, de rá nem, - áradoztak az ifjabbak, de azért mégis csak rá néztek, mind a világszép Hajnát nézték, csudálták.

- Szakasztott az édes anyja, - mondogatták az öregebb rendűek.

A magyarok hadirendben fogadták Leventét s várták parancsát. Levente a sereg élére léptetett s kardját megvillantván, csendet intett:

- Vitézek! Magyarok! Karunk, kardunk erejét megmutattuk, nincs itt több dolgunk, induljunk haza. Ím lássátok e hajadont: Lebediásnak vére ő. Hajnáért Hajnát viszek apám sátorába. Nem erőszakkal viszem, szíve szerint jó velem.

Hajna igéző mosollyal erősítette meg Levente szavait.

Megvillantá erre Botond is a bárdját, csendet intett, merthogy a magyarok hármasság éljenétől zengett, zúgott a levegő s mondá, amint következik:

- Megkövetlek téged, Árpád fejedelem fia, Levente. Eredj haza te a te szép mátkáddal, vigy magaddal annyi vitézt, hogy bátorságban lehess hazafelé mentedben. De én még bele sem kezdettem a hadakozásba. Ha nincs ellenedre, körültekintek egy kevésség a bolgárok földjén.

Mondotta Levente:

- Nincs ellenemre, Botond, csak egy a kérésem. Jegybéli mátkámnak apját, anyját s testvéreit ne bántsad. Igéred-e, fogadod-e?

- Igérem, fogadom s meg is tartom - felelte Botond.

Megszólalt erre Kusid is:

- Árpád fia, Levente, nekem is van egy szóm. Ha nincs ellenedre, én is Botonddal tartok. Te csak siess haza, éljed világodat.

- Nincs ellenemre, Kusid, - mondotta Levente. - Veletek tartanék én is, ha nem félténém az én szép mátkámat. Vezéreljen Isten! Ám erős messze el ne kalandozzatok. Igyekeztek hazafelé.

Mondotta Kusid:

- Erős messze nem kalandozunk, de szeretnénk betekinteni Attila földjére. Hadd lássuk bár egy részecskéjét. Hadd vigyünk hírt a fejedelemnek s mind a magyaroknak, kik Etelközben laknak.

Levente arca elkomorult. Lám, úgy illenék, hogy ő is betekintsen Attila földjére. Hányszor repülte be nagyralátó lelke Attila földjét s mind az országokat, melyeket Attila meghódított vala. Hányszor álmodott Attila világbirodalmának feltámasztásáról - s ím, alig indult el, már is megáll útjában: megállította egy ragyogó szempár!

Hajna észrevette Levente elkomorodását.

- Szeretnél velük tartani, úgy-e, s miattam nem mehetsz? Ne tartsalak vissza, Levente. Veled megyek, bárhová mégy, hadba, vészbe, halálba.

- Nem, nem, - rezzent meg Levente e gondolattól. - Előbb hazaviszlek, édesanyámhoz. Karomat megbénítaná, ha veszedelemben látnálak, ha életedért aggódnom kellene. Majd elkövetkezik az én időm is, Hajna. Most még fiatal vagyok. Nem ver meg a magyarok Istene, ha megízlelem a szerelem édes italát. Úgy-e, nem?

- Nem, nem, - suttogta Hajna megindultan.

És felkerekedik még aznap Levente az ő hadával. S felkerekedik Botond és Kusid is a magáéval. Keletnek az egyik, nyugatnak a másik. S nem mese az, hogy a magyar sereg végigpusztított Bolgárországon, három nagy csatában verte meg a bolgárok nagyobb számú hadát. Hanem Attila földjére mégsem nézhetek be ez alkalommal. Megfogyatkozott erősen Botond és Kusid serege.

Mondta Botond:

- Én így is benézek, ját.

- Én nem, ját. Nem szabad szégyent vallanunk. Tolvaj módjára pedig csak nem járunk, úgy-e, ját?

- Igazad van, ját, - adta meg magát Botond.

Rengeteg zsákmánnyal fordultak vissza a Dunának. A szegény görögök, kik kénytelen-kelletlen végigkalandozták Bolgárországot, megkönnyebbülten lélekzettek föl, midőn a vezérek határozatáról értesültek.

Hetek multán értek vissza a Duna partjára. A hajók ott heverték azóta. Egyszer mozdultak meg, mikor Leventét s hadát átvitték a Duna etelközi partjára. A görög császár emberei, akik az aranyakat szállították, hetek óta váraoztak a magyarokra.

- Hány ezer aranyat hoztatok? - kérdezte Kusid.

- Amennyi ki volt kötve, - felelt egy öreg, hosszú szakállú görög.

- S hát a pótlás?

- Pótlás? Pótlás nincs.

- Nincs? - ordított Kusid.

- Nincs? - mennydörgött Botond. - Akkor nem is megyek haza, míg Bizánc kapuját meg nem döngetöm. Nekem nem kell az aranyotok, de kell a vitézeimnek. Azt hiszitek, tréfából jöttek el hazulról?

Niketász félrevonta az öreg görögöt:

- Igazán nem hoztátok el a pótlást?

- Hogy nem hoztuk-e el? Elhoztuk, uram, - hunyorított ravaszul az öreg, - de elébb megpróbáltam, hátha anélkül is megelégszenek.

- Hát csak elé a pótlással, - parancsolta Niketász. - A magyarokkal nem lehet tréfálni.

Niketász most visszafordult Botondhoz és Kusidhoz.

- Csendesüljetek. Elhozták a pótlást is. De hát ami igaz, igaz, a görög szeret alkudozni.

Botond elnevette magát. Amilyen könnyen felindult, oly könnyen csillapult le. Odament az öreg göröghöz, vállára eresztette vas kezét.

- Ne félj, öreg, nem töröm be a kaputokat. De jegyezd meg jól a nevemet. Botond vagyok. Vigyázzon a császárod, hogy meg ne látogassam.

- Sok beszéd szegénység, - mondotta Kusid, az egyetlen bőbeszédű a magyarok közt. - Hamar, számoljuk a pénzt, öreg.

Egész nap a ragyogó bizánci aranyokat számolták s vitték a hajóra. Az aranyokat s a mindenféle drága kelméket. Mikor aztán indulásra készen állottak a hajók, Botond és Kusid melegen paroláztak a kemény Niketással s az előbbkelő görögökkel.

- Ég veled, Niketász! - búcsúzott Kusid. - Ne haragudj ránk, hogy egy kicsit meghordoztunk.

- Máskor is jó szívvel látunk a hazánkban! - mondotta Botond s hatalmasan megrázta Niketász kezét.

A kemény Niketász megindultan nézett az ifjú vezérekre s mondá, amint következik:

- Nem sajnáltam meg, hogy voltam a hazátokban s nem sajnálom, hogy végig kalandoztam veletek Bolgárországot, habár öreg testemnek nem vala könnyű. Sok néppel volt dolgom s csak a magyar az, kit megszerettem. Bizony, mondom néktek, nagy jövődjé, hosszú élete lesz a magyarnak. Két fajtáját ismertem meg a magyarnak: te benned, Botond, az egyiket, te benned, Kusid, a másikat. Az egyiknek a harc az élete, a másiknak a vagyonszerzés. Az egyik az ingét is oda adja annak, akit szeret, a másik sem fősvény, de nem szórja pénzét oktanul, számít, ravaszkodik, gyűjt - s ez így van rendjén. Ha majd megmozdultok, hogy visszaszerezzétek Attila földjét, meglássátok, nem lesz nehéz a dolgotok, mert fognak szeretni a népek, akiket ott találtok. Én mondom ezt, Niketász.

- Ne te né! - kapott a szeméhez Botond - mi történt velem? Hull a könyvem, ját.

- Ne te né, hull az enyém is, ját.

- De csak az egyik szemedből, - jegyezte meg mosolyogva Niketász - a másik nevet.

Mindaketten megölelték Niketászt. Alig tudtak elválni tőle.

A hajók elindultak. Niketász és társai ott állottak a parton s végig kísérte tekintetük a távozó magyarokat.

- Ha az én császáromnak ilyen népe volna a sok kincse mellett, - mondotta magában Niketász - meghódítanám vele az egész világot!

A NAGY LESZÁMOLÁS.

Ideje volt, hogy Bolgárországból haza kerüljenek a magyarok, mert míg odakalandoztak, követség jött Arnulftól, a németek császárától, kinek Szvatoplukkal, a morvák hatalmas fejedelmével gyűlt meg a baja. Két faj: a német s a szláv vívta élethalál harcát Attila földjének a Dunán túl eső vidékén. Ennek a harcnak eldőlésétől függött: melyik lesz itt az úr. A német-e, a szláv-e? És meg volt írva a végzet könyvében, hogy a magyar legyen az elválasztó ék a két faj között. Hogy közéje kerüljön e két népes fajnak, ezeknek szerencséjére, magának pedig örökös nyugtalanságára... De hát az Etelközben lett volna-e nyugodalmas élete a magyarnak?...

Az is meg volt írva a végzet könyvében, hogy bármerre vezesse a sors a magyart, sohasem lesz nyugodalma. Hazája lesz, állandó hazája, de nyugodalma nem...

Árpád örömmel fogadta a német követséget. Ennek a segítségnek más volt a célja, a rendeltetése, mint annak, melyet a görög császárnak adott. Itt a jó alkalom, hogy ne csak megmutassa erejét nyugat felé a magyar, de körül is tekintsen Attila földjén. Vajjon csakugyan igaz valóság-e, mi apáról fiúra szállott Attila földjének szépségéről, gazdagságáról, az állandó megtelepedésre való alkalmatosságáról, vagy csak egy szép rege? De meg kellett várni, míg Bolgárországból hazajön a magyar sereg. Hiszen Árpádnak mindössze 35-40,000 fegyveres vitéze volt, s ha csak öt ezeret küld Arnulf segédelmére, mielőtt Bolgárországból visszatérnének vitézei, menten rajtuk üt a bessenyő s hírmondó sem marad a maroknyi magyarból.

Mikor Botond és Kusid megérkeztek, már készülődött a magyar sereg kiszemelt része, csak az ő érkezésüket várták, hogy induljanak. Töhötöm volt kiszemelve vezérnek.

- Te itt maradsz, - mondotta Leventének Árpád. - Nem hagyhatod el ily hamar Hajnát. Ha majd visszajön Töhötöm s jó hírral jön - indulunk mind.

- Elpuhulok, - búsongott Levente.

- Nem puhulsz el, - mondotta Árpád s arca elkomorodott. - Azt hiszed, Simeon el tudja viselni megaláztatását? Meglásd, eljön rengeteg sereggel s akkor majd szükség lesz a te kardodra. Az enyémmre is. Látva látom, hogy a bolgár és bessenyő egyesül ellenünk. Meg kell még egy harcot vívnunk velük. Akkor aztán - indulunk. Nem lesz itt maradásunk, nem.

Ha úgy lesz, amint édes apám uram gondolja, nekem akkor itt kell maradnom. Ha eljön Simeon, Hajnáért jön valóképpen. Őt pedig nem adom vissza, míg karomat mozgatni tudom.

- S ha te meghalsz, meghalok én is...

Hajna volt, ki e pillanatban lépett Levente mellé. Szép fejét Levente vállára hajtotta s végtelen szerelemmel nézett Levente szemébe.

A kedves jelenetet Botond jövedele zavarta meg. Széles melle csak úgy hullámozott, napsütötte arca lángolt a haragtól.

- Nagy fejedelem, megkövetöm! - lihegett Botond.

- Mi baj, fiam, Botond?- nézett rá szeliden Árpád.

- Nagy az én bajom, uram. Hallom, hogy készülődnek Attila földjére. Hogy reám nem is gondoltak. Hát én mit csináljak itthon?

- Pihensz, fiam, pihensz. Eleget fáradtál.

- Megkövetöm a fejedelem személyit, én vereködni akarok. Én megyek.

- Jól van, fiam, eridj.

- De Kusid is vereködni akar.

Erre a szóra jött oda Kusid.

- Igen, én is vereködni akarok. Ahová a ját megy, onnét én el nem maradok.

- Jól van, fiam, Kusid, eridj te is. De aztán jól kinyisd a szemedet. Mindent jól megnézz, ahol jártok, keltek, hadakoztok. Úgy lesz-e, Kusid?

- Úgy lesz, uram, fejedelem, úgy lesz.

- Szerencse vezéreljen! - emelte fel Árpád áldóan a kezét. - Szereztek dicsőséget a magyar fegyvernek.

- Szerzünk! - fogadta Botond.

- Egyebet is! - nyomta meg a szót Kusid.

Levente pirulva fogott kezét az ifjakkal.

- Lássátok, nekem itthon kell maradnom - sátorőrzőnek.

- Csak jól őrizd, Levente, - mondotta Kusid. - Ezer szemed legyen. Egyszer csak itt lesz a bolgár császár s akkor...

Nem mondotta tovább, merthogy jelen volt Hajna. De Hajna nem hagyta szó nélkül, folytatta:

- S akkor, talán békességre válik a nagy harag...

Botond és Kusid felvidulva siettek sátrukba, hogy nagy hirtelen neki készülődjenek. Árpád sokáig nézett utánuk nagy gyönyörűséggel.

- Megér ez a két ifjú egy egész hadsereget. Úgy-e, Hajna?

- Meg, édes apám uram, meg! - s gyenge ágként hajlott át a fiatal törzsről az öreg törzsre: Árpád mellére. És mondta, úgy a szívéből mondta: - Olyan boldog vagyok, édes apám uram!

Közben kijött a sátor elé az agg Álmos, kijött Özséb, jöttek a fiúk, kihozták a gügyögő Jutócsot is: együtt volt Árpád háza népe. És ott állottak egy helyben, míg el nem vonult a sátor előtt az Attila földjére induló sereg. Elöl az óriás termetű Töhötöm, két oldalán Botond és Kusid. Minden csapat előtt lobogott a turulos zászló s Árpád előtt tisztelkedve hajtották meg sorba valamennyit. Búgtak a szádofa-kürtök, nyerítettek a lovak, csengtek a kardok, dárdák, ragyogtak a delelő nap fényében a sisakok - felséges egy kép volt az. Az agg Álmos szeme könybe lábbadt. Áldást intve emelte föl reszkető kezét.

- Eredjete, eredjete, s jőjjetek vissza szerencsével. Hamar jőjjetek, mert meg vannak számlálva az én napjaim.

A nap rég lehajlott az ég közepéről, mikor az utolsó csapat is meghajtotta zászlaját. Távolabb, a pusztán terelgették össze a gulyákat, indultak a szekerek, a féken vezetett tartaléklovak. Az asszonynépek messze elkisérték a férfiakat. De nem lehetett hallani asszonyi jajgatást. Mind büszke volt, akinek urát vagy fiát érte a szerencse, hogy hadba mehet...

Aztán egyszerre elnyelte őket a messzeség. Árpád és háza népe visszahúzódott sátrába. Csak Levente és Hajna nem tartott velük. Ő nekik külön sátruk volt a fejedelmé mellett.

- Már? - kérdezte Hajna s Levente nyaka köré fonódott hófehér karja.

- Jere, édes szép virágom, jere, - suttogta Levente. - Ma az enyém vagy, ki tudja, mit hoz a holnap?... Nézzed, nézzed, Bolgárország felől borúl az ég...

Hajna sóhajtva tekintett hazája felé.

- Borúl az ég, borúl! - suttogta s szenvedelmesen ölelte meg Leventét. Lelki szemével látta a boszús készülődést. Hallani vélte a hadba hívó kürtök bűgását. Látta, mint áll talpra Bolgárország minden vitéze; mint indul rengeteg had, oly rengeteg, hogy az ég is elsötétül tőle, indul Etelköznek, hogy megbosszúlja a nagy vereséget. A nagy, a megalázó vereséget s az ő - elrablását. Hátha még megtudja majd a császár, hogy elárulta őt, az édes apát! Hogy önként hagyta el hazáját Árpád fiával!

Hajna jól látta, hogy mi történik otthon. Simeon kicsinylette a maroknyi magyart, s merthogy közben békét kötött vele a görög császár, azt hitte, a magyar sereg, ahogy jött, vissza is fordul. A bolgár sereg zöme elszéledett s mire újra összeverődött, a magyarok végigpusztítottak országán. De ami igaz, igaz: így is tíz bolgár jutott egy magyarra s Simeon Isten büntetésének tulajdonította, hogy a maroknyi magyar sereg őt így meg tudta gyalázní.

- Megvert az Isten! - ordított féktelen dühvel, mikor hírül vitték, hogy Levente elrabolta Hajnát. - Hát halljad, Isten, halljad! Ha én elraboltam Lebediás leányát, Árpád fia is elrabolta az enyémet. Most már mellém kell állanod, hallod-e, Isten? Mellém állasz, vagy elpártolok tőled! - Hé! nyergeljétek fel legjobb paripámat! - kiáltott a cselédeknek.

Felesége, fiai azt hitték, hogy indul egyenest Etelköznek, meg sem várva, míg összeverődik a sereg.

A császárné szeliden megfogta, kérlelte.

- Oh uram, ne hirtelenkedd el dolgodat. Vakká tesz a harag. Csendesüljön a szíved.

- Eressz! - szólt Hajnára nyersen - beszélni akarok a keresztények Istenével!

- Engedd meg, uram, hogy bár egy fiad veled mehessen! - könyörgött Hajna.

Simeon megállt egy pillanatra. Ugy tetszett, mintha csendesült volna lelke háborgása.

- Csak maradjatok. Egyedül akarok beszélni az Istennel!

Gyönyörű fekete mént vezettek elő. Simeon ifjúi könnyedséggel pattant reá s elnyargalt, mint a szél.

- A klastromba megy, nagyapóhoz! - mondotta Zalán, Simeon idősebb fia, a tiszamenti bolgárság fejedelme, ki a Tiszamentéről jött látogatóba szüleihez.

Fent, magas hegy tetején állott egy klastrom, ott élt Simeon apja, az agg Mihály császár, elvonulva, imádkozásban töltve még hátralehető napjait. Míg fia s népe csak színből vallotta még a keresztény hitet, az agg fejedelem egész lélekkel meghódolt a keresztnek. Böjtölt és imádkozott a hitetlenekért.

Mire Simeon felért a hegy tetejére, nemcsak meghiggadott, de csudálatos, eddig ismeretlen érzés szállotta meg szívét. Isten megmérhetetlen hatalmát látta most mindenben. A szerencsének forgandóságában, a megaláztatásban, mit szenvedett. Az ő hatalmának tulajdonítá, hogy apja, a hatalmas császár, kinek kardját rettegték a népek, visszahúzódott a szent klastrom falai közé s egyedül Isten dicséretében él. Megalázkodva lépte át a szent küszöböt. Az agg Mihály az oltár előtt térdelt s imádkozott. Ő is letérdelt melléje. A remete császár egy tekintetre sem méltatá, míg imáját be nem fejezte. Aztán felemelkedett térdéről, s megvárta, míg Simeon elrebege imáját.

Akkor megszólalt s mondá, amint következik:

- Eljövél Istenhez, úgy-e, mert érezteté veled az ő haragját?

- Eljövék, el, atyám! - mondá megtörten Simeon. - Beszélni akarok az Istennel.

- Bőjtölj és imádkozzál, - így beszél az igaz keresztény Istennel. Bőjtöljön és imádkozzék háza népe is, és mind a népeid, csak így remélheted Istennek bocsánatát. Mert nagyok a te bűneid. Felvetted a keresztény hitet, de annak törvényeit meg nem tartottad. Mi vagy te? Sem pogány, sem keresztény. Palotádat megtöltöd hivalkodó, cifrázkodó fejrnépekkel, kik istentelen életet élnek, ahelyett hogy a szegényeket, árvákat ápolnák, gyámolítanák. Eredj vissza a te néped közé. Építs templomokat, zárdákat...

- És akkor... akkor... visszaadja Isten a leányomat?

- Isten jósága megmérhetetlen! - mondotta kenetteljesen Mihály.

A szürke falak, a sötét boltívek visszaverték az agg remete császár mély zengésű hangját: Isten jósága megmérhetetlen.

Simeon alázatosan csókolta meg az elébe tartott feszületet, aztán apja reszkető kezére hajolt. Megcsókolta azt is. És elhagyá a szent helyet szótlán, néma áhítattal. Az agg Mihály hosszan nézett utána s mikor fiát elnyelte a messzeség, leborult az oltár elé s imádkozott tovább megtért fiáért...

Simeon lelkében csudát művelt a klastromi látogatás. Míg egyik kezében fegyvert villogtatott, készülve népével a nagy élethalálharcra, másik kezében kereszt tündökölt. Épültek a templomok, zárdák, búgtak az orgonák, zengtek az ájtatos énekek, háza népe bőjtölt, imádkozott - így készültek a nagy háborúra.

Két holdnapja múlt már, hogy a magyar sereg végig gázolt Bolgárországon s a harmadik hold első napján harangok zúgása közt indult Simeon harminc ezer lovas élén Etelközbe. Két kisebb fiát otthon hagyta az anyjuk mellett, csak Zalán ment vele, a nagy erejű Zalán, ki férfikora virágában volt ekkor. Ugyanazok a hajók szállították át a Dunán a bolgárokat, melyek nemrég a magyarokat áthozták bolgár földre. A görög császár megelégedetten dörzsölte a kezét. Visszakapta a szállítás fejében, ami pótlást fizetett a magyarnak. Ennél azonban jobban örült a testvér háborúnak. Hadd pusztítsa egymást a bolgár és magyar - csupa haszon ez a görögnek. Két félelmetes ellenséggel kevesebb lesz, ha elpusztul mindakettő.

Harminc ezer bolgár vitéz lépett egyszerre az etelközi földre! S Árpádnak sem volt több fegyveres vitéze otthon. S ha csak a bolgárral kell vala megküzdenie! De Simeonnak gondja volt rá, hogy hírt adjon a Don mellékén táborozó bessenyőknek is. Ezek kapva kaptak az alkalmon. Most lesz vége vagy soha a magyarnak. Két tűz közé szorul. Nyugatról a bolgár, keletről a bessenyő.

De Árpádot sem találta készületlen a kettős támadás. Mikor Levente megjött a diadaltól mámorosan, redőkbe borult homloka, nem tudott szívből örülni a diadalnak. Ismerte Simeont, ismerte népét. Tudta, hogy Simeon nem pihen, míg a kudarcot meg nem torolja. Tudta jól, hogy a magyarok régi ellensége, a bessenyő, csak alkalomra les s beüt Etelközbe, mint ahogy annyiszor beütött Lebediába.

A magyar sereg harcra készen állott, mióta Levente megjött. Árpád ismerte a maga erejét. Tudta, hogy ez lesz a magyarok utolsó csatája Etelközben. Nem azért, mintha meg tudná semmisíteni a magyart bolgárnak és bessenyőnek egyesült serege. Nem, nem! Tisztában volt azzal, hogy diadallal harcolja végig a rettentő harcot. Hogy minden idők népe regélni fog keleten a magyarok utolsó csatájáról, mit Attila földjére indulásuk előtt vívtanak. De azzal is tisztában volt, hogy ez a diadalmas csata sok magyar vitéznek életébe kerül. Hogy a magyar akkorát fogyatkozik, amekkorát még soha, mióta az őshazából elindult - hazát keresni. Tovább kell menni a magyarnak. Nem maradhat a bolgár és bessenyő közé ékelődve. Tovább, oly földre, mely maga is védő, nem bíz mindent a rajta lakó nép karjára.

Két részre osztotta seregét. Az egyiket keletnek állította fel, a másikat nyugotnak. Ő maga a nyugoti hadoszlop élén állott. Oldalán Levente. Oly nyugodt fenséggel ült lován a fejedelem, mint egy élő szobor. Ameddig a szem ellát, végtelen hosszú hadirendben álltak a magyarok, átfogva a messzi rónaságot. Itt nincs, hová elrejtőzzék a gyáva. Hírhozók száguldanak mindegyre Árpád elé s lihegve jelentik a bolgár sereg közeledtét. Kétannyira is becsülik, mint amekkora valóképpen. S száguldanak kelet felől is a hírhozók: rengeteg bessenyő had tört be kelet felől.

Árpád nyugodtan hallgatja végig a híreket. Egy izma sem rándul meg. A magyarok soraiban nincs egy nyugtalankodó ember: a fejedelem fenséges nyugalma mindre ráragad. De belől ég a tűz, mint az égő katlan: a harcivágy tüze. Mind érzi, hogy ez lesz itt az utolsó, a nagy, a végzetes csata, aztán aki életben marad, fölkerekedik - el az új hazába, Attila földjére.

Egyszerre csak megvillan Árpád kardja, ragyogása, villogása végig szalad a hadi renden, zúgnak, búgnak a kürtök, ágaskodnak a toporzékoló, nyugtalankodó lovak, zendül Árpád érces hangja: haj, magyar, haj!

Dobban a föld, rettentőt dobban, reng, ring a lovak lába nyomán: megmozdult a magyar sereg. Mi történt? Im, már feltűnt a bolgár sereg a szemhatáron. Nem várja Árpád a támadást, bár ő van itthon. Zúg-búg a levegő, amint a rónaságon eszeveszetten száguld a magyar sereg, mintha egyszerre akarná kiséperni az ellenséget a haza földjéről.

- Haj, magyar, haj!

A bolgárok jól ismerik a magyarok hadi szokását. Egy iskolában nevedtek ők a régesrégii időkben. Ím, Simeon is megvillantja kardját, s a bolgár sereg, a magyarokéhoz hasonló hosszú hadi rendre nyúlva, száguld előre, mint a sebes szél - még egy pillanat s összeroppan a két sereg.

Fele sincs a magyar a bolgárnak. Két felől két hosszú szárny csapkod a bolgár sereg testén, ez a két hosszú szárny hirtelen félkörbe kanyarodik s mire a magyar had összeroppan a bolgár derékhaddal - a két szárny kerek kört formál: be van kerítve a magyar sereg.

- Haj, bolgár, haj! - hallszik Simeon menydörgő szava.

- Haj, magyar, haj! - felel rá Árpád.

Már szemben áll Simeon és Árpád. Egyszerre emelkedik két kard, már össze is cseng, szikrát vet mindakettő. Egy pillanatra mintha megmeredne a kard minden harcos kezében: mi lesz? Még meg sem indult s mindjárt eldőlt a csata.

Simeon ádáz dühvel csap Árpád felé.

- A leányomért! - ordít Simeon.

- Lebediás leányáért! - felel Árpád s oly erővel vág vissza, hogy Simeon kardja ketté törve surrog el a levegőben. Egy pillanat és Simeon véres fővel bukik le lováról. A bolgár had dereka esze nélkül fordul meg, hirtelen felragadva a lebukott császárt.

- Él! él! - kiáltják össze-vissza, de már megbomlott a rend.

- Haj! haj! - kiáltják a magyarok s úzóbe veszik a szaladó középhadat.

- Utána! utána! - ordít Zalán, ki meg a bolgár sereg két szárnyával üldözőbe veszi az üldöző magyarokat.

Minő csata! Az üldöző üldözött is egyben. De Árpád hirtelen int Leventének.

- Fordulj meg a sereg felével.

Csak azt várja Levente, hogy egy nyíllövésnyire távolodjék az üldöző seregtől, hirtelen visszafordul s míg a fejedelem tovább üzi a közép hadtestet, melynek csak egy a gondja, az, hogy se élve, se halva ne kerüljön az ő császáruk a magyarok kezébe, - Levente szilaj haraggal vágat serege élén: a fiú a fiúnak.

- Erre, Levente, erre! - ordít Zalán.

- Itt vagyok, Zalán! - felel Levente. - Hajnáért jöttél, úgy-e bár?

- Hajnáért s a te véredért, kutya!

- Véremet megihatod, Hajnát meg nem kapod! - adta vissza Levente s abban a pillanatban már össze is csendült a két dalia kardja.

De haj, mi történt? Im, Levente hű lova, a vasderes, meghorkan, visszatántorodik.

- Holló vájja ki a szemedet! - kiált rá Levente féktelen dühvel - mitől ijedtél meg?

Meg is felelt mindjárt magának s arcán végig villant a babonás félelem, amint kiáltotta:

- A farkas khán lova!

Az összecsapás hevében nem vette észre Levente, hogy Zalán a farkas khán híres arab lován ül. Azon a lovon, melyen Birtik Bolgárországba szökött. Azt sem vette észre, hogy az arab mén sügybe vágta előlábával a vasderest: attól tántorodott vissza.

Levente vad haraggal sarkantyúzta meg lovát, de az reszketve állott egy helyben s mire megmozdult, Zalán lova két hátsó lábára ágaskodott s egész erővel vágott másodszor is előlábával a vasderesnek.

- Nesze! - ordította Levente. - Menj a gazdád után! - s sügybe szúrta a lovat. De abban a pillanatban lesujtott rá Zalán kardja s Levente s a farkas khán lova egyszerre dőndült a földre. Mindakettő holtan...

- Haj, magyar, haj! - búgta Levente lováról lefordultában. Ez volt az utolsó szava. Dali testén száguldó lovak tapostak végig, a rettenetes gabalyodásban nem akadt senki, aki fölemelje: most minden magyarnak egy a gondolata, egy a vágya - megtorolni, kegyetlenül megtorolni Levente halálát. Nem szalad szét a vezérét vesztett sereg, de mérhetetlen dühvel osztja a halált. Ím, mint valami nehéz fekete felleg, szakad le Zalán seregére a magyar seregnek az a része, mely a bessenyők ellen vívta győzelmes harcát. Visszaverték a bessenyőt, fut esze nélkül, a magyar sereg minden erejével ránehezülhet a bolgárra. Patakban foly a vér: nem tudja felinni a puszta homokja. Százával hullanak el a bolgárok Zalán mellől s csak sebekből borítva tudja megtartani életét.

- Vissza! vissza! A Tisza mellé! - kiáltja Zalán s esze nélkül vágat a megfogyatkozott sereg nyugat felé. A magyarok nyomában. Ihol feltűnik Árpád fenséges alakja. Ő már szétverte Simeon hadát. A hatalmas császár - volt, nincs. Seregének romja ért csak a Dunához, ám ő már nem látta azt: szemét lezárta a halál fagyos keze. Magyar vitézek hozták holttestét leveles ágakból font ágyon. Viszik Árpád sátrába. Onnan lészen eltemetése, fejedelmi személyhez illően... Árpád még nem tudja fia halálát. Azt hiszi, hogy Levente ott száguld a Zalánt üldöző sereg élén.

- Haj, magyar, haj! - kiált Árpád s seregével a Zalánt üldöző magyarok mellé kanyarodik: együtt verik, hajszolják, üzik Zalán hadát.

S felzendül újra Árpád hangja:

- Haj, Levente, haj! Erre, erre!

De felelet helyett vérbe borult vitéz vágat Árpád elé. Az öreg Tas ez, a hét vezérek egyike.

- Hol van Levente? - kiáltja Árpád.

Tas szomorúan ereszti le kardját.

- Elesett?

Tas némán csüggesztette le fejét.

- Meghalt... - búgott Árpád hangja mélyen, szívet szaggató szomorúsággal.

- Meg, uram, meg. Ne üzd te tovább a bolgárt. Zalán kisiklott a kezünk közül seregének romlódékával.

A fejedelem hirtelen felemelte kardját, belevágott nyugat felé a levegőbe:

- Találkozunk még, Zalán!

Aztán intett Tasnak:

- Vezessetek a fiamhoz.

Halomra hullott holttestek között, néma fájdalommal haladott, lassan, csendesen Árpád, s körülötte válogatott vitézei. Szörnyű aratása volt a halálnak.

- Legalább kétszer tízezer bolgár harapott fűbe, - szólalt meg Tas.

- Én többre becsülöm, - mondotta Huba.

Ezzel akarták vigasztalni a fejedelem apai szívét.

- De a fiam - volt - nincs!

- A császár is meghalt, - mondotta bátortalanul Tas.

- De - a fiam volt - nincs,- ismételte Árpád s szemét erősen a földre szegezte, hogy ne lássák a könnyét.

Volt, nincs! Ím, ép most fektetik összeroncsolt, taposott testét leveles ágakból font ágyra. Ím, ép most emelik fel szép gyöngén komor arcú daliák.

A fejedelem leszáll lováról. A holttest fölé hajlik, végigvonaglik testén a visszafojtott zokogás.

- Vigyétek, vigyétek, - int a vitézeknek. Aztán felül lovára. Néma fájdalommal kísérik a halott daliát. Aki világhódításról álmodozott, s lám, alig bontotta ki szárnyait, a porba hullott. Akinek ajka még alig ízlelte meg a szerelem édes italát, fagyos kezét már rátette a halál. Csókolhatja ajkát anyja, apja, szerelmese, ez az ajk többé nem érzi. Költögetheti anyja, apja, szerelmese, nem hallja, szemét fel nem nyitja: nem látja többé ezt a szép világot, az eget, a földet, a végtelen rónaságot s nem látja többé a világszép Hajnát.

Mennek, mennek, némán, szomorúan s egyszerre csak összetalálkozik a két gyászmenet. Öreg Simeon, hát te mért hagyád el hazádat? Mért nem tudott megnyugodni lelked abban, hogy a szerelem erősebb mindennél. A halálnál is erősebb. Öreg napjaidnak nagy gyönyörűséget ígért két ifjú hű szerelme s neked nem kellett ez a gyönyörűség. Hatalmába kerítette szívedet a féktelen bosszú vágya s ím most halálba kergeted azt, ki legközelebb volt a szívedhez: leányodat. Hallod-e az egekig ható jaj-t? Csak egy jaj - s ezzel a jajjal megszakadt egy szív: leányod szíve. Ha feltámadnál, újra meghalnál. Oda hullanál te is ama holttest mellé, amely mellé a világ legszebb virága hullott, kettétörve, halálra hervadva.

Ím, már ássák a mély, a széles sírt: abba fektetik Leventét, Hajnát és - Simeont. Velük kedves lovaikat, fegyvereiket. És egy nagy temető lesz Etelköz. Magyar, bolgár együtt kerül a föld alá.

Árpád komoran tekint szét a temetővé vált tartományon. Arcáról leolvasható a bús gondolat, még egy ilyen temetés s nem marad magyar. Majd szóra nyílik ajka. Csak egynéhány szót mond s ebben a néhány szóban lezáródik a magyar nép történetkönyvében egy nagy fejezet s kezdődik egy újabb.

- Készülj, magyar. Megyünk Attila földjére.

INDUL A MAGYAR ATILA FÖLDJÉRE...

A bolgárokon s bessenyőkön szerzett diadalnak nagy ára volt. Húszezer bolgár mellett tízezer magyar vére áztatta Etelköz pusztáit. Sok magyar vér folyt el Bolgárországban is, sok folyt el Pannónia földjén, az Arnult császár segedelmére vívott csatákban is. Botond és Kusid erősen megfogyatkozott sereggel kerültek vissza. Egy nagy temetőt találtak, melyet egy megritkult nép vett körül. A tizennégy esztendő fiúkat a fegyveresek közé számították: így számoltak össze vagy harmincezer magyar fegyverest a nagy vérvesztés után. Öreg férfiak, asszonyok, gyermekek, innét-onnét összefogdosott rabszolgák kerekítették ki az Attila földjére készülő magyart egy félmillióra.

Ez a maroknyi nép kerekedik föl, hogy visszaszerezze Attila földjét. Ily nagyot csak magyar merhetett! Ezt csak Árpád cselekedhette meg, kiről feljegyezte Bölcs Leó császár, hogy *méltóságos és tekintő, okos és vitéz* vala...

Ám minekelőtte felkerekedik Árpád és népe, a fejedelem egybehívata a nagy nemzetgyűlést. Megjelentek mind a törzsek és nemzetségek fejei, a főbb tisztet viselő öregek, s midőn együtt valának, a fejedelem elé lépett Töhötöm s két oldalán Kusid és Botond.

Árpád csendet intett s akkoron megszólalt az ősz Töhötöm. Elémondá szép rendiben, hogy merre jártak. Látták egy részét Attila földjének. Lovaik ittak a Tiszából és a Dunából, Attila földjének két legnagyobbik folyamából. A magyar vitézek fegyvere megtörte a német császár nagy ellenfelének, öreg Szvatopluknak hatalmát. Túl a Dunán esett meg a nagy hadakozás. Szvatopluk futással mentette meg életét. Zobor hegyére, rengeteg erdőbe menekült s midőn ők visszatértek, halála híre jött a rengetegből. Meghalt nagy bánatában. Ám maradott két fia: az egyiknek szintén Szvatopluk a neve, a másiknak Moimir. Bizonytal tovább folytatják majd a hadakozást a németek ellen s ha most indul a magyar visszaszerezni Attila földjét, jókor indulna épen. De elébb a Duna s Tisza közt még nagy csata vár a magyarra: nagy, erős serege van ott Zalának, kinek népéből egy szál sem vett részt az etelközi hadakozásban, merthogy Zalán Simeon hadával tört be ide.

- Zalán! Zalán! - zúdult fel egyszerre a gyülekezet s egyszerre ezer kard villant meg. Bosszú tüzében lángolt minden arc.

De a fejedelem csendet intett újra. Elrejtette lelke háborgását.

- Beszélj most te, Kusid.

S mondá Kusid, amint következik:

- Nagy fejedelem s testvéreim! Ahol jártam, mindent jól megvagyztam. Bizony mondom, nem rege, mit Csaba vezér a mi őseinknek beszélt Attila földjéről. Rengeteg erdők kerítik mindenfelől a végetlen síkságokat. Folyóknak s patakoknak vizében nyüzsögnek a halak. Erdőkön, mezőkön csordaszám legelnek a vadak. Duna-Tisza közén övig érő fűben gázoltak lovaink. Ám ne gondolja senki, hogy mesét mondok, ihol a tarisznyámban hoztam egy darab földet s egy marék fűvet. Nézze minden: mely fekete ez a föld s mely puha!

Azzal kivette tarisznyájából a földet s felmutatta. Kézről-kézre járt a föld s vala nagy csodálkozás. És mondák mind áradozva: mely fekete s mely puha!

Akkor felmutatá a fűvet.

- Nézze minden: zöldebb s puhább a zöld selyemnél!

Kézről-kézre járt a fü is s áradozva mondták a magyarok:

- Zöldebb, puhább a zöld selyemnél!

Vala pedig egy nagy kulacs Kusid nyakában, azt átadá a fejedelemnek: ízlelje meg a vizet. A Dunában meríté meg a kulacsot.

- Édes mint a méz, - mondotta Árpád.

És sorban ízlelék a vezérek, a főbbek s mondák egyértelemmel: édes mint a méz!

Akkoron felállt Árpád s kezét áldásra emelve monda a gyülekezetnek:

- Íme, elkövetkezék a mi indulásunknak ideje. Akarjátok-e egy akarattal, hogy elmenjünk s visszaszerezzük Attila földjét?

- Akarjuk!

- Hirdesse hát ki-ki a maga nemzetségének s szolganépének, hogy készüljön, mert kétszer hét napnak leforgásán indulok minden népemmel. Kétszer hét napnak leforgásán vegye számba minden a maga lábas és lábatlan jószágát, csak a föld maradjon itt utánunk s amit a föld eltakar. Bármerre vezessen a szerencse, ne mondja senki sem, hogy üres kézzel járó, jött-ment nép a magyar. Úgy legyen!

- Úgy legyen! - zúgták a magyarok s eloszlának szép rendiben. És vágatának szerte Etelköz minden részébe kivont kardú hírvivők s bűgő kürtszóval jelezték a fejedelem s a főbbek akaratát.

- Halljad, magyar, halljad! Készülj Attila földjére, készülj! Kétszer hét nap multán mind talpon legyetek!

Láttátok a hangyabolynak megbojdulását? Így bojdult meg Etelköz népe. Összevisszaság, zürzavar, így látod messziről, holott ez összevisszaságban, e zürzavarban rend van: a hangyaboly minden lakója egy célt szolgál, egy munkában fárad: más helyre készül, hol nagyobb biztosságot remél magának s ivadékaiknak. A szegénynek is ezer gondja, mert a hasznavehetlen holmi is szívéhez nőtt: mindent akar vinni magával. Ki tudja, mit talál, ahová jó vagy rossz sorsa vezet? Idomtalan nagy szekerek állnak a sátrak előtt s az asszonyok még a guzsalynevelének is helyet szorít: *más* ez, mint amit majd az új haza erdejében vág az ura. És égnék szakadatlan a tüzek, sütik a kovásztalan kenyeret, mert ki tudja: lesz-e megállapodásuk a hosszú vándorlásban? Szakadozott ruhanéműnek is nagy a becse, mert itt készült, itt, ezen a földön, melyhez már hozzá kezdett nőni a szívük. Mely zaklatott volt itt az életük s mégis hogy rájuk nehezedik a válás bánata! Egy sincs köztük, kinek szívét ne kötné ide egy sírhalom. S most elhajtja innét messze, messze a magyar nép kegyetlen végzete, mely nem ismer irgalmat: hajtja, folyton hajtja egyik tartományból a másikba: vajjon hol lesz megállásuk?

Borongva jár a fejedelem a népe közt. Mint ahogy a haldoklónak egy rövid percenetben átvillan lelkén egész élete, úgy villan át az ő lelkén is a magyar nép sok százados multja, tenger küzdelme, sanyargása, viszontagsága - haj, lesz-e vége ennek? És ránehezül lelkére a felelősség súlyos terhe. Ő reá tapad minden szem. Ő benne bizakodik minden szív. Az ő redőkbe borult homlokát lesik: vajjon mi rejtőzhetik a redők alatt? Jaj, ha tovább üldözi a balszerencse ezt a népet! Ha pusztulásba vezet!

És végig villan lelkén saját élete s megállapodván az alig múlt napok rettenetes emléke mellett, szíve elfacsarodik. Egy egész világot hagy ő itt abban a sírban, melyben Levente alszik. Levente! Levente! Ez a nagyratörő, nagyratermett fiú, apai szívének büszkesége, legfőbb reménysége. Ő már megmutatta az oroszlánkörmöket. Tarkacs és Jeলেখ nevendék gyermekek. Már forgatják a kardot, de gyengék még a hadakozásra. S ha majd ők is hadba szállnak, nem sepri-e el a harci fergeteg, mielőtt nevüket beírhatják a történetnek könyvébe?

És a kicsi Jutócs? Aki még csak most mondogatja: anyó, apó. Akinek még csak egy fájdalma volt: mikor leszakadt az édes anya emlőjéről. Aki nem tudja még: mi az, elhagyni a földet, ahol születünk.

De ím egyszerre felderül a borongó arc. Állván a sátor előtt, látja közeledni Tarkacsot és Jeলেখet, versenyt vágtatnak a széllal, arcuk lángban ég: a diadalmas öröm lángja ez. Nyomukban dali leventék száguldanak. Tűzben ég arcuk ezeknek is.

- Apám! apám! - kiáltja egyszerre a két fiú. S egyszerre beszélnek lihegve a mai nap nagy eseményét, mint ejtették el az első igazi vadat: rettentő agyarú vadkant, még pedig kettőt. Tarkacs az egyiket, Jeলেখ a másikat.

- Célba vettem, surrant a nyílvessző, egyenest a szügyibe, - mondja Tarkacs.

- Én is célba vettem s az én nyílám is egyenest a szügyibe surrant, - mondja Jeলেখ.

- Mástól halljam, - szól a fejedelem. - Hogy történt, Bekő?

A kabar Bekő, kinek arcát össze-vissza szántották Bolgárországban, előlép s mondja:

- Nem tódítom, nagy fejedelem, egyszerre került lövésre két vadkan, az egyik Tarkacsnak, a másik Jeলেখnek szaladott. Egyszerre surrant a nyílvessző, egyszerre torpant meg mind a két vad. Visszatántorodtak, de csak egy percentésre, osztég megrázkódtak s neki az egyik Tarkacsnak, a másik Jeলেখnek. Egy hajításnyira voltunk tőlük s mondom az embereknek: térüljünk, forduljunk a legénykéek felé, mert mindjárt szörnyű halálnak halálával hal meg mind a kettő. Hát mire oda térültünk-fordultunk, halljuk, hogy puff! nagyot döndül a föld. Egy percentésben döndült a földre mind a két vad - egy-egy dárdautésre mind a kettő. Ez így volt!

- Ez így! - hagyták helyben mindannyian.

Akkor aztán a két fiú az apja mellé sompolygott, megfogták a kezét, felnéztek, olyan szépen néztek fel a szemébe s mondták:

- Úgy-e, most már mi is szállhatunk hadba, édes apám uram? Úgy-e, ezután csak az egyik szeme könnyvedzik, a másik majd mosolyog?

Árpád a fiúk fejére tette kezét s megindultan rebegte:

- Ezután csak az egyik szemem könnyvedzik. A másik mosolyog. Édes csemetém!

Né, hogy felvidult az a szép szomorú arc! Levente meghalt s ím egyszerre két fia lép az ő nyomába. Hová tűnt arcáról a borongó felleg?

- Jer, Özséb, jer! Jőjjön édes apám uram! Ihol az én két szép dali fiam, kedvemnek megújítói, nevemnek, házamnak fentartói! Jer, Özséb, jer, hullasd egyszer az örömnak könnyeit is!

Állottak egy helyben a daliák, a marcona képű vitézek s no lám, ki hitte volna, köhintgetnek, törülgetik a szemüket s egyszerre csak szégyenkezve elódalognak. Hogy velük ez megeshett. Hogy az ő szemükből ki tudott csorranni egy könnycsepp!

- Áldott legyen az Úr, ki megvigasztalta az én uramnak szívét! - rebegte Özséb.

Az ő szíve sebektől vérzett s ím nem gondol az ő sebjeivel. Csak az ő urának, az ő nagy urának szíve megvigasztalódott! És keblére ölelte a szívéről szakadtakat s hullottak könnyei, mint a záporosó. Az örömnak s a bánatnak könnyei. Nem, nem, az anyai szív nem tud felejtetni, soha, soha!

Az agg Álmos nyugtalanul tipeg, nem találja helyét. Az ő lelkét már csak egy gondolat foglalkoztatja: vajjon meglátja-e Attila földjét. Csak egy tekintetet vethessen a földre s örömmel száll koporsajába.

- Még kétszer két nappal s kétszer két éjszaka, úgy-e? S akkor indulunk, úgy-e, fiam?

- Igen, apám uram, igen.

Minden nap s minden éjszaka egy esztendő az öreg ember lelkének. Hiszen az ő napjai már megvannak számlálva. Ő már látja a Halál angyalának szárnyalását, hallja éjjelenként, amint erős szárnycsapásokkal végigzugat a levegőégben. De ímé, kegyelmes, irgalmas hozzá a magyarok Istene: felvirrad az az utolsó reggel is s úgy érzi, mintha tovább lebbent volna a Halál angyala. Még vár, várakozik, míg megpillantja Attila földjét. S mely csudát művelt a nagy Láthatatlan, a minden földi fejedelmeknél nagyobb, hatalmasabb! Az elaggott testbe fiatalos erő száll s hiába rak puha ülést dagadó selyem vánkosokból Özséb a maga szekereére, maga mellé, nem lehet ráerőltetni az agg embert: elévezetteti fehér paripáját, alig kell rásegíteni s délcegen üli meg, mint egykor régen, Lebediában! Két büszke cser: ez Álmos és Árpád. Mellettük két sudár fiatal fa: erő, élet, elevenség mind a kettő. Gyönyörűséggel pihen meg a magyarok szeme a felséges képen. Nagy, erős bizakodás szállja meg a sziveket: nincs-e jövődjé, nagy fényes jövődjé annak a népnek, melynek az aggja is fiatal?

Vélnéd, megmozdult az egész föld, a végtelen pusztaság, amint indulásra jelt adnak a kürtösök. Elöl a lovas vitézek zöme: élén a fejedelem, Álmos, Tarkacs és Jelekh. S két oldalt két vezér, Ond és Kund s ezek fiai: Botond és Kusid. Húszezer lovas megy a vándor nép élén, azt követik a fejedelem s a vezérek szekerei hosszú sorban s ezek körül válogatott vitézek: még a szélnek sem szabad odaférni, hol a fejedelemasszony s kicsi fia vagyon. Lovas- és gyalogvitézek körítik, kísérik a végtelen hosszú sorokban baktató szekereket, a rengeteg gulyákat, méneseket. Az aggok, a gyermekek, szekereken, az erőse, a fiatalja, férfi vagy asszony, gyalogszerrel. Egyik-másik asszony karján viszi csecsemőjét, csicsisgatja, babusgatja: ne sírj, ne sírj, babuska, viszlek, viszlek, messze földre, szép országba.

Megmérhetetlen pusztaságokon, rengeteg erdőkön keresztül húzódik a vándor nép, megmegállva, pihenőket tartva: nincs ellenség, aki feltartóztassa. Itt hozzá verődnek, ott menekülnek előle a zagyva nyelvű népek. Ki jó, ki rossz kedviből. Áradat ez, mely ragad magával mindent, mi eléje kerül: embert, állatot. Szerencsés, ki önként szegődik hozzá: sohasem volt ilyen jó dolga, holott ha fegyvert fogna ellene, szolga sorba jut. Napi járó földeken rettentő hírek szárnyalnak a vándor nép előtt, de aki nem mozdul s félve-remélve bevárja, csakhamar látja: nem vad nép ez. Nyíltszívű, becsületes, jólelkű, adakozó, a falatját is megosztja a soha nem látott idegennel, kinek szavát sem érti. - Nesze, egyél te is, ne éhezzél, mint - otthon!

Hiszen ez jó kedvű nép!

Így szaporodik, növekedik a hömpölygő néparadat s néhány ezerrel megsokasodva ér égnek meredő, messze elnyúló, sűrű erdős hegyláncnak aljába. Az Attila földjén járt magyarok szíve hangosan dobog.

Botond, Kusid s a többiek egyszerre törnek ki eget-földet rázó kiáltásba:

- Haj, magyar, haj! Túl! Túl! A hegyen túl!

Ember, állat fáradt, alig vánszorog olyik s im senki sem gondol pihenőre.

- Előre, baltások! - kiált Botond.

Árpád kardja nagy ívet hasít a levegőben, s a fáradt nép új erőre kap. Mind egyszerre szeretné megszállani, megmászni a hegyláncot, egy pillanatra szinte megbomlik a rend, de köröskörül kivont kardú daliák medrébe szorítják a kicsapni készülő áradatot: tömött sorokban, szép rendben vágnak neki a nyiladozó hegyszorosnak. Ám így esztendeig is eltartana, míg átvergődik a félmilliónyi nép: széles, nagy utakat vágnak a baltások a szoros mentén. És a föld meg-reng belé, amint százával döndülnek le az óriás cserfák, a sudár fenyők. Nyílik, szakadozik az

erdő, fel-felzendül a «haj, magyar, haj!» kiáltás, visszaveri a rengeteg, száll a letarolt hegyen, fel a magasba, át - Attila földjére. Szekerek rekednek el az úttalan utakon, a heverő tönkökben, de ott vannak körülöttük erős vállú, izmos karú férfiak, átemelik a göbbenőkön, a tönkökön, élesek csendülnek a szíjjostorok, zúg-búg az erdő az össze-vissza lármától: hi, hó! elé Szilaj, Darú, Vidám, Rendes! Fogjad, emeld, taszítsd, billentsd, no még egyet - előre!

Hajnalpirkadáskor vágott neki a vándor nép eleje a hegynek s nap leszállta lett, mire a hegy tulsó oldalán belejtett: Árpád rálépett Attila földjére!

A nap épen visszavetette sugarát a nyugati hegyek felől: megaranyozva a kedves tájat, mely a verecke szorosból kilépő magyarok elé a Latorca és Ung vize közén terült. Szelíd hajlású hegyek, szűken induló s szép lassan kiterülő völgyek, s messze, messze, homályos körvonala a kezdődő végtelen rónaságnak: ez volt a kép, melyre honszerző Árpád tekintete esett. A völgyeken át csendesen folyó vizek, gyorsan szaladó patakok kigyóztatva ragyogtak a lemenő nap sugaraiban. Árpád sokáig szótlanul, elbűvölve nézte a bájos képet. Merő ellentéte volt a rengeteg, a félelmes, rejtelmes erdőnek, mely beszegte ezt a gyönyörű tartományt. Keleten, északon, nyugaton, ameddig éles szeme ellátott, végtelen láncolatát látta az erdős hegyeknek, melyeket Istennek bölcsessége védőfalnak állított ide, segedelmére a maréknyi magyarnak. Az agg Álmos leszállt lováról, könnybe lábadt szemmel borult a földre s megcsókolá. Követte példáját Árpád s mindazok, kik körülötte valának. Azonközben omlott a nép a szorosból s a szoros mentén letarolt meredek hegyek oldalán is sűrű rajokban ereszkedett le a honszerző magyar. Óriási máglyák gyúltak föl az Erdős Kárpát mind a két oldalán, lent a hegy aljában, hová napvilág ért a vándor nép eleje - s a lobogó máglyák világa mellett húzódott Árpád népe s terült el lassan a völgyben. Mire a nap újra felragyogott a keleti ég alján, a sátrak ezrei hirdették, hogy Árpád népe Attila földjén megjelent. Kusid boldogan járt-kelt a sátrak között s egy volt a kérdése szakadatlan: láttatok ehhez hasonlatos szép földet valaha? A folyók s patakok mentén elterülő rétek bújá fűvén ragyogott, csillogott a harmat a felkelő nap fényében s mintha olvadt ezüst kanyargott volna, ameddig a szem ellátott, a folyók s patakokban.

- Úgy-e, szép föld, úgy-e, szép?

- Szép, szép, gyönyörűséges tartomány! - volt az áradozó felelet mindenfelől.

Szelíd hajlású domb tetején már rakják a máglyát, melynek lobogó tüzén fehér lovat áldoznak a magyarok Istenének. Aki, úgy tetszik, megelégtelte népének vándorlását, elvezette Attila földjére, mely örökös hazája lészen a magyarnak. Átellenben, magasabb domb tetején teljes pompájában emelkedett Árpád sátra, turulos zászlaján gyönyörködve pihent meg a nap. S mintegy földre szállt Isten állott Árpád sátra előtt, körülötte háza népe. Ameddig szeme ellátott, a sátrak tengersokasága borítá a völgyet. Ímé, megszállotta népe Attila földjének egy részecskéjét s még vér sem áztatá. Itt-ott egy rozoga, leveles ág fedte kaliba jelezte, hogy e tájon szórványosan nép lakik. Nehányat összefogdosnak a magyarok. Csupa elcsigázott, tengődő emberek, nyilvánvalóan szolganépek, kik másért hullajtják véres verejtéküket. Árpád elé vezetik a sovány, aszott testű férfiakat, a ráncos képű, korán vénült fehérszeműeket, a csenevész gyermekeket.

- Ki népei vagytok? - kérdi a fejedelem.

- Zalán fejedelemé, - válaszolnak szomorúan, csüggedten.

- Most te leszel az urunk? - kérdi reménykedve egy öreg ember.

- Én leszek, jó emberek, - mondja Árpád s szánakozva néz végig a kiéhezett arcokon. Én nem sanyargatlak, ha hűséggel leszteek hozzám.

- Akkor Isten vezérelt ide, fohászkodik fel az öreg ember. - Oh, mert nagy a mi nyomorúságunk uram. Hiába hullatjuk véres verejtékünket, mindent elszednek tőlünk Zalán katonái. Mások voltunk mink, míg a nagy Szvatopluk karja védett. De ő meghalt. Fiai versengenek, pusztítják egymás népét, mi meg itt prédája lettünk Zalánnak.

- Az én népeim vagytok ez órától fogvást, megvéd az én karom, ne csüggedjete.

Földre borultak Árpád előtt a szegény emberek s aki hozzá jutott, csókolta ruhája szegélyét.

- Keljete fel, intett Árpád. Eredjete s hirdesséte testvéreiteknek, hogy eljött Árpád, Attila ivadéka, visszaszerezni ősenek földjét. Aki fegyverbiró, fogjon fegyvert, tartson velem. Aki járt-kelt ember e földön, szegődjék hozzánk s mutassa az utat nekünk. Én mondom nektek, Árpád, a magyarok fejedelme, hogy testvérül fogadlak, s vége lészen a ti sanyarúságotoknak!

Közben kigyúlt a máglya tüze, szállott a füst, csapkodott, lobogott a láng s két keménykarú dalia ugyancsak megküzdött a toporzékoló, ágaskodó fehér ménnel, a mint a máglya felé vezették. De ím egyszerre fájdalmasan nyerít fel a mén, piros vére vastag sugárban csap ki szügyéből, lezuhan a máglya tövében. Egy öreg táltos szúrta szügybe a mént s körötte állottak társai, kik felhasíták a nemes állat hasát, nagy gondosan megvizsgálták beleit - aztán egyszerre csak ott hevert az izzó zsarátnokon, a lobogó lángok leperzselték selyem szőrét - néhány pillanat, s csak csontjai fehérlettek ki a lobogó lángok vakító piros fényéből.

- Halljad, magyar, halljad, - zendült meg az öreg táltos messzedörgő hangja, - ne csüggedj, veled lesz a magyarok Istene. Vérednek hullásával bár, visszaszerzed Attila földjét, letiprod minden ellenségedet s a magyaré marad e föld időtlen-időki!

Sok ezer kard villan a levegő égbe, s megzendül ég és föld a magyarok örvendező kiáltásaitól. Harcban edzett férfiak szeme könnybe lábbad, egymás keblére borulva sírnak. Ami harag, virrongás volt eddig egyik-másik között, vége szakad a nagy, a szertelen nagy örömben. Halálos ellenségek örök testvérséget fogadnak. Nagyot, kicsinyt, főbb rendűt, alsóbb rendűt, urat, szolgát egyé forraszt a nagy cél: Attila földjének megszerzése. Békésen, szép szerint, ha lehet, vérrel, halállal, ha másként nem lehet.

Még csak megpillantották Attila földjét, még nem tudják, mi tenger vér folyhat el, míg övék lesz a három halom és négy folyó hazája s íme tele a szívük, csordultig tele. Hiába rendelt Árpád negyven napos pihenőt, egy-egy csapat éjnek éjszakáján lopva elkalandoz, bejárnak nagy darab földeket, itt-ott összetalálkoznak Zalánnak kémlelődésre küldött csapataival a felső Tisza és a Sajó vidékén s hogy hiába ne jártak légyen, bolgár foglyokkal térnek vissza. Mire a negyven nap letelik, sok bolgár vitéz harap a fűbe, de még több szegődik a magyarhoz, önként, jó kedvéből, merthogy száll a híre: Árpád fejedelem jósága megmérhetetlen.

De hajh, mi történt! Az Árpád arcát még sohasem látta ily komornak népe, mint most az öröm e napjaiban. Száll a hír sátorról sátorra: halálos ágyán fekszik Álmos, azért oly szomorú a fejedelem. Szájról-szájra adják, mint vigasztalja fiát Álmos: - Mért vagy szomorú, fiam? Lásd, én örömmel szállok az én koporsómba. Láttam, csókoltam Attila földjét. Ezért imádkoztam a magyarok Istenéhez: áldott legyen neve, imádságomat meghallgatá. Ne sírj, Özséb. Tarkacs, Jelekh, ne lássam könnyeteket. Örüljön, örvendezzen a szívetek.

És száll a hír sátorról sátorra, hogy Álmos kivitete magát halálos ágyán Isten szabad ege alá, a sátor elé. S hogy száll a hír, gyűlnek, gyülekeznek mindenfelől a magyarok, rengeteg nép lepi el a fejedelmi sátor táját. Látván látják, amint felemelkedik Álmos s révedezve tekint le a völgybe. Lassan, nehezen felemeli karját: áldásra emeli. Megáldja a földet, megáldja a népet.

Árpád és Özséb átölelve tartják a haldokló vezért.

- Áldjon meg minket, édes apám uram.

Erőtlen keze ráhanyatlik Árpád és Özséb fejére. És mondja lassan, alig hallhatóan:

- Temessetek oda, hol először áldozánk e földön. Csak lovamat s fegyvereimet temessétek mellém. Embert ne. Nem apasztom a te népedet. Ne szolgáljon senki engem a másvilágon. Csak legyen a magyaré ez a föld. Időtlen-időig...

Átszellemült arca ég felé fordult. Mosolyogva hívta, szólította: jere, jere, szárnyas Halál, jere. Várlak.

Álmos utolsót lehelte.

- Meghalt, morajlott végig a sokaságon.

Özséb fehér lepelt terített reá.

Csak a szemekből serkedező könnyek mutatták a gyászt, hangos sírás nem zavarta a nagy némaságot: a legnagyobb gyászt.

Megásva a sír: az első sír, mióta a magyar Attila földjére lépett. Ím, már eresztik le a mély gödörbe Álmos vezér hármasságát: meg van szentelve a föld, Attila földje. Már ott fekszik mellette hű paripája. Ott a kard, a dárda, a nyíl.

- S hát szolgálai nem lesznek a másvilágon Álmos vezérnek? - zúg végig egy kiáltás a gyászoló gyülekezeten.

S ím e pillanatban két öreg magyar törtet át a sokaságon. Álmos hű cselédje mind a kettő. Együtt növekedtek. Együtt játszottak a porban. Ők vitték Álmos után, ha hadba szállott, súlyos fegyvereit. Nézzetek ide! A két öreg ember megáll a sír szélén, kardjába ereszkedik, s egyszerre zuhan két holttest a sírba.

Pihenj békében, Álmos vezér! Halálod nem apasztotta a te népedet. Akik itt fekszenek melletted, megértek a halálra. Gyenge karjuk nem bírta volna már a fegyvert. De téged szolgálnak tovább hűséggel a másvilágon.

Pihenj békében, Álmos vezér!

AZ ALPÁRI SÍKON.

A negyven nap leteltével Árpád rendbeszedte hadinépét. Nem vaktában indult visszaszerezni Attila földjét. Nem tévesztette meg az északi tájakon talált népek gyér volta. Tudta, hogy a Duna-Tisza közén s utána túl a Dunán minden talpalatnyi földet karddal kell megszereznie. A Tisza s az erdélyi hegyek közé eső területen ellentállásra alig talált. A Duna s Tisza közén volt Zalán hadának zöme. Itt, amint huzódott népével a Tisza s Erdély közén, egy-egy földvár állotta útját, jelezve, hogy még itt bolgár az úr, de már erősen megfogyott erővel. A harcosmagyarok békételenkedve huzódtak végig a gyér népességű pusztákon, s a bihari meg a csanádi földvárak védői, Zalán katonái, futva menekültek át a Tiszán, hírül adni Zalánnak a néparadatot, mely nőttön-nőtt az önként meghódolt vagy elfogott bolgár és szláv népekkel.

- Itt nem lehet vereködni, ját, - morrogott Botond.

- Annak is mink vagyunk az oka, - csitította Kusid.

- Nem értem a szavadat, ját.

- Ha mi «körül nem nézünk» Bolgárországban s ha Simeon császár népét meg nem tizedeljük Etelközben, csak látnád, mint omlanék erre a bolgár az alsó Duna felől. No, de ne búsulj, ját, van még bolgár elég a Duna s Tisza közt. Vereködhetsz.

- Vereködök is.

Húszezer lovas a vándor nép élén, húszezernyi körötte, mögötte védőnek, így húzódtott nagy-szerű hadi rendben a magyarság, itt-ott a főbb helyeken el-elhagyva egy-egy csapatot őrizőnek. S mikoron pedig értek a Tisza partjára, átellenben Szeged tájkával, hol hajdan Attilának fatornyos palotája állott - elrendelé Árpád, hogy a magyar sereg felerésze maradjon itt, s fele-részevel átkelt a Tiszán. Egy nagy darab övé volt már Attila földjéből. Alig kellett kihúzni a kardot érette.

- A kezdet kezdete ez, - mondotta Árpád vezéreinek. - Míg Zalán és Szvatopluk fiainak hatalmát meg nem törjük, nem lesz állandó hazánk. Halljátok, magyarok?

Hej de más világot találtak, amint átkeltek a Tiszán! Hatalmas földvár állotta útját a magyar seregnek, alig indultak el a Tisza mentén, felfelé. A csongrádi földvár volt ez. S a földvár környékén, messze vidéken rajzottak a bolgár hadak. Mint valami nehéz fekete felleg húzódtott tovább, csalva, csalogatva Árpád hadát a bolgárok hada, mintha védetlen akarná hagyni a csongrádi földvárat. De Árpád ismerte a bolgárok hadi fogását. Egy volt az a magyaréval. Lassan, óvatosan húzódtott utánuk, egy-egy csapatot előre küldött, az össze-összecsapott a bolgárok szélső csapataival, aztán nagy hirtelen visszaszáguldott a sereg zöméhez. Napokig kerülgették egymást, egyszer aztán, mikor koromsötét éjszaka borult a síkságra, mint a ferge-teg, úgy szakadt a földvárra a magyar sereg - mire felkelt a nap: a várat s környékét halomra hullott bolgár vitézek teste fődte.

- Előre! - kiáltott Árpád.

- Előre! - zúgták tovább Ond, Kund, Tas, Botond és Kusid.

- Haj, magyar, haj!

A végtelennek látszó síkság peremén sűrű fekete fellegként, csatarendben állott Zalán serege. Ő maga áll serege élén. Tudja, hogy ez a nap a nagy leszámolás napja. Simeon vére ő: nem bujik el a leszámolás elől. Hiába kéri Árpádot is vezérei, hada élén villogtatja kardját, két oldalán két dali fia: Tarkacs és Jelek. A hadtest jobb és balszárnyán Botond és Kusid. Mind

előbbre-előbbre húzódik a sereg két szárnya, aztán mintha összebeszéltek volna a játok, hirtelen egybefonódik a jobb és balszárny, eleibe vágva a had derekának.

Amíg lehet, nem engedik, hogy a fejedelem kockára tegye drága életét. Mi lesz a magyarokból, ha Árpád véréből piroslik a föld, mielőtt még a magyaré lenne?

- Haj, magyar, haj! - zúg Botond kiáltása s a következő pillanatban összezsúpos a két fekete fergeteg, egybegomolyodik a magyar s a bolgár sereg.

Árpád Zalánt keresi, de a szörnyű forgatag elzárja előle. Hiába akarja önkezevel torolni meg Levente halálát, im már szemben áll: Botond és Zalán. Haj, hány bolgár vitéz, a sereg virága, hullott le a porba Zalán oldala mellől, míg szembe kerülnek!

- Botond a nevem! - kiáltja a küzsdég magyar s abban a pillanatban rettentőt suhint bárdja s halálos nyerítéssel rogy a földre Zalán paripája.

- Úlj más lóra! Nem öllek meg így, - mondja Botond s már nyeregbe is pattan Zalán és újra kezdődik a rettenetes viadal.

- Kardra, Botond, kardra! - kiált Zalán. - Fejedelemmel verekszel.

- Tudom, - mondja Botond s kettéhasad Zalán vértje a küzsdég magyar kardjának egy suhintására.

- Minden jó kölcsönbe jár, - adja vissza szóval s tettel a vágást Zalán s reccsenve esik szét Botond vértje is.

- Így jó! - kiált Botond s nyilsebes szúrással markolatig döfi kardját Zalán mellébe. - Leventéért! - ordít Botond.

Mire Árpád utat vág magának, Zalán holtan fekszik lova mellett.

- Vigyétek félre, - parancsolja Árpád. - Fejedelem volt, vitéz volt, lovak patkója ne gázoljon rajta.

De a bolgár nem a fajta nép, mely vezérével vesztve, hanyathomlok rohan, amerre lát. Most hogy vezére halálát látja, még nagyobb dühvel osztja a halált.

- Fejedelmünkért fejedelmet! - zúg át a bolgárok hadán, s a nap megáll csudálni a rettentő vérontást, minő századok óta nem volt a Duna s Tisza közén.

- Haj, magyar, haj!

- Haj, bolgár, haj!

- Haj, Tarkacs, haj!

- Haj, Jeলেখ, haj!

Össze-visszazúg, búg a csatakiáltás, felbomlott a hadirend mind a két részen, csak Árpád mellett áll szorosán vagy száz dalia, mint a sziklafal, a többi rendetlenül, összegabalyodva vívja a szörnyű tusát, ember ember ellen.

Haj de hová lett, merre tünt Tarkacs és Jeলেখ! Mintha föld nyelte volna el, eltűntek Árpád oldala mellől, míg apjuk egy pillantásra megállt Zalán holtteste mellett. Mintha keselyűsas éles körme vágna Árpád szívébe, feljajdul a nagy fejedelem. Nem, nem a fejedelem, az apa.

- Előre! Előre! Utánuk!

Eszenélkül száguld, tör előre, kegyetlenül osztva a halált a száz dalia, de hajh, nem látják Tarkacsot és Jeলেখet sehol. Ifjú szívüket elragadta a harci vágy s mint a madárfióka, mely időelőtt próbálja a repülést, szárnyaszegetten hullott porba mindakettő. Piros vérük hullásával

szentelték meg Attila földjét. Mintha isteni sugallat küldötte volna a halált: halljatok meg, piros véretek öntözze meg a földet, hogy apátok népe jobban megfogadjon.

Mire a nap lehanyatlott az ég alján, sok ezer magyar s bolgár vitéz holtteste borítá az alpári síkot. A bolgár had tönkre volt verve, ki halott, ki fogoly, csak egy kis töredéke menekült el a magyarok kardja elől, hírt vinni Bolgárországba: vége a bolgár uralomnak Duna s Tisza mentén, vége! Árpád lett itt az úr.

Árpád az úr. Övé a diadal. Övé a Duna s Tisza köze s szíve majd megszakad a nagy diadalban. Ím, alig temette el Leventét, temetnie kell újra. Diadalmenet helyett gyászmenet. Némán, lesütött fővel halad a rendbeszedett had Tarkacs és Jelekh holtteste után. Viszik ama táj felé, hol egykoron Attila székelt. Ott van már Árpád sátora. Ott várja Özséb remegő szívvel urának s fiainak érkezését. Már szaladgáló fiú Jutócs, a legkisebbik. Van neki kicsi nyilacskája, kardocskája. Alig látszik ki a földből s nincs más játéka: kard és nyíl. Oda-oda szalad anyjához, százszor, ezerszer kérdezi: mikor jó apó? Hát Tarkacs? Jelekh? Mit hoznak neki? Arany kardot? Ezüst nyilat? Gyémánt forgót? Úgy-i bár?

De hajh! egyszerre csak felkapja kicsi fiát Özséb, hevesen keblére szorítja, zokogásban vonaglik a teste. A gyermek rémülten igyekszik szabadulni anyja karjai közül. De az már szalad esze nélkül a szomorú menet elé. Még nem látja, de anyai szíve érzi már, hogy két holttestet hoznak a komor arcú vitézek: az ő fiai holttestét.

- Isten, Isten, de versz! Jaj, miért versz! - sír fel Özséb s jajszava felhat az égig.

Árpád minden erejét összeszedi, hogy ne lássa népe gyengének. Némán öleli meg Özsébet, hosszan tartja keblén s elcsukló hangon rebegi:

- Isten adta, Isten elvette. Ne sírj, Özséb. Még van egy fiunk...

De Özséb ruháját, haját tépve esik a két holttest mellé. Könnyes szemmel állnak körül a vitézek.

- Kelj fel, fiam, kelj fel, édös szép virágom, - szólítja egyenkint. - Az anyátok szólít. Az édös anyátok. Óh, jaj, nem halljátok. Szívemről szakadott édös szép fiaim, gyönyörűségek, óh, jaj, ébredjetek! Nem értik szavamat. Nem hallják jajomat. Nem látják könnyemet. Ébressze kigyelmed! Szép zengésű szavát talán meghallanák.

Árpád szép gyöngén megfogja Özsébet, felemeli fiai mellől.

- Ne ébressz hiába, nem ébrednek ők fel.

- Jaj nekem, anyának, legbúsabb anyának! - jajong szegény Özséb. - Mire szültem őket nagy-nagy fájdalommal! Mire neveltem fel szívemnek vérivel!

Átöleli Árpád két erős karjával, ölébe fekteti s úgy viszi sátrába az örvengő asszonyt. Aztán sötét éjszaka borul a pusztára. Sötét éjszakával halálos csönd. Gyászban a magyarság. Nem tud örülni a nagy diadalnak. A fejedelem álmatlan virrasztja át a bús éjszakát. Ő nem engedheti át magát a bánatnak. Őt Isten küldötte s vezérelte ide, hogy állandó hazát szerezzen népének. Az ő lelkét, az ő elméjét nem foglalhatja el egyéb gondolat. Szeme fiainak holttestére tapad, de lelke egyebütt jár.

Látja, világosan látja, hogy még nincs befejezve a nagy mű. Csak a közepén van.

Duna- s Tiszamente adhat kenyeret népének, legelőt s vizet a barmoknak, - de nem ad állandó hazát.

Folyó nem lehet egy ország határa.

Tovább! Tovább! Túl a Dunán! A hegyek felé.

Még meg kell vívnia a nagy Szvatopluk fiaival is. Míg Pannónia földje nem lesz az övé, fele munkát végzett.

Haditerveket szőtt egész éjszakán.

Gondokba merülten találta a felkelő nap. S göndör gesztenyeszín hajában sűrű fehér szálak csillogtak a felkelő nap fényében. Egy éjszaka tíz esztendő öregedett...

- Nincs sok időm hátra, - mondotta magában a fejedelem. - Sietnem kell. El kell végeznem, mire a magyarok istenétől elhivattatám...

A FEHÉR LÓ.

Az alpári csata megfogyasztotta Árpád hadát, de minden elesett magyarra jutott két bolgár fogoly s valóképpen Árpád népe ismét növekedett. Túl a Tiszán s Duna és Tisza közén, a mi népet talált, bolgárt és szlávot, ki önként, ki félelemből Árpád népéhez szegődött. Egy-két hónap ahogy eltelt, az itt talált népek örömmel nyugodtak meg a cserében: a zsarnok, a kegyetlen Zalán helyett egy nagy, nemeslelkű fejedelem fogadta védő szárnyai alá. Árpád örült a növekedésnek, mert a szláv népek foglalkoztak szántás-vetéssel, ha kezdetleges módon is (otromba tönkökkel, melyekbe nagy faszeg volt verve, hasogatták fel a homokföldet), míg a magyarok a folytonos hadakozásban elszoktak a földműveléstől: hadakozás és pásztorkodás, ez volt a magyar nép foglalkozása. A szlávok már ekkor keresztények voltak, de Árpád és népe nem törődött a vallásukkal, nem háborgatta hitükben s ezzel még szorosabbra fűzte magához a magyar a szlávot és bolgárt. A magyarnak ma is tündöklő erénye: a türelmesség más népek nyelve, szokásai, hite iránt, nagy hasznára vált a honfoglaló magyarnak. Hozzáédesedett lassankint az itt talált népség, mert a magyar urak nem bántak durván, lelketlenül a hatalmukba került föld népeivel, mintahogy bántak e föld eddigi urai.

Árpád egy heti pihenő után végigvezette seregét a Duna-Tisza közén, megállapodott a Duna könyökénél, Etelvárosa mellett, a mai Óbuda táján, családját, cselédjeit, népe egy részét elszállásolta a Csepel-szigeten - itt nem félthette hirtelen megtámadástól őket. Köröskörül fogta a gyönyörű szigetet a Duna. Itt érte Árpádot, minekelőtte hadba indult, a nagy gyászra a nagy öröm: Isten megajándékozta az ötödik fiúval, kinek Zsolt lett a neve. Hej, de nagy volt a magyar nép öröme! Nem vesz ki Árpád nemzetsége, nem! Attila földjén született, meg is gyökeredzik ebben a földben! - mondták az öreg magyarok. Mert Jutócs, a kicsi Jutócs nem indult kedvük szerint. Hiába óvták, védtek széltől, naptól, sanyarúságtól, a hosszú vándorlás megviselte a gyermeket. A lelke, a szíve Árpádé volt, a teste csenevész.

- Isten küldötte e gyermeket az én szívem felvidítésára, az én lelkem edzésére, - mondotta Árpád szertelen örömmel. Eddig meg-megszállotta lelkét a csüggettség, most újra erősnek, ifjúnak érezte magát. Erősebbnek, ifjabbnak mint valaha.

Árpád újult erővel készült bevégezni a nagy művet. Kedvező híreket kapott északnyugat felől. A nagy Szvatopluk fiai, Moimir és Szvatopluk hadban állanak apjuk örökéért. És hozták a hírt, hogy Moimir követséget küld hozzá: segítséget kérni Szvatopluk ellen.

- Adok, - mondotta Árpád, - ha megelégszik Morvaországgal. Ám az apjuk megszállotta Attila földjének is egy részét. Innen takarodnia kell mind a kettőnek.

Jött is a követség Moimirtől. Azzal jött, hogy Szvatopluk kiverte őt a Dunántúli tartományból. Ha Árpád kiveri onnét Szvatoplukot, ő meg ennek fejében békén hagyja a magyart a Duna s Tisza mentén.

- Mit üzent Moimir? - kérdezte Árpád s ijesztő ráncokba verődött homloka. - Mondjátok meg neki: Szvatoplukot kikergetem innét, de nem az ő kedvéért. Kikergetem, mert az a föld Attila földje volt. S ha ő beteszi a lábát ide, őt is utána kergetem. Jól megértettétek?

- Megértettük, - felelt a követ. - A mi urunk azzal is megelégszik, ha Szvatopluk hatalmát megtöri s békében élhet tőle nagy Morvaországban.

- Ez már értelmes beszéd, - kottyant belé Kusid.

Mikor pedig a követek eltávoztak, Kusid meghajolt mélyen a fejedelem előtt s mondá, amint következik:

- Nagy fejedelem, szót kérek. Kapok-e?

- Beszélj, fiam, Kusid.

- A magam vérét nem sajnálom, de igen a magyarét. Engedd meg nékem, hogy néhány barátimmal menjek Szvatoplukhoz. Beszélek a fejével. Hátha okos ember s szépen kitakarodik az országból.

Árpád elmosolyodott.

- Tudom, mit akarsz mondani, Kusid. Az én elmémben is megfordult ez. Halljátok hát mind közönségesen, amit én akarok. Nyergeljétek fel egy szép fehér lovat. Aranyos féket a fejébe, gyémántos nyerget a hátára s vigyétek el Szvatopluknak. És mondjátok meg neki az én üzenetemet: Árpád fejedelem, Attila maradvája küldi neked ezt a lovat, Szvatopluk fia. Azért küldi, hogy ülj rá s hagyd itt népeddel Attila földjét szép szerént. Majd meghalljuk viszont-üzenetjét s aszerint cselekszünk.

Mind helyeselték a vezérek s a főbb emberek Árpád szavait, egyedül a küzsdég Botond mondott ellent.

- Mit! Még lovat küldjünk a murvának! S aranyos féket, gyémántos nyerget. Bárdot az ebadtának! Ne üzengessünk, - verjük ki. Én vereködni akarok!

- Csendesülj, ját, - csillapította Kusid. Inkább tarts velem. Jó tréfa lesz ez, meglásd.

- De jó legyen! - fenyegetődzött Botond, kicsit megjuhászodva, - mert különben összeveszünk, ját!

- Mi-e, ját? Mi nem, soha!

Botond legyintett a kezével.

- Eb, aki veled összevesz, ját!

Száz daliával indult Botond és Kusid még aznap követségbe. Két erős markú csikós vezette a szép fehér paripát. Aranyos féke, gyémántos nyerge csakúgy csillogott-ragyogott a nap fényében. Csillogtak, ragyogtak a daliák ruhái is. Drágakövek, a messze keletről hozott ékességek: ne mondhasa Szvatopluk, hogy valami jött-ment nép megy hozzá követségbe. Etelvárosából indult a magyar követség, átkelt a Duna balpartjára s így haladt a Duna partján nyugat felé. Szvatopluk a Csallóközben táborozott rengeteg hadával, ő maga a Dunához közel ütötte föl sátrát. Mikor a magyarok megpillantották a morva tábor, Kusid egy kicsit elszontyolodott.

- Sokan vannak, - mondta Botondnak.

- Mondtam, úgy-e, hogy bárdot neki, nem lovat.

- Most már mindegy, benne vagyunk, ját.

- Fenékgig, ját.

Rőt szakállú, szőke hajú, veres arcú, nagy, csontos férfi volt Szvatopluk. Arcáról lerítt a telhetetlen kapzsiság s az erejében bizakodó gög.

- Nem mutat gyáva embert, - súgta Kusid, megpillantván egy jó hajításnyira a sátra előtt ülő Szvatoplukot, ki hatalmas nagy karszékben ült. Messzire kiterpesztette lábát s kétfelől két szolgálta verte el arcáról az alkalmatlankodó legyet.

- Ne is legyen gyáva, ha jót akar, - fenyegetődzött Botond. - Gyávával ki vereködik?

Közben a sátor elé értek. Szvatopluk félreállította a legyező szolgálkat. Egy sereg morva vitéz vette körül a magyarokat, úgy kísérték a hatalmas úrhoz.

Kusid és Botond tisztelkedve állottak meg. Még szóhoz sem juthattak, Szvatopluk gögösen szólt hozzájuk:

- Ki népei vagytok, mit kerestek?

Botond hevesen markolta meg bárdját, de Kusid intett neki s felelt Szvatopluknak:

- A magyarok fejedelmének, dicső Árpádnak követei vagyunk.

- Magyarok vagytok! - ordított Szvatopluk s felugrott helyéből. - Magyarok! Akik az én apám ellen hadakoztak?

- Azok vagyunk.

- Azok, azok, - tódította Botond.

- S ide mertek jönni az én földemre? Talán bizony szállást kerestek?

- Szállást nem keresünk, van nekünk szállásunk, Szvatopluk. Kivertük a bolgárt, megöltük Zalánt.

- S most engem akartok megölni, úgy-e bár?

S kacagott, akkorát kacagott, hogy a föld is ekhót vetett a kacagásától.

- Nem akarunk megölni, de sőt javadat akarjuk. Ime, a mi fejedelmünk küldé neked ezt a fehér paripát ajándékba. Aranyos a fékje, gyémántos a nyerge. Fogadd jó szívvel.

Szvatopluk arca egyszerre nyájasra változott.

- Ajándékba. Ez már más. S mit üzent Árpád? Úgy-e, szolgálatomba szegődik?

A magyarok arca lángba borult, de tartóztatták magukat. Kusid hirtelen Botond karjához kapott, így intette nyugalomra, merthogy nem szólhatott.

- Igen, - folytatta nyugodtan Kusid, - a lovat is, a nyeret is, a féket is ajándékba küldte, hogy illendőképen, a nagy Szvatopluk fiához méltón hagyhasd el Attila földjét.

- Mit ebegsz te, kutya? Ismételd még egyszer! - ordított Szvatopluk magánkívil.

- Mondtam s újra mondom, most már világosabban: ülj fel erre a lóra s hagyd el e földet, különben Árpád felkerekedik egész hadával - -

- Szót se többet! Hé, legények! Vigyétek dög lovát. Bunkós bottal verjétek fejbe. A féket vessétek a Dunába, a nyeret a fűbe!

Mondotta Kusid:

- Hát csak üttesd meg a lovat, Szvatopluk. A mi kutyáink eszik meg a húsát. Dobasd a Dunába a féket: kihalásszák a mi halászaikat. Dobasd a nyeret a fűbe, megtalálják a mi kaszásainkat.

De Szvatopluk már alig hallotta Kusid szavait. Reszketett a dühtől, torkát fojtogatta a mértéktelen felháborodás.

Két szolga nagy hirtelen elvezette a lovat, de Kusid éles szeme észrevette, hogy a lovat bevitték egy szárnyékba, ott jászol elé kötötték s eszükben sem volt, hogy lebunkózzák. Ismerték a gazdájukat. Tudták, hogy a következő pillanatban őket bunkóztatja le, ha most megfogadják a parancsát s e drága szép állatot lebunkózzák. Azt is észrevette, hogy a gyémántos nyeret a Dunába dobta egy legény, de a szélére, hol selymés, alacsony volt a víz. Kilátszott a nyereg a vízből. A féket a fűbe dobták - no ott könnyen megtalálják, amint ők eltávolodtak. De szó ami szó, meleg lett a föld a talpuk alatt s merthogy mindössze százan voltak a rengeteg morva tábor közepén, tanácsosnak vélték hirtelen kanyarodással hátat mutatni a dühöngő Szvatopluknak. Mire Szvatopluk magához tért, a magyarok kivágtattak a táborból. De Kusid nem állhatta meg, hogy vissza-vissza ne tekintsen vágatás közben is.

- Már emelik ki a nyeret a vízből, ját! Nézz oda!

Csakugyan jól láthatták messziről, amint egy legény vállára emelte a nyeret s kimászott vele a Duna partjára.

Botond egész lelkéből felkacagott.

- No, ez jó tréfa volt, ját! Az istennyila üssön Szvatoplukba! Micsoda nép ez!

- Csak bízná rám a fejedelem, ját. Mind egy szálíg megvenném sárig aranyon. Szvatoplukot magát legelébb.

- Bárdot neki! - mordult fel Botond. - Hadd el, arany!

Másnap déltájban értek Etelvárosába a magyar vitézek. Árpád összehivatta a főbb embereket, hogy meghallgassák, mivel jártak a követek.

Kusid elémondta szép rendjiben, hogy jártak, mivel jártak. Mire oda ért beszédében, hogy Szvatopluk mire gondolt: arra, hogy Árpád az ő szolgálatába akar szegődni, tűzbe borult arca s kardot rántva kiáltá: elég! Ne többet! Fuvassatok kürtöt!

De Kusidnak volt rá gondja, hogy felderítse a fejedelmet. Elémondta azt is, mi történt az ajándékkal.

- A Dunába dobatta a nyeret? - kérdezte Árpád lehiggadva. - Jó. Odakerül ő is. Én mondom ezt, Árpád!

- Oda, oda! - rikkantott Botond. - Hej, fujjátok a kürtöt!

Im, már talpon a magyar sereg. Szörnyű haragtól ég minden arc. Árpádnak merte üzeni, hogy szolgálja legyen! Hallod, magyar, hallod?

Az ég is elfeketedett, amint elhúzódott a magyar sereg a Duna mentén. A Duna vize megállott, mintha vissza akarna fordulni s vinni a hírt Szvatopluknak: szaladj, Szvatopluk, szaladj, jön Árpád! szaladj!

De Duna vize, ha nem is jelentette, vitte a hírt a porfelleg, mi kerekedik a magyar sereg nyomán. Szállott, szállott a porfelleg előre, előre, nyugat felé, arra, hol Szvatopluk nyargalt a fehér paripán, Árpád ajándékán. Hej, hogy repült a fehér mén! Hogy elröpítené az Szvatoplukot túl a határon! De a botor, önhitt Szvatopluk a táborát nyargalja a, biztatja, bátorítja hadát: ne féljete, mert egyedül támad a magyar, nem mint apámra. Hírmondó sem marad a kutyahitűből.

De hiába bátorítja, félelem vert fészket a morvák szívében. Sokan voltak itt olyanok, kik látták, mint verekszik a magyar. Sokan látták Botondot, amint halomra döntött nehéz bárdjával százakat. Már hallják, amint végig zúg-búg a levegőn: haj, magyar, haj! Lábuk alatt már reng a föld. Kényszeredetten rohannak Szvatopluk után, aki tiz helyett verekedik egymaga, de hiába, ha nem tud lelket önteni hadába. Pedig mennyivel nagyobb, mint a magyar sereg!

- Haj, magyar, haj!

Már megfordult Szvatopluk, néhány sebtől borítva fordul meg s eszenélkül vágat a Dunának. Talán nem is ő akarja, hanem a fehér mén. Ott ugrik a Dunába a nemes állat, hol Szvatopluk a nyeret bedobatta, aztán nekivág a mély, hömpölygő víznek, ott megrázkódik egész erejéből s Szvatopluk lefordul róla. Egy pillanat: elmerül a vízben. Felbukkan, ismét elmerül - örökre elmerül. A fehér mén visszafordul a Duna közepéről, kiugrik a partra s vidám nyerítéssel szalad a magyarokhoz. Fejében az aranyos fék, hátán a gyémántos nyereg.

- Itt vagyok, édes gazdám! - ezt nyeríti a fejedelemnek.

- Mienk Attila földje, magyarok! - zendül meg Árpád szava, végig zeng a magyar seregen s ég, föld megzendül belé, amint a magyar vitézek ezrei kiáltják: Mienk Attila földje, mienk! Éljen Árpád, éljen!

Szép gyengén leemelik lováról a fejedelmet, pajzsukra emelik s úgy hordozzák körül a diadaltól mámoros táborban. Árpád áldóan terjeszti ki két kezét, szeme könnybe lábbad. De nem törli le könnyét. Hadd szárassza meg arcán az áldott nap fénye.

Ezt a könnyet nem titkolja, nem szégyelli.

Megszerezte népének Attila földjét.

PUSZTASZER.

Még nem mult tíz esztendeje, hogy Árpád felkerekedett népével Etelközben, s ímé, övé volt már Attila földje. Idegen, ha hallja, regének mondja, pedig történet, való történet: az Úrnak 896-ik esztendejében indult Árpád, hogy népének megszerezze Attila földjét s a 906-ik esztendőben már be volt fejezve a honszerzés nagy műve. Hát nem a regék világába illő történet ez? Elindul egy félmilliónyi nép (némely történetíró annyira sem becsüli), ebből alig negyven-ezer férfi a fegyverviselő, s ez a maréknyi nép sátrat ver a Duna Tisza közén, túl a Dunán, túl a Tiszán, Erdélynek földjén, az Aldunán, közben bekalandozza Itáliát, újra meg újra becsap németek, bajorok földjére s amerre jár, ahol megfordul, rémület, iszonyat tölti el a népek lelkét: feltámadott Attila ideje, újra végig nyargal, végig pusztít a világon «Isten ostora».

Pedig Árpád nem volt «Isten ostora». Nem világhódításra, de honszerzésre indult ő. Nem látta szívesen, hogy egyik-másik vezére messze földekre kalandozott, oktanul fogyasztva a magyar vért. Az ő éles szeme hamar megjelölte a magyar haza határait: kevés eltéréssel azt a Magyarországot bírja az ezer esztendős magyar, amelyet ő megszerzett népének. Isten ellátta természetes határokkal a három halom és négy folyó földét s Árpád messze jövőbe néző bölcsessége e határok között akarta földhöz kötni a magyart. Ő megérezte, mit csaknem ezer esztendő múltán a költő így fejezett ki:

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

Még nem volt teljesen befejezve a honfoglalás műve s Árpád nemzetgyűlést hívott a mai Pusztaszerre, «Körtvélytó közelében, gyümölcsös erdő árnyékába». Nem azért ide, mintha itt, a Duna-Tisza közén, a végtelen pusztaságon akarta volna felütni magának és nemzetségének sátrait, de itt gyűjthette össze leggyorsabban népének főbjeit. Magának s nemzetségének a Csepel-szigetet s túl a Dunán Fehérvárt s annak vidékét szemelte ki. Minél közelebb a nyugati határhoz. Ott legyen a fejedelem széke, a magyarság magva, ereje, mert nyugat felől kellett tartani legtöbb veszedelemtől. Hatalmában kellett tartani túl a Duna földjét: védőnek nyugat felé s ha kell, menedéknek, ha tán kelet s dél felől támadnák a magyart. Lehetne-e megvédeni a hazát, ha a Duna s Tisza, két folyó közé szorulna össze a nemzet zöme?

Földhöz kell kötni a népet: ez volt Árpád szüntelen való gondja, amint a honfoglalás művének végéhez közeledett.

Ha ez nem sikerül, vándor nép marad a magyar s akár ki se mozdult volna az öt folyó országából. Amíg földhöz kötve nincs, oktan kalandozásokban leli kedvét. Egyik-másik erejében elbizakodott vezér nem ismer már maga fölött urat, a maga kénye-kedve szerint csatangol idegenben s zúdítja idegen népek haragját, gyűlöletét az egész népre.

- Amerre a szerencse vezet, követünk téged! - fogadta esküvel a hét vezér még Lebediában.

- Im, én elvezettem őket az ígért földjére. Én még csak féken tudom tartani e féktelen, szilaj-vérű népet, de mi lesz halálom után? Vajjon elismerik-e fejedelmüknek fiamat? S ha el is, nem lesz-e egy fejedelem helyett hét, talán több is? Pártokra, felekezetekre szakad a magyar, kit az én kezem, az én elmém ereje összetartott - s akkor vége a magyarnak, vége. Rászabadul morva, német, bolgár, görög. Felkerekedik majd halálos ellensége, a bessenyő is. - Vége a magyarnak, vége!

E bús gondolatok közt emésztődött a honszerző Árpád lelke, midőn a pusztaszeri gyűlést egybehívta. Ott azon a tájon, hol egykoron Attila fatornyos palotája állott... Sok száz hírvívő száguldotta be a haza földjét: Árpád akarja, Árpád rendeli, hogy jöjjenek minden vezérek, törzseknek, nemzetségeknek fejei Duna-Tisza közé, Körtvélyestő közelébe, gyümölcsös erdő árnyékába.

És jöttek a törzsek, a nemzetségek fejei Tiszántúlról, Dunántúlról, északról, délről - mind, aki nem volt távol, messze földön, idegenben. Hej, hogy ragyogott arca Árpádnak, amint nagy tömegekben megszállták a pusztát a magyarok! Egy-egy vezér akkora nemzetséggel jött, hogy ez maga kitett egy sereget. S mind élnek még a vezérek, kik őt pajzsukra emelték, csak egy alszik hazai földben, Attila földjében: az ő édes apja. Ihol a fehér szakállú Előd, körötte fiai, mind meglett, deresedő hajú emberek, unokái, csupa dali leventék. Óriási körben állnak nemzetségeikkel Ond, Kund, Tas, Huba, Töhötöm s a kabar Bánk. Mindeniknek van «váltója», aki felváltja - egy egész sereg, egytől-egyig híres vitézek, kik már beírták nevüket a magyar történet könyvébe.

Árpád végig tekint népe elején, meg-megállapodik szeme egyik-másikon, kit rég nem látott vagy most lát először, de a nemzetségi vonásról megismer azonnal. Büszke örömmel telik meg a szíve. Aztán közelébb léptet hófehér ménjén, sorban üdvözli őket, kikérdezi valamennyit a fiai, a nemzetsége felől. Kund mellett csak kisebbik fiát, Csörszöt látja.

- Hát hol maradt Kusid? Nincs két napja, hogy láttam.

Kund zavartan néz a földre.

- Kalandra ment, úgy-e? - kérdi a fejedelem s ráncba verődik szép homloka.

- Mi tagadás, fejedelem, Botonddal átkelt az Al-Dunán, merthogy hallották: mozgolódik a bolgár s a görög.

- Arról én is tudok! - mondja szigorúan a fejedelem. - De oktalanság egy kis csapattal ütni rájuk.

Ám gondja van rá, hogy mindjárt jókedvét is mutassa:

- Hallod-e, Kund, Etelvárosától Keveházáig tied a föld s a vár védelme a te gondod. Ám a vár - a nemzeté.

Igy jár sorba Árpád, osztogatja a földet a vezéreknek, a nemzetségek főbjeinek. Ő már magában felosztotta az egész országot bölcsen, igazságosan. S im, ahogy rendre elé mondja, kinek-kinek mit szánt, nincs egy panaszos szó.

Hadd tudja ki-ki, mielőtt a gyűlés kezdődik, ki mire tarthat számot, ne zavarja a gyűlés folyását osztzkodás.

Krónikások jegyezték fel, hogy harmincnégy napig tartott a pusztaszeri gyűlés. Ezen a gyűlésen hirdették ki, hadd hallja minden, kinek mely földdarab jut Attila földjéből. Minden kikiáltásnál Árpád megkérdezte a gyűlést:

- Van-e szava ez ellen valakinek?

S mikor aztán meg volt a nagy földosztás, akkor sor került a *szerre*: a törvényhozásra. És elhatározzák egyértelemmel, hogy kinek a földjén vár van, a föld csak az övé, a vár nem. Tartozik azt megvédeni, merthogy az a vár az egész nemzeté, de magáénak nem mondhatja senki. Elhatározzák, hogy a nép egy része védi a várat, más része szántja-veti a földet, s ellátja élelemmel azokat, kik fegyvert viselnek. Hogy a földet közösen bírják a nemzetségek. A nemzetségek minden tagjának egy a jussa. És megújítják esküvel a lebediai fogadást: valameddig Árpád nemzetsége ki nem hal, más nemzetségből fejedelem nem lehet a magyarnak. S

merthogy Zsolt még gyermek vala, Árpád halálának esetére mindjárt választának kettőt a vezérek közül, kik Zsolt helyett az ország dolgát igazgassák. Előd és Kund volt e két vezér s az ő haláluk esetére ezeknek két legidősebb fia: Szabolcs és Kusid.

Földhöz volt kötve a magyar s ezzel Árpád megkoronázta nagy művét. Nemcsak a magyart kötötte földhöz, de mind a népeket, melyeket itt talált. Nagy darab földeket adott az itt talált népek főbjeinek is, vagy meghagyta őket régi birtokukban. Nem hiába írta Bölcs Leó Árpádról, hogy okos és körültekintő vala, tudta, mit cselekszik, mikor az idegen fajta népeket is a földhöz köti, azoknak főbjeit nagylelkűségével magának meghódítja... S hátha egyik-másik vezérnek fejébe megy a hatalma s nem akar magánál nagyobbat ismerni?...

Lelkem ott jár a pusztaszeri síkságon, színről-színre látni vélem a honfoglaló magyarokat - a nagy munka után. Kik hadban vitézek, tanácsban bölcssek, körültekintők valának. Akik vérrel váltották meg Attila földjét, de megváltván, emberségesen bántak a más nyelvű, más szokású, más hitű népekkel. Látom, amint felgyúlnak a tüzek a végtelen pusztán, közepén óriási máglya: fehér lovat áldoznak rajta a befejezett munka öröme, hálaadásul a magyarok Istenének. Látom a tüzek körül sürgölődő, forgolódó asszonyokat, férfiakat, gyermekeket - minden tűznél a buja legelőkön hízott ökrök húsa sül ropogós pirosra, merthogy ma nagy áldomást tart a magyar. Rengeteg hordókat ütnek csapra: magyar föld termelte, magyar nap érlelte szőlő nedűje csorog a kupákba.

Most tudják meg csak a más fajta népek, hogy kihez szegődtek. Csak úgy öntik beléjük a vérgyújtó nedűt.

- Igyál, testvér, igyál!

Árpád s vezérei, a «hét magyar», ezeknek fiai, egy helyen kerekednek össze, a pusztá közepén, köröskörül rengeteg sokadalom.

- Hej, ha Botond itt volna! - rikkantja el magát Szabolcs, Előd fia. - Igyunk az ő kalandjára!

- S a Kusidéra! - üti serlegét Szabolcs serlegéhez Bulcs.

- Hé, Lehel, vedd elő a kürtöt! - biztatja Örs.

Lehel, Tas fia, nem kéreti sokáig magát, eléveszi ékes faragású fehér csontkürtjét s amint belefúj, egyszerre nagy csend lesz a pusztaságon.

Diadalmas dallam bűg át a pusztán, de hiába, már ilyen a magyar nóta: mélabánat zokogva kíséri a diadalmas, fel-felharsanó szilaj hangokat.

- Haj, magyar, haj!

Mintha mindezt bűgná a kürt. Csak a magyar érti, hogy e kiáltás nemcsak harcra tüzelő, de sok száz esztendő bűja, keserve sír benne.

- Haj, magyar, haj! - zúg fel egyszerre az áldomásozó magyar. S ím, - mi történt? - megmozdul messze, a szemhatárig elterülő magyarság széle, mintha váratlan ellenség lepte volna meg. Riadtan szöknek fel mind, összegomolyodik a tömeg, ember ember hátán.

Árpád s vezérei kardjukhoz kapnak. De a következő pillanatban ujjongó kiáltás hömpölyög végig. Süvegüket lengetik, dobálják a magyarok:

- Botond! Kusid! Botond! Kusid! Haj, erre, haj!

Ihol már itt is a két dalia, nyomában néhány száz főnyi csapat.

Egyenest a fejedelemhez tartanak s tisztelkedve állanak meg Árpád előtt.

A fejedelem arca hirtelen elkomorul, de aki jól vigyázza, láthatja, hogy magára erőlteti most a komorságot - a felleg mögül kimosolyog az áldott nap fénye.

- Merre jártatok? - menydörög rájuk Árpád.

A két dalia félig dacosan, félig restelkedve szegzi szemét a földre. Kusid kap szóhoz.

- Ami igaz, igaz, nagy fejedelem, ami nem igaz: hazugság - átalnéztünk egy keveset Görögországba.

- S megverték? Kivertek!?

Most már Botond kapta el a szót:

- Akkor nem állanánk itt.

Hová lett a komorság Árpád arcáról? Eltűnt, elenyészett, de azért feddően néz a két daliára:

- Legyen vége a kalandozásnak. Akkor s ott húzzátok ki a kardot, ahol s amikor kell. Okatlanul nem szabad fogyasztani a magyar vért. Tudjátok-e mi történt, míg ti oda kalandoztatok? Felosztottuk Attila földjét a törzsek s nemzetségek közt. Mind megkapta részét, ki itthon volt. Hátha ti rólatok elfeledkeztünk?

Mondta Botond:

- Nekem elég egy sábornak való hely s a lovamnak legelő. A többit én eligazítom.

- Botond! Feledd-e, hogy ki fia vagy?

- Nem feledtem, nagy fejedelem. Ond fia s vére vagyok. Ha apám kapott földet, jut abból nekem is. Osztán ha lehiggad a vérem, ott ragadok én is. De most vereködni akarok.

- És te, Kusid? - fordult a fejedelem Kusidhoz.

- Nekem is vereködnöm köll! - felelte Kusid - míg a ját vereködik.

- Szálltatok le a lovatokról! - parancsolta Árpád - telepedjete asztal köré! - s mosolyogva legyintett a kezével.

- Majd meghiggad a vérük! - szólalt meg Előd. - Mink is ilyenek voltunk. Ne búsúljon emiatt fejedelem öcsémuram.

Árpád serleget emelt s mondá, amint következik:

- Vezérek! Magyarok! Nem búsít engem a magyar vitézsége, de búsít, ha könnyelműen hullatja vérét. Áldjuk nevét a magyarok Istenének, hogy eddig megsegélt s okatlan harcokkal ne hívjuk ki haragját. Éljen a magyar!

- Éljen a magyar! - zúgott a pusztán végig s összezsundultak mindenütt a kupák és serlegek.

- Igaza van a fejedelemnek, ját! - bökte oldalba Kusid Botondot.

Botond rámordult Kusidra:

- Ma összeveszünk, ját.

- Mi-e, ját? Mi osztán soha míg a világ s még két nap!

Azonközben elvegyültek a két daliával hazakerült vitézek is az áldomásozó nép között. Hangos, szilaj kedv áradott szét, sokan táncra kerekedtek, sokan nótára gyújtottak. Nem messze a fejedelem asztalától éktelen kacagás kísért egy nótát.

- Miféle nótát énekelnek? - kérdezte a fejedelem.

Mondta Kusid:

- Most csinálták a fiúk, amint hazafelé jődögtünk Görögországból - a görög császárra, meg a görög óriásra.

- Hadd hallom, Kusid!

Kusid felállt s énekelé, amint következik:

Görög császár kapuja,
Csillárom, haj!
S' eleje, se hátulja,
Csillárom, haj!
Botond bárdja betörte,
Sír a császár fölötte,
Csillárom, csillárom, csillárom, haj!

Hé te görög óriás!
Csillárom, haj!
Ugyan bizony mit csinálsz?
Csillárom, haj!
Kapu likán jere ki,
Vár rád Botond ide ki,
Csillárom, csillárom, csillárom, haj!

Az óriás kijöve,
Csillárom, haj!
Szeme haragot löve,
Csillárom, haj!
«Kutya magyar, megeszlek,
Másvilágra elviszlek!»
Csillárom, csillárom, csillárom, haj!

«Kutya görög, ne ebödj,
Csillárom, haj!
Ha kijöttél, vereködj!»
Csillárom, haj!
«Hiszen minnyát verekszöm,
Lelködöt kieresztöm!»
Csillárom, csillárom, csillárom, haj!

Né te, né te, óriás,
Csillárom, haj!
Ez volt csak a puffanás,
Csillárom, haj!
Botond egyet üt vala,
S az óriás meghala!
Csillárom, csillárom, csillárom, haj!

Görögország, ne neked,
Csillárom, haj!
Kiesett a feneked,
Csillárom, haj!
Ha kiesett, rakasd bé,
Ott a császár, fődja bé!
Csillárom, csillárom, csillárom, haj!

Nézzétek csudát: a fejedelem arca, szeme nevet! Ki látta még ezt az arcot, ezt a szemet nevetni? Hej, még csak most kerekedik nagy vígasság Árpád asztala körül.

Bizony nevet arca, szeme a fejedelemnek.

- Ez a magyar, ez! - mondja magában. - Vitéz, eszeváltó, tréfakedvelő, ocsmányságot kerülő; ma villámokat szór haragja, holnap szivárványszínekben játszik, enyeleg jó kedve, - élet, hosszú élet, örök élet van ígérve a magyarnak!

- Botondra és Kusidra, bennök a magyar népre emelem serlegemet! - zendül meg Árpád érces hangja - fenéig ürítsük a serleget.

Fenéig ürültek a serlegek. S ím lásd, egyszerre mind maga elé bámul a vígadó magyar, a szilaj kedv mélabúba csap át, ott áll már mögöttük a hegedős, pengeti lantját s száll a dal a csodaszarvasról... Az égen felragyognak a csillagok s gyönyörködve hallgatják:

- Hunor, Magyar, haj!

KILENC SZÁZHÉT.

Mikor Arnulf császár Etelközből segítségül hívta a magyarokat a morvák ellen, bizony nem sejtette, hogy ez a nép közel időben veszedelmes szomszédja lesz az ő tartományainak. Németeknek, bajoroknak, szászoknak nagy volt az öröme a hatalmas morva birodalom romlásán s csak lassanként vették észre, hogy a morvánál veszedelmesebb szomszédot kaptak: a magyart. Ugyan ki is gondolta volna, hogy ez a kóbor, harcos kedvű nép állandó megtelepedésre gondoljon Pannónia földjén? De ím, egyszerre csak feltűnik hol itt, hol ott egy magyar csapat, néhány száz főnyi s amerre elhalad, kő kövön nem marad. Rémulően menekülnek előlük faluról-falura, városról-városra, prédául hagyva minden vagyonukat, csak hogy megmenthessék pusztá életüket. A német, a bajor, a szász anyák a magyarokkal ijesztgetik a síró gyermeket: - jön a magyar! S a gyermeknek torkán akadt a sírás. Rémes történetek keringenek a magyarok kegyetlenségeiről: jaj annak, ki kardjuk élire kerül!

Árpád kedvetlenül nézte a magyarok kalandozásait, de nem akadályozhatá meg. Míg ő az új hazát járta, hogy színről-színre lássa az elhelyezkedést, itt is, ott is felkerekedett, összeverődött egy-egy csapat, mely nem találta helyét a békésen meghuzódó sátrak közt s csak a kalandozásban, a rablásban találta kedvét. Mire Árpád befejezte a honfoglalás nagy művét, a nyugoti népek ádáz haraggal készültek visszakergetni az alkalmatlan népet - Keletre. Keservesen megbánták, hogy egykor segítségül hívták a magyart. Azt hitték, hogy ez a nép ma itt, holnap ott segít jó pénzért, aztán szépen visszahuzódik az öt folyó közé s várja, míg valahová újra segítségül hívják.

Mely keservesen csalódtak!

Imé, a magyar megvetette lábát nemcsak a Duna és Tisza közén, de a Dunától nyugatra és északra is és eszeágában sincs, hogy visszamenjen az öt folyó országába. Maga a fejedelem a Duna könyökénél ütötte fel sátrát - a Duna két oldalán. Két udvara van: Csepelszigeten az egyik, ott vannak összehalmozva kincsei, ott legelnek megszámlálhatatlan ménesei, gulyái; Fejérvárt a másik. Azt a területet foglalta le magának, nemzetségének, azon a területen táboroztatja hadának zömét, honnét legjobban szemmel tarthatja nemcsak a maga népét, de ellenséges népek mozgolódását is.

A megdöbbenés moraja zúgott végig a nyugati népek lelkén. Ma még csak kóbor csapatok látogatnak el hozzájuk, de mi lesz, ha egyszer Árpád meggyökeredett az új hazában, felkerekedik hadával nyugatnak, további foglalásra. Ezt cselekedte Attila is, Isten ostora, kinek nevét még mindig réműlettel, iszonyattal ejtik ki! Pedig Árpádnak eszeágában sem volt a hódítás. Ő már megállapította az ország határait, északon, délen, keleten, nyugaton ott állottak az örök, többnyire kabarok, hogy nyugodtan fejezhesse be a honszerzés művét, földhöz kösse, békés munkához szoktassa a harcos kedvű, szilaj vérű magyart. Gyönyörködve látta a magának tartott területeken, mint kezd mezei munkába a magyar. Már sokan megfogják az ekeszarvát, hintik a magot a gazdagon termő földek keblébe. A sátrak előtt asszonyok üldögélnek s vígan pereg kezükben az orsó. Itt-ott hallszik a súlyos pörölyök csattogása, puffogása: fegyvert kovácsolnak meg - ekevasat. A nép zöme még a gulyák, ménesek körül heverész, vagy a folyók partjain üldögél, lesve, várva, mikor rándul meg a vízbe eresztett háló, de már sokan kedvet kaptak szolgálóiktól, a szántóvető szlávoktól szántásra, kaszálásra s öröm látni, amint az izmos karok erős neki lendüléssel vágják a búja füvet, hogy csak úgy harsog az a kasza nyomán.

Kezdenek már hegedni a sebek apai szívéen is. Mind eltemette fiát, akik a régi hazában születtek (elsorvadott, elszenderült a csenevész Jutócs is), de annál erősebb, épebb itt született fia, Zsolt. Még csak tíz éves s már nagy serdülő legénykét mutat. Csodás erővel forgatja a kardot,

mint a mesebeli Hirtelennőtt. Már van jegybéli mátkája is Zsoltnak: a kozár király leánya ez is. Özséb testvérének a leánya. Nem kellett elrabolni. Árpád híre bejárta a világot, s midőn nagy fényes követség ment az őshazába: a fiatal kozár király örömmel adta át kicsi Özsébet a magyar uraknak.

- Örömmel adom az én hugom fiának: anya helyett anyja lesz Özséb a kis Özsébnek!

Ezt mondá a kozár király s a kicsi Özséb, ki különben is anya nélkül nőtt fel, jaj de örült, hogy neki anyja lesz. Özséb néne, kiről neki annyi szépet meséltek a dajkái!

Zsolt és Özséb: e két gyermek megaranyozza a fejedelmi szülők öreg korát. Mert hajh, fehér hajszálok lepték el mindakettő fejét. Mi tenger bánat érte szívüket, Istenem! Négy fiút temettek. Négy fiút adtak áldozatul a magyarnak, a magyarok hazájának. Így rendelte Isten, a magyarok Istene s ők megnyugovának a minden földi hatalom felett álló Hatalom bölcs rendelésében. Ők elvesztették szívükről szakadt négy gyermeküket, de a magyarnak hazát szereztek. Hazát, állandó hazát! Hallod, magyar, hallod, állandó hazát!

De ím nehéz fekete fellegek gyűlnek, gyülekeznek nyugat felől. Bajor, szász, német fejedelmek indulnak együtt, összesövetkezve, rettentő hadi erővel, hogy kiséperjék Attila földjéről a magyart. Hallod, magyar, hallod, mint zúg-búg a levegő nyugat felől? Nézzed, nézzed, hogy cikáznak a villámok, hogy hasítnak végig a magyar égen? Haragszik reád talán a magyarok Istene, hogy tüzes nyilait ontja sátraidra? Állandó hazát szerezni indultál s nem elégedtél meg Attila földjével, tovább kalandoztál, országokat, népeket pusztítottál - hátha most elsöpör boszús haragja?

Ne félj, magyar, ne félj, él Árpád még, bár látja már el-el suhanni feje fölött a Halál szárnyas angyalát. Nem hal meg, míg Nyugat felé is meg nem mutatja kardja erejét. Haj, hogy árad, omlik be a nyugati határon a bosszúszomjas sereg! Talpra, magyar, talpra! Élet vagy halál! Együtt a magyar sereg. Öreg, ifjú, aki csak fegyverfogható, mind hadba száll: Árpád vezeti! Mind érzi, sejtí, hogy utolsó csatája lesz ez a honszerző Árpádnak. Most dül el: lesz-e maradása e földön a magyarnak, vagy örök vándorlás csakugyan a végzete.

- Haj, magyar, haj! - zendül Árpád szava.

És a föld megrendül, amint a magyar sereg végig robog, végig száguld a Duna mentén, s a bánhidai síkon összeroppan a két sereg. Hull az Isten nyila, magyarok kardjából hull, s - patakokban folyik bajorok, németek, szászok vére. Halmok emelődnek holttestekből s magyar lovak táncolnak a halmokon.

- Haj, magyar, haj! Utánam!

Lengeti a szél Árpád hófehér szakállát: ez most a magyar zászlaja. A merre ez a zászló leng, arra tart mind a magyar s irgalmatlanul veri, hajtja a szaladó ellenséget.

- Ki Attila földjéről! Ki!

Nincs itt megállás. Eszenélkül rohan a megtizedelt sereg, nyomában mindenütt a győzedelmes magyar s meg nem pihen, míg Lech vizéig nem ér. Mintha meg akarná mutatni az ellenségnek: ihol, a te hazád, a te földed. Maradj itt veszteg, ne bánts a magyart!

Azzal megfordulnak s szép csendesen mennek, mendegélnek hazafelé: Attila földjére, az örökös hazába.

Árpád némán vezeti hadát, egész úton alig hallani szavát. Arcáról eltűnt a komorság: ezt az arcot nem látta többé a magyar. Átszellemült arc ez, mely untalan az ég felé tekint, mintha számot adna a magyarok Istenének egész életéről, végzett munkájáról. Még csak egy kérése van: látni, ölelni egyszer, utoljára élete hű társát, Özsébet, látni, ölelni Zsoltot s a kicsi Özsébet. Aztán nyugodt lélekkel fekszik le koporsájába: állandó hazát szerzett a magyarnak.

Duna két partján, Etelevárosa mellett, hullámszik a nép: várják a diadalmas hadat. Özséb is eljött a gyermekekkel Csepel-szigetéről s mint egykor régen Etelközben, maga fogja a kengyelvasat, míg leszáll ménjéről az ő nagy, hatalmas ura. Aki hófehér hajával, szakállával, átszellemült arcával Istennek képe mását mutatja: ilyen lehet Isten, a mennyországban trónoló, hatalmas Isten.

Ott áll a fejedelmi sátor Attila palotájának romjai felett. Még áll egy-egy ház a régmúlt idők-ből, midőn még Róma volt itt az úr. Romokban hever a régi dicsőség, de itt van Árpád népe, hogy majdan a romok felett új várost teremtsen. Vajjon teremt-e?

Szép gyengén megfogja Árpád kezét Özséb, úgy vezeti a sátorba. Egetverő éljen riadal kíséri a minden magyarok közt legnagyobb magyart. Árpád szomorú mosollyal vet egy futó tekintetet népére, aztán eltűnik kissé görnyedő alakja a sátor selyem függönyei mögött. Eltűnik örökre...

- Fáradt vagyok, - mondja Özsébnek.

Most hallja e szót először Özséb s szívében bús sejtelem nyilallik át, de arca elrejti, mit érez. Maga vet puha ágyat urának: düljön le, édes uram. Hogyne volna fáradt?

A fejedelem hosszan néz Özsébre.

- Özséb... Látom a Halál angyalát. Hallom szárnya suhogását. Adj reám hófehér inget. Nemsokára Isten előtt állok.

Özséb nem tudja elfojtani a kitörő könnyet, ráborul a nagy emberre, zokogva mondja:

- Követem a halálba!

- Nem, nem. Neked élned kell. Szüksége van reád fiamnak. Szólítsd be őket.

Belép Zsolt, kezén a kis Özséb. Göndör gesztenye haj takarja el mindakettő vállát. Mintha egy anyának volnának gyermekei. Édesen simulnak egymáshoz. Aztán letérdelnek Árpád ágya előtt. Lassan fejökre ereszkedik két reszkető kéz.

- Legyen áldott a frigyetek. Te Zsolt, légy erős és igazságos. Ne csak vezére, ura légy a te népednek, de testvére is. Jóban, rosszban osztályosa. Szívedet meg ne zavarja a hatalom. A népnek, a népért élj. Úgy legyen.

Nem látja, hogy lassan begyülekeznek a vezérek. Földre szegzett szemmel, megindultan állanak, várva, nincs-e hozzájuk egy szava bár.

- Uram, a vezérek, - szólal meg Özséb bátortalan.

- A vezérek... A vezérek... - s hosszan pihen meg rajtuk tekintete. - Áldjon Isten, vezérek! Tartsatok össze. A sírban sem lesz nyugodalmam, ha virrongás gyengíti a magyart. Halljátok, vezérek?

Már nem néz senkire, ki körülötte áll. Készül a nagy lélek, a nagy, a végtelen útra!

- Haj, magyar, haj! - suttogja a haldokló fejedelem. Előre! Előre! Haj, magyar haj!

S egyszerre elhal a szó ajkán. Árpád lelke elszállt őseihez. Csendes zokogás bűg a sátorban, s lassan kitör a szabad ég alá, száll, száll, ajakról-ajakra, hegyről völgybe, völgyből hegyre, rónákon, hegyeken, folyókon át: meghalt Árpád! Haj, magyar, haj!

Irja pedig a Névtelen jegyző: «Tisztességesen eltemették egy kis folyó kútfejénél, mely kőmederben folyik le Etele városába. Hol is később a magyarok megtérése után egyházat építettek, a boldogságos Szűz tiszteletére, melyet Fejérnek neveztek.»

Egy kis folyó kútfejénél... Ahol később egyházat építettek a boldogságos Szűz tiszteletére...

Akárhová temették, a legnagyobb magyart temette a magyar az Úrnak 907-ik esztendejében. A templom, melyet az első magyar király, dicsőséges Szent István király építtetett a hon-szerző Árpádnak, föld alá került.

... S elmultával ezer esztendőnek új templomot épít a rejtett sír fölé a magyar - építhet, az idő megőrli, elsöpri ezt is...

Mit keresitek a sírját? Avagy nincs-e ott minden magyar szívében?

Ám hadd csak épüljön Istennek háza a sejtett sír felett. De az ő hamvait ne keressétek. Hadd pihenjenek megbolygatatlanul a szent hamvak; hadd pihenjenek tovább az édes anyaföld porával összevegyülve. E földnek minden darabkája zarándokhelyünk: akármerre lépünk, Árpád jut eszünkbe, aki nekünk megszerzé e földet. Árpád, minden magyarok közt a legnagyobb magyar. Hallod, magyar nép, hallod? A legnagyobb.

Pihenj békében, Árpád!